

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

**Sociálně – psychologická hlediska mezní zátěže u obviněných a
prvotrestaných a jejich řešení**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vedoucí diplomové práce:
PhDr. Antonín Olejníček

Zpracovala:
Bc. Ludmila Řiháčková

Brno 2009

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Sociálně – psychologická hlediska mezní zátěže u obviněných a prvotrestaných a jejich řešení“, vypracovala samostatně s použitím uvedených informačních zdrojů.

Brno 2009

Ludmila Řiháčková

Poděkování

Děkuji vedoucímu práce PhDr. Antonínu Olejníčkovi za odborné vedení a pomoc, kterou mně poskytl při zpracování diplomové práce.

Dík patří také specialistům z Vazební věznice Brno, zejména PhDr. Haně Jůzlové, která mně poskytla velmi cenné informace a materiály v průběhu tvorby diplomové práce.

Ludmila Řiháčková

OBSAH

Úvod	5
1. Soudobá společnost v kontextu s kriminalitou	7
1.1 Sociální vlivy na páčání trestné činnosti	7
1.2 Osobnostní vlivy na páčání trestné činnosti	8
1.3 Situace, které usnadňují či doprovázejí vznik trestného činu	9
2. Výkon vazby a výkon trestu	11
2.1 Vymezení rozdílů mezi výkonem vazby a výkonem trestu	11
2.2 Sociálně – psychologická hlediska výkonu vazby a výkonu trestu	16
2.3 Procesní kroky při nástupu výkonu trestu prvotrestaných osob	17
2.4 Mladiství a drogově závislé osoby ve výkonu vazby	18
2.5 Sexuální chování vězňených osob	22
2.6 Personál	23
3. Příčiny, vlivy a důsledky psychosociální zátěže ve vězeňském prostředí a možnosti jejich řešení	27
3.1 Hledisko vzetí do vazby	27
3.2 Hledisko výkonu trestu odnětí svobody u prvotrestaných	27
3.3 Hledisko postpenitenciární	28
3.4 Typy zátěžových situací	29
3.4.1 Frustrace	29
3.4.2 Deprivace	29
3.4.3 Konflikt	30
3.4.4 Stres	31
3.5 Uplatňovaná řešení	32
3.5.1 Programy zacházení s prvotrestanými	32
3.5.2 Pomoc odborníků	34
3.5.3 Pomoc duchovní	34
3.5.4 Pomoc jiných organizací	38
4. Výzkumné šetření	39
4.1 Stanovení metod a cíle výzkumu	39
4.2 Charakteristika zkoumaného vzorku a prostředí	40
4.3 Výzkumné šetření	41
4.4 Vyhodnocení a porovnání výsledků výzkumných šetření	68
4.5 Verifikace stanovených hypotéz	78
Závěr	81
Resumé	84
Anotace	85
Seznam použité literatury	86
Seznam příloh	88

Úvod

Téma své diplomové práce s názvem: „Sociálně-psychologická hlediska mezní zátěže u obviněných a prvotrestaných a jejich řešení“, jsem zvolila záměrně z okruhu vypsaných témat, neboť nabídnul i takové, které přímo souvisí s prostředím, v němž pracuji již sedmnáctým rokem. Domnívám se, že znalost prostředí je nejen základním stavebním kamenem, ale i významnou výhodou při zpracování diplomové práce. Svoji pozornost zaměřím zejména na osoby vazebně stíhané a prvotrestané a to nejen v kontextu s negativními vlivy, které se nejvýznamněji podílí na zátěži jejich psychiky ve vězeňském (stresogenním) prostředí, ale také na možnosti eliminace těchto vlivů a jejich potřebná řešení v praxi samotné. Obecně se výkon vazby považuje za faktor, který má ještě těžší dopad na psychiku, než samotný výkon trestu odnětí svobody. Umocnění dopadu je markantnější u osob zadržovaných poprvé. Výkon vazby má oproti výkonu trestu svá určitá specifika. Obě tyto formy, každou se svými vlastními specifiky, budu v práci stručně charakterizovat, popisovat a hodnotit. Z hlediska společenské významnosti a důležitosti považuji za potřebné zmínit i vliv uvěznění na specifické skupiny, jako jsou mladiství, uživatelé drog (jejichž počet neutěšeně narůstá) a popsat metody práce s těmito skupinami.

Ve své práci bych se chtěla pokusit o charakteristiku a poodhalení těch sociálních a psychologických hledisek, která nejvýznamnější měrou zatěžují jedince ve vězeňském prostředí a zda jsou tato hlediska stejná (či odlišná) u skupin, jako jsou prvotrestaní, vazebně stíhaní a mladiství (mladí dospělí). V této souvislosti je však nutno podotknout, že na obviněné a prvotrestané nepůsobí jen vlivy daného prostředí, ale jsou to i vlivy prostředí, ve kterém vyrůstali a ze kterého byli vytrženi. A právě výzkum prostředí, ze kterého předmětné osoby pocházejí, bude východiskem k provedení vyhodnocení, jehož výsledkem bude pomyslný žebříček těch činitelů, které zaujímají přední místo v negativním dopadu na psychiku a chování osob ve výkonu vazby a výkonu trestu.

Samotná práce je rozdělena do čtyř kapitol, přičemž první kapitola má tři, druhá šest, třetí pět a čtvrtá rovněž pět subkapitol. První tři kapitoly mají charakter přehledové stati, čtvrtá kapitola je statí empirickou. První kapitola je snahou uvést do problematiky kriminality, s níž se soudobá společnost potýká. V jednotlivých podkapitolách jsou pak popsány vlivy, mající svůj podíl na páchání trestné činnosti. Druhá kapitola popisuje výkon vazby a výkonu trestu odnětí svobody. V podkapitolách jsou pak popsány rozdíly mezi výkonem vazby a výkonem trestu odnětí svobody a procesní kroky s tím související, vliv a význam personálu a také bylo vhodné v kontextu s vězeňskou subkulturou zmínit sexuální chování vězňů, aby bylo možné hlouběji pochopit souvislosti prostředí, v němž se jedinec nachází. Ve třetí kapitole jsou popsány příčiny, vlivy a důsledky psychosociální zátěže. Podkapitoly se pak zabývají jednotlivými hledisky, typy zátěžových situací a uplatňovanými řešeními.

Jádrum celé práce je čtvrtá kapitola, výzkumná část. Výzkum je rozdělen na dvě části, z nichž první má za úkol zjistit potřebné informace o rodinném prostředí u vzorku respondentů a druhá zjistit pořadí nejzátěžovějších faktorů psychiky u skupiny prvotrestaných osob, osob vazebně stíhaných a mladistvých (mladých dospělých). Cílem je ověřit čtyři vyslovené hypotézy na základě stanovených metod u zkoumaného vzorku,

provést vyhodnocení, vyslovit závěr, porovnat výsledky a pokusit se navrhnout možná řešení. U první části výzkumu, která úzce souvisí s hypotézou č.1, bylo původním záměrem, uvedeným také již v „Projektu diplomové práce“, použít empirickou metodu nepřímého pozorování, neboť některé údaje, charakterizující rodinnou anamnézu, by bylo možné získat nahlédnutím do osobních karet respondentů. Od tohoto záměru bylo ustoupeno, neboť vzorek respondentů byl ochoten spolupracovat jen za podmínky zachování anonymity. Proto byla pro obě části výzkumu zvolena jen metoda dotazníková. Co se týká dotazníků samotných, původně jsem zamýšlela sestavit je separátně pro každou kategorii vězněných osob zvlášť. Od tohoto záměru jsem rovněž ustoupila, neboť selekce 900 vězněných osob na jednotlivé kategorie by byla časově velmi náročná a vyžádala by si spolupráci dalších zaměstnanců. Ve finální fázi jsem tedy zvolila dotazník jeden, obsahující 23 otázek uzavřeného typu s tím, že jsem v záhlaví uvedla možnosti k označení (jsem prvotrestaný, vazebně stíhaný, mladistvý(mladý dospělý)). Klíčovou metodou pro vyhodnocení výsledků výzkumného šetření byla zvolena metoda srovnávací.

Výběr použité literatury v přehledové stati vychází ze zadaného tématu, je zaměřen na forenzní psychologii, aplikovanou sociální psychologii, na psychiku jedince v zátěžových situacích v kontextu s řešením konfliktních situací. K autorům patří např. Čírtková, Olejníček, Kohoutek, Nakonečný, Křivohlavý a další. Jako přílohu jsem zařadila příběh jednoho odsouzeného, píšícího pod pseudonymem „Zero“, o tom, co podle něj obnáší ztráta svobody. Myslím, že tento příběh v krátkosti vystihuje všechno, co by si měli přečíst zejména všichni potenciální pachatelé trestných činů. Dalšími přílohami jsou dotazník, báseň mladistvého „feťáka“ a autoportrét mladistvé, psychicky narušené osoby.

Výsledky výzkumu mohou být přínosem pro odborné pracovníky (pedagogy, sociální pracovníky, psychology), kteří se mohou vhodně zvolenou terapií a osobním přístupem významně podílet na eliminaci nejzátěžovějších faktorů a tím napomoci jedincům zvládnout konfliktní situace, ke kterým vzhledem k přeplněnosti věznice dochází velmi často. Na druhé straně mohou z výsledků výzkumu vyplynout i takové závěry, které budou směřovat k zaměstnancům a jejich kvalifikovanému přístupu k vězněným osobám.

1. Soudobá společnost v kontextu s kriminalitou

1.1 Sociální vlivy na páchaní trestné činnosti

Člověk je nejen tvorem přírodním, biologickým, ale především společenským. Sociálně, ekonomicky a kulturně je determinován řadou společenských skupin, mezi nimiž mimořádně velkou roli hraje rodina. Rodinné prostředí je prvním a základním životním prostředím člověka, které zároveň odráží problémy doby. Organizace rodinného života je jakýmsi sociologickým a sociálně psychologickým modelem dané kultury a vztahy mezi manželi, mezi rodiči a dětmi i mezi sourozenci navzájem, do značné míry vyjadřují zvláštnosti dané třídy, kultury, doby, tradice a rasy. Rodina má být místem tzv. *primární socializace*, kde se kladou základy postojů, názorů, mínění, hodnotových systémů, přístupu ke světu a ostatním lidem. Z hlediska sociálně psychologického a sociologického je rodina tzv. *malou a neformální skupinou*, která je nejdůležitějším mediátorem kulturního vlivu. Význam rodiny tkví především v klíčové roli, kterou hraje v procesu zespolečenštění lidského individua, socializace jeho osobnosti.

Rodina jako základní mikroprostředí zprostředkovává dítěti v průběhu sociálního učení hodnotové vzory a vzorce chování. Tato schémata a vzorce chování usnadňují dítěti sociální interakci a navazování pozitivních sociálních vztahů. Rodinné prostředí by mělo záměrně rozvíjet citovou sféru života dítěte a uspokojovat přiměřené potřeby dítěte. Rodina je chápána jako prostředí, kde je dítě milováno, vychováváno oběma rodiči, přičemž nelze opomenout významnou roli matky. Život v rodinách však může přinášet i mnoho problémů a konfliktů, vycházejících jak ze struktury rodiny (neúplné rodiny nebo nově vzniklé), tak i z výchovy dětí, ekonomického zabezpečení rodiny apod. Neutěšené rodinné vztahy (příčinou může být alkoholismu, narkomanie, trestná činnost některého z rodičů), či rozvrácená rodina, bývají často základem delikvence mladých lidí. Realita nám mnohdy ukazuje rodiny, kde jsou děti svými rodiči zanedbávané, dokonce i týrané, kde rodiče sami mají nízkou kulturní a vzdělanostní úroveň (8:152-155).

Ostatní subjekty jako škola, zájmová sdružení a jiné, mají samozřejmě také svůj význam, ale nejsou stěžejním činitelem. Škola je neoddelitelnou součástí výchovy mladého člověka, působí na formování jeho osobnosti a vytváří jeho materiální a citové hodnoty, které ho mají provázet po celý život. Školní výchova v procesu vzdělávání je ovlivňována zejména učiteli. Osobnost učitele a celková organizace výuky mají na dítě velký vliv. Pokud jsou žáci pedagogem děleni na úspěšné a neúspěšné, může se stát, že ti neúspěšní se budou snažit o seberealizaci jiným způsobem a budou hledat takové činnosti, ve kterých by byli úspěšní. A odtud je jen krůček k tomu, že nejprve drobné projevy nekázně postupně přerostou v závažnější, jako je záškoláctví nebo první trestná činnost.

V kontextu sociálních vlivů nelze opomenout problém volného času dětí a jeho efektivního vyplnění. Množství volného času vede k vytváření závadových skupin mládeže, v nichž mívají vůdčí roli jedinci s kriminálními zkušenostmi. Členové takovýchto skupin se snaží na sebe upoutat různými způsoby, zejména hrubostí, provokativním chováním či extremismem. Svými akcemi vlastně páchají trestnou činností ve formě vandalismu, výtržnictví, krádeží apod. Důležitým fenoménem doby, který rovněž zanechává negativní

stopy na psychice vyvíjejícího se mladého organismu, je přemíra akčních filmů plných násilí a brutality, což v konečném důsledku může vést k citovému otupování vůči násilí a bolesti. Existuje-li porucha v socializačním procesu, nelze automaticky takovou osobu označit za delikventní. Tady sehrává významnou úlohu jedinečná osobnost každého člověka.

1.2 Osobnostní vlivy na páchaní trestné činnosti

Jak již bylo uvedeno, člověk je sice definován jako společenská bytost, ale je také bytostí biologickou. Biologická determinace se projevuje již příslušností k určitému živočišnému druhu v jeho druhově specifické stavbě a činnosti nervové soustavy, např. v anatomických a fyziologických zvláštích smyslových orgánů. Základní biologické determinanty, jejichž souhrn se označuje jako konstituce, tj. vrozené uspořádání organismu, tvoří především evolučně preformované programy chování (systém vrozených reflexů, resp. instinktů) a dědičnost. U člověka se uchovávají také určité instinktivní tendence, obsažené v různých způsobech sociálních chování (agrese, obrana osobního teritoria, sexuální reakce a další). Dědičnost psychických vlastností je daleko méně prozkoumána než dědičnost tělesných vlastností. Výrazně je dědičností ovlivněn temperament. Zděděné dispozice mohou být dále utvářeny vlivy prostředí, zejména výchovou. Proto také s přibývajícím věkem jedince, vlivu dědičnosti v jeho chování ubývá. V utváření temperamentu a inteligence má nicméně dědičnost nezanedbatelný vliv, který v nepříznivých případech lze korigovat jen zčásti výchovou (12:15-18).

Člověk jako jedinec může být postižen různými poruchami, které mu stěžují jak jeho začlenění do společnosti, tak i uspokojování jeho základních potřeb. V praxi to může vést k páchaní trestné činnosti. Biologicky a fyziologicky podmíněné zvláštnosti osobnosti jsou častými faktory násilné a mravnostní kriminality (např. sexuální deviace často vyústí do různých forem nepřírozeného ukájení sexuálního pudu, jsou často provázeny sadismem a někdy končí i vraždou). V rámci faktorů psychologické povahy máme na mysli např. duševní poruchy, závažný deficit intelektu (úroveň vnímání, pozornosti paměti, představ myšlení), ale i jiné jako je úroveň emocí, citů a jiné osobnostní zvláštnosti. Některé psychologické vlastnosti mají úzkou vazbu na sociální prostředí, ve kterém jedinec vyrůstá, toto má vliv na zvládnutí nebo naopak posílení nepříznivých osobnostních vlastností. Se zvláštnostmi psychiky, často ve spojení s biologickými poruchami, se setkáváme často u násilné kriminality. Jde o některé osobnostní vlastnosti jako např. cholerické povahové rysy, snížená schopnost sebekontroly, impulsivnost apod.

V rámci osobnostních příčin páchaní trestné činnosti mládeže lze také rozlišovat psychické zvláštnosti dospívání, s nimiž souvisí i generační proces ve formě odmítání autority dospělých, tendence žít v partách a snadná ovlivnitelnost ideologickými vlivy moderního pohledu na svět. Adolescence je obdobím, kdy je mladý člověk na vrcholu své fyzické výkonnosti a jeho tělesný vývoj je ve stádiu ustalování. Na konci adolescence se organismus zcela vyrovnává organismu dospělého člověka a také je schopen stejného pracovního zatížení. Vzniká vlastní názor na svět, osobnost adolescenta se individuálně

diferencuje, stabilizují se povahové vlastnosti. Kolem 20. roku přechází adolescence do ranné dospělosti, která je obdobím vrcholné životní vitality a expanzivnosti (15:3.2).

1.3 Situace, které usnadňují či doprovázejí vznik trestné činnosti

Jako kriminogenní situace jsou označovány všechny zvláštnosti společenského i přírodního prostředí ve vztahu k prostoru a času, které usnadňují nebo doprovázejí vznik trestného činu. Kriminogenní situace mohou existovat objektivně bez jakéhokoliv přičinění pachatele či oběti, nebo mohou být záměrně či bezděčně pachatelem nebo obětí navozeny. Délka takové situace může být velmi různá (např. dlouhodobý konflikt v rodině). Kriminogenní situace má též různorodý charakter, podle druhů trestných činů např. příznivá situace pro vyloupení banky bude jiná než pro krádež automobilu. Míra příznivosti se též liší podle místa (např. kde se objekt nachází – samota, frekventované místo), ale i podle času (denní – noční doba, období dovolených apod.) (15:3.2).

V současné době si již každé větší město provádí studie kriminality svého regionu, s cíleným zaměřením získat co nejvíce poznatků, které budou dále podkladem pro zajištění účinné prevence. Jako příklad lze uvést „Zprávu o situaci v oblasti prevence kriminality na území Jihomoravského kraje“. Tato zpráva kromě jiného popisuje nejčastější situace, které kriminální chování podporuje. Uvádí se v ní, že kriminalitu v Jihomoravském kraji ovlivňují skutečnosti, že město Brno je druhým největším městem republiky a že je zde zvýšená koncentrace osob, prodejních a zábavních center. Brno je také významným dopravním uzlem a pořadatelem řady mezinárodních akcí s velkou návštěvností osob ze zahraničí i České republiky. Dále je pro Jihomoravský kraj charakteristická vysoká koncentrace kulturních památek, církevních objektů a rekreačních zařízení. Mezi neměnné kriminogenní faktory, které ovlivňují vývoj trestné činnosti v rámci Jihomoravského kraje, patří zvyšující se podíl občanů, kterým se nechce pracovat a zdroje obživy i životní úroveň si obstarávají kriminální činností. Na trestné činnosti se navíc začíná podepisovat i zvýšená nezaměstnanost a důraz na konzumní způsob života. Zejména u mládeže je dalším faktorem, působícím velkou měrou na jejich negativní změny v chování, především klesající vliv rodiny a školy na výchovu. Významným kriminogenním faktorem mnoha loupeží a majetkových trestných činů je nedostatečná právní úprava, umožňující anonymní výkup věcí v zastavárnách a bazarech, často pocházejících právě z trestné činnosti (19).

Během posledních deseti let byla v trestné činnosti mládeže zaznamenána řada těchto kvalitativních změn:

- při páčání trestné činnosti je zaznamenávána rostoucí agresivita a brutalita,
- různé formy násilí se více než v minulosti vyskytují mezi dětmi ve školách (šikana),
- novou formou trestné činnosti mládeže je trestná činnost motivovaná nacionalismem a rasismem,
- mládež se podílí i na trestné činnosti související s prostitucí,
- nebezpečnou a obecně ohrožující trestnou činností mládeže jsou anonymní hrozby - požáry, výbuchy,

- v nepoměrně významnější formě se oproti minulosti vyskytuje mezi mládeží trestná činnost spojená s různými druhy závislosti a s výrobou a distribucí psychotropních látek,
- mládež (zejména trestně neodpovědné děti) je častěji než v minulosti zneužívána k páchání trestné činnosti a zapojována do „profesionálních“ organizovaných zločineckých skupin (např. typování při vykrádání bytů a dalších objektů, krádeží automobilů a věcí z automobilů, organizované krádeže v obchodech),
- děti jsou zneužívány k šíření dětské pornografie (18).

2. Výkon vazby a výkon trestu

2.1 Vymezení rozdílů mezi výkonem vazby a výkonem trestu

Výkon vazby

Výkon vazby je u nás upraven zákonem č. 293/1993 Sb.(v platném znění). Účelem zákona je upravit podmínky výkonu vazby v trestním řízení, zejména stanovit práva a povinnosti osob ve vazbě, postavení příslušníků a občanských pracovníků Vězeňské služby České republiky a dalších osob při zajišťování výkonu vazby a upravit dozor nad tímto výkonem. Zákon je dále detailněji rozpracován vyhláškou č. 109/1994 Sb.(v platném znění), vydanou Ministerstvem spravedlnosti, obsahující řád výkonu vazby. Způsob realizace práv a povinností v jednotlivých vazebních věznicích nebo ve zvláštních odděleních věznic, stanoví ředitel věznice v souladu se zákonem a vyhláškou ve vnitřním řádu věznice, jímž se řídí chod věznice a činnost obviněných. Ve vnitřním řádu jsou upraveny podrobnosti týkající se práv a povinností obviněných, denního pořádku ve věznici, zejména časový rozvrh preventivně výchovných, vzdělávacích, zájmových a sportovních programů, vycházek, koupání, nákupů, půjčování knih a společenských her, poskytování diagnostické a léčebné péče a uspokojování dalších nároků obviněných tak, aby vnitřní řád poskytoval obviněným ucelený přehled informací o způsobu zajišťování těchto práv a o jejich povinnostech. Ve vnitřním řádu jsou také upraveny odlišnosti při zabezpečování výkonu vazby u zvláštních skupin obviněných v souladu se zákonem a vyhláškou.

Vazba je institut, který významným způsobem zasahuje do základních lidských práv a svobod a proto předpokládá použití donucení státní mocí. Svou podstatou není vazba sankcí. Procesní donucení není cílem, ale je nezbytným prostředkem k dosažení účelu trestního řízení. Podstatou vazby je dočasně omezit osobní svobodu obviněného jedince, pokud z jeho jednání nebo z jiných skutečností vyplývá obava, že obviněný uprchne nebo se bude skrývat, aby se vyhnul trestnímu stíhání nebo trestu, zejména jestliže jeho totožnost nelze hned zjistit, nemá stálé bydliště, nebo mu hrozí vysoký trest (tzv. vazba útěková), dále že bude působit na dosud nevyslechnuté svědky, nebo jinak mařit objasňování skutečností závažných pro trestní stíhání (tzv.vazba koluzní) a nebo že bude pokračovat v trestné činnosti, pro niž je stíhán, dokoná trestný čin, o který se pokusil, nebo vykoná trestný čin, který připravoval nebo kterým hrozil (tzv.vazba předstižná). Vazba představuje krajní prostředek, jestliže obavě, pro kterou může být nařízena, nelze čelit použitím jiných, mírnějších opatření.

O vzetí do vazby rozhoduje soud a v přípravném řízení na návrh státního zástupce soudce. Vazba smí trvat jen po nezbytně nutnou dobu, maximálně přípustná doba je stanovena zákonem. Doba výkonu vazby se započítává do trestu a pokud toto započítání není možné, soud k ní přihlédne při stanovení druhu a výše trestu. Hlavní zásadou při výkonu vazby je princip presumpce nevinny, což znamená, že nelze na obviněného pohlížet jako by byl vinen do doby, dokud není pravomocným rozsudkem soudu vyslovena vina. České vězeňství se musí v tomto ohledu rovněž řídit Evropskými vězeňskými pravidly.

Vazba je vykonávána ve vazebních věznicích, nebo ve věznicích, kde jsou pro účely vazby zřízena zvláštní oddělení. Obviněný je k výkonu vazby přijat na základě písemného příkazu soudu, který byl vydán na základě rozhodnutí o vzetí do vazby. Toto rozhodnutí musí být vždy přiloženo k písemnému příkazu. Obvinění jsou přijímáni nepřetržitě. Před umístěním do cely musí být každý prokazatelně seznámen se svými právy a povinnostmi dle platného zákona a řádu, rovněž tak s vnitřním řádem věznice. Při umisťování do cel je nutno dbát na to, aby byl dodržen účel vazby a aby nedocházelo k mravnímu či jinému ohrožení obviněných. Z tohoto důvodu se umisťují ženy odděleně od mužů, obvinění stíhaní pro zvlášť závažný úmyslný trestný čin od ostatních, zvlášť obvinění, u kterých je podezření na duševní nebo infekční onemocnění. Odděleně se rovněž umisťují obvinění, kteří neustále porušují stanovený řád věznice, jsou agresivní nebo trpí duševní poruchou a tím ohrožují ostatní obviněné. Pro tyto případy se zřizují ve věznicích krizová oddělení s režimem zvýšené odborné péče.

Výčet nejdůležitějších práv obviněného:

- právo na stravu třikrát denně podle zákona a řádu výkonu vazby,
- právo používat vlastní oděv a obuv (pokud má zajištěnu výměnu na své vlastní náklady), v opačném případě je povinen používat tyto věci ústavní,
- právo přijímat a na svůj náklad odesílat korespondenci bez omezení, (korespondence podléhá kontrole ze strany orgánů vězeňské služby, v případě koluzní vazby provádí kontrolu orgán činný v trestním řízení), kontrole nepodléhá korespondence mezi obviněným a obhájcem, státními orgány, diplomatickou misí nebo konzulárním úřadem cizího státu u cizinců,
- právo na přijetí návštěvy nejvýše čtyř osob jedenkrát za dva týdny v trvání jedné hodiny, návštěvy obhájce může přijímat neomezeně,
- právo na poskytnutí duchovních a sociálních služeb,
- právo na nákup osobních věcí v ústavní kantýně,
- právo přijmout balíček jedenkrát za tři měsíce, (omezení se nevztahuje na balíček, který obsahuje hygienické potřeby, oblečení pro účely výměny, knihy, časopisy),
- právo na podávání žádostí a stížností,
- právo na nepřetržitý spánek v trvání 8 hodin,
- právo na vycházku v délce jedné hodiny denně,
- právo přijímat peníze, které se ukládají na jeho osobní konto,
- právo na poskytnutí zdravotní péče.

Výčet nejdůležitějších povinností obviněného:

- povinnost dodržovat zákon, řád výkonu vazby a vnitřní řád věznice,
- chovat se slušně k osobám, se kterými přijde do styku,
- šetřit majetek věznice a ostatních obviněných,
- nenavazovat nedovolené styky s jinými obviněnými nebo osobami na svobodě,
- plnit příkazy a pokyny pracovníků vězeňské služby,
- nepřechevat a nekonzumovat alkoholické nápoje, omamné nebo psychotropní látky,
- nepřechevat předměty, kterými by mohl ohrozit svůj život nebo zdraví nebo jiných osob, nebo sloužit k útěku,

- podrobit se vstupním, periodickým a výstupním lékařským prohlídkám,
- podrobit se nezbytnému diagnostickému a laboratornímu vyšetření a očkování,
- podrobit se prohlídce v případě podezření, že má u sebe zakázanou věc,
- dodržovat zásady osobní hygieny.

Pokud obviněný nenarušuje pořádek a kázeň ve věznici a splňuje další podmínky stanovené zákonem, je možné umístit ho na tzv. oddělení výkonu vazby se zmírněným režimem. Ve stanovenou dobu jsou všechny cely otevřeny a obvinění se tak mohou stýkat s ostatními obviněnými na tomto oddělení. Účelem je zmírnit negativní dopady vazby na psychiku jedince. Zákonem jsou také vymezeny odchylky u vazebně stíhaných mladistvých osob. Některá omezení jsou pro ně mírnější, jako např.:

- právo na přijetí návštěvy jedenkrát za týden,
- právo na přijetí balíčku jedenkrát za dva měsíce,
- doba umístění do samovazby nesmí překročit pět dnů.

Hlavním úkolem Vězeňské služby ČR z hlediska výkonu vazby je zajistit, aby se obviněný po zákonem stanovenou dobu zdržoval v prostorách věznice a nepřicházel do styku se spoluobviněnými a byl tak k dispozici orgánům činným v trestním řízení. Hlavní důraz je kladen na ostrahu obviněného. Podle zákona je vazba vykonávána ve dvou formách, a to jako pevná vazba a vazba se zmírněným režimem (volná vazba). Rozdíl mezi těmito formami je v tom, že v pevné vazbě jsou obvinění uzamčeni na celách (po dvou, nebo třech), omezení prostorem cely, s vycházkami jedenkrát denně v délce jedné hodiny. To představuje pro obviněného výraznou zátěžovou situaci, zejména pro ty, kteří se ve vazbě nachází poprvé. Naproti tomu vazba se zmírněným režimem probíhá v celách ložnicového typu, obvinění jsou uzamčeni pouze v noci, přes den jsou cely otevřeny a po oddělení je možný volný pohyb (3,4,20).

Výkon trestu odnětí svobody

Výkon trestu odnětí svobody je u nás upraven zákonem č. 169/1999 Sb., (ve znění pozdějších úprav) a rozpracován vyhláškou Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody. Výkonem trestu se sleduje dosažení účelu trestu odnětí svobody ve smyslu trestního zákona prostředky, stanovenými v tomto zákoně. Hlavní zásadou je, že trest může být vykonáván jen takovým způsobem, který respektuje důstojnost osobnosti odsouzeného a omezuje škodlivé účinky zbavení svobody. Tím však nesmí být ohrožena potřeba ochrany společnosti. S odsouzenými se musí jednat tak, aby bylo zachováno jejich zdraví, a pokud to doba výkonu trestu umožní, podporovaly se takové postoje a dovednosti, které odsouzeným pomohou k návratu do společnosti a umožní vést po propuštění soběstačný život v souladu se zákonem. Trest se vykonává ve věznici nebo ve zvláštním oddělení vazební věznice. Vyžaduje-li zdravotní stav odsouzeného zdravotní péči, kterou nelze zajistit ve zdravotnickém zařízení Vězeňské služby ČR a výkon trestu nelze přerušit, trest se na nezbytně nutnou dobu vykonává ve zdravotnickém zařízení mimo objekty spravované Vězeňskou službou, přičemž střežení odsouzeného v takovém případě zajišťuje nejbližší věznice. Trestní opatření odnětí svobody u mladistvých, kteří nepřekročili 19. rok svého věku, se vykonává odděleně od

ostatních odsouzených, a to ve věznicích nebo zvláštních odděleních pro mladistvé s uplatňováním vnitřní diference.

Do výkonu trestu lze přijmout odsouzeného jen na základě písemného nařízení výkonu trestu vyhotoveného soudem. Není-li k nařízení výkonu trestu připojeno písemné vyhotovení pravomocného rozsudku, soud je věznici zašle dodatečně. Z důležitých důvodů může odsouzeného k nástupu výkonu trestu přijmout i jiná věznice. Odsouzený nastupuje výkon trestu ve věznici, kterou soud ve výzvě k nástupu trestu určil, rovněž tak o tom, do jakého typu věznice bude odsouzený zařazen, rozhoduje soud podle zvláštního zákona. Při přijetí do výkonu trestu musí být odsouzený prokazatelně seznámen se svými právy a povinnostmi podle tohoto zákona a řádu výkonu trestu a s vnitřním řádem věznice. Odsouzení muži se umísťují odděleně od odsouzených žen a dále zpravidla:

- mladiství od dospělých,
- recidivisté od prvotrestaných,
- za úmyslně spáchané trestné činy od odsouzených za trestné činy z nedbalosti,
- trvale pracovně nezařaditelní,
- s poruchami duševními a poruchami chování,
- s uloženým ochranným léčením (1,2).

Výčet nejdůležitějších práv odsouzeného:

- právo na stravu, odpovídající jeho zdraví a jeho pracovním výkonům,
- právo na ubytování v hygienickém prostředí (na jeho udržení se ale sami musí podílet),
- právo na vystrojení odpovídající počasí a ročnímu období,
- právo na odpovídající zdravotní péči,
- právo na informace a vzdělávání (může si objednat knihy, noviny),
- právo na duchovní péči a svobodné vyznávání náboženství,
- právo na poskytování právní pomoci advokátem,
- právo volit poslance zákonodárných sborů ČR,
- právo podávat stížnosti a žádosti orgánům, příslušným k jejich vyřízení,
- písemně nebo ústně se může obrátit na státního zástupce, soudce nebo orgán pro kontrolu věznic Ministerstva spravedlnosti,
- právo požádat o rozhovor s ředitelem věznice,
- právo podílet se na řešení otázek, souvisejících s jejich životem ve věznici a to předkládáním návrhů a připomínek pracovníkům Vězeňské služby,
- právo volit a být volen do samosprávy odsouzených, podílet se v souladu s účelem výkonu trestu odnětí svobody na zabezpečování sociálních a kulturních potřeb odsouzených,
- právo na vyrozumění blízkých příbuzných odsouzeného o jeho vážném onemocnění, přemístění či úmrtí a naopak vyrozumění odsouzeného o nemoci nebo úmrtí jeho příbuzných.

V souvislosti s výkonem trestu odnětí svobody může být svoboda člověka omezena uložením povinnosti něco strpět (trpět, snášet), něčeho se zdržet a povinností něco konat. Po dobu výkonu trestu jsou odsouzení povinni podrobit se omezením některých práv a svobod, jejichž výkon by byl v rozporu s účelem výkonu trestu, nebo která nemohou být vzhledem k trestu uplatněna, jako např.:

- právo na stávkou,
- právo sdružovat se ve spolcích – kdo již je členem existujícího sdružení nebo spolku, politické strany, církve nebo náboženské společnosti, nemůže spolkovou činnost rozvíjet ve věznici bez omezení,
- právo zakládat odborové organizace,
- není možné pokračovat v podnikání uvnitř věznice. Vydávat základní dispozice o nakládání se svým majetkem odsouzený může, ale jen prostřednictvím svého advokáta, kterého pověří správou majetku.

Výčet nejdůležitějších povinností odsouzeného:

- dodržovat stanovený pořádek a kázeň,
- plnit pokyny a příkazy pracovníků Vězeňské služby,
- řádně plnit pracovní úkoly v případě zařazení do zaměstnání,
- šetrně zacházet se svěřenými věcmi,
- dodržovat zásady slušného chování vůči lidem, s nimiž přichází do styku,
- zachovávat ustanovení vnitřního řádu,
- nesmí vyrábět a přechovávat předměty, jimiž by byla ohrožena bezpečnost osob a majetku, popřípadě by mohly být použity při útěku,
- nesmí hromadit předměty, které by svým množstvím nebo povahou mohly narušovat pořádek nebo škodit zdraví,
- musí dodržovat pravidla bezpečnosti při práci,
- je povinen se podle potřeby podrobit osobní prohlídce,
- odsouzený, který neoprávněně odmítá plnit své povinnosti, musí počítat s tím, že po napomenutí a výzvě může být donucen k jejich plnění zákonem povolenými donucovacími prostředky (pouta, předváděcí řetízky, obušek, hmat-chvat, služební pes apod.).

Podmínky zasílání balíčků (kromě termínů), peněz, ošacení, stravy (kromě přídatků stravy u pracovních zařazených) jsou shodné jako u výkonu vazby. V některých věznicích, zvláště tam, kde se vykonávají delší tresty, jsou zřízeny také místnosti pro tzv. nadstandardní návštěvy, které zpravidla trvají 3-4 hodiny, probíhají za nepřítomnosti pracovníků Vězeňské služby. Místnost je vybavena civilně povlečenými lůžky, kuchyňkou, toaletou a sprchou. Těchto návštěv se využívá po dobré úvaze výchovných pracovníků, kteří sledují účel výkonu trestu, tedy i např. udržení sociálního zázemí odsouzeného, zachování manželství, stimulaci odsouzeného ke kázi a práci, prostě si to musí zasloužit.

Ve výkonu trestu odnětí svobody již nehovoříme o celách, ale používá se označení ložnice nebo světnice na jednotlivých odděleních. Světnice jsou vybaveny standardním nábytkem (postele, skříňky, židle a stoly, stejně jako ve vazbě). Sociální zařízení však zpravidla není přímo na světnici, ale na každém oddělení na chodbě jsou společná zařízení.

Pouze v typu věznice se zvýšenou ostrahou, kde jsou odsouzení uzamykáni na světnicích, musí samozřejmě sociální zařízení být. Odsouzení nechodí v civilním oblečení a stravují se zpravidla ve společných jídelnách. Zatímco ve vazebních celách nebylo možné pěstovat květiny, ve světnicích odsouzených mohou na povolených místech být květiny a na stěnách vhodné obrazy. Květiny a obrazy jsou také na chodbách, kulturních místnostech, kde je obvykle stojan s televizorem, popřípadě také akvárium (6:92-104).

2.2 Sociálně – psychologická hlediska výkonu vazby a výkonu trestu

Vězeňství v České republice nastoupilo v roce 1989 cestu radikální transformace. Nastoupilo cestu depolitizace a demilitarizace a zahájilo proces humanizace, který usiluje o poskytování kvalifikované sociální služby jedincům, kteří se dostali do rozporu se zákonem. V současné době lze české vězeňství považovat za transformované, neboť je akceptována a realizována filozofie výkonu trestu a vazby ve smyslu současných evropských trendů. V poslední době jsou pojmy jako lidská práva a demokracie stále častěji slyšet z úst vězňených osob, které mimo uvedené stále intenzivněji kritizují téměř vše, od kvality stravy, přes častost a dostatek vody na koupání, nedostatečnou lékařskou péči, práci sociálních pracovníků až po orgány činné v trestním řízení, státního zástupce a soudce nevyjímaje. Bohužel naopak nikdo z nich se stejnou intenzitou již nehovoří o důvodech, pro které se ve vězení ocitli (vraždách, loupežných přepadeních, vydírání apod.).

Faktem je, že se v průběhu času také podstatně změnila struktura a dynamika osob jak ve výkonu vazby, tak i ve výkonu trestu odnětí svobody. Na jedné straně je to stále se zvyšující počet středoškolsky, ale i vysokoškolsky vzdělaných osob, na straně druhé množství osob s disharmonicky narušeným vývojem, jako jsou devianti, psychopati aj. Další skupinou, kterou nelze opomenout, jsou osoby s různým stupněm závislosti na alkoholu, drogách, nebo trpící onemocněními, která souvisí s psychosomatickými onemocněními a stavy. Osobnost těchto jedinců je silně narušena emocionální labilitou, agresivitou a dalšími projevy, které vyúsťují v maladaptivní formy chování, zejména obranným mechanismem v psychické zátěži. Je proto velmi důležité, aby vězeňský personál měl o těchto jedincích tolik informací, aby je mohl při své práci a vzájemné komunikaci vhodně využít.

Reakce na prostředí věznice se u většiny obviněných projevuje menší či větší změnou psychických stavů (únavou, psychomotorickým neklidem, napětím, roztržitostí, strachem, obavami apod.). Ze zármutku a zklamání u nich narůstá emocionální zmatek – tenze, což je důsledkem nezdaru akce, která měla uspokojit potřeby a cíle. K tomuto se přidává reakce rodiny, pracovního prostředí (kolektivu), prostě se lidé kolem něj začnou chovat jinak, než obviněný předpokládá. V kombinaci s faktory, uvedenými následně, je jisté, že tyto osoby budou potřebovat kvalifikovanou pomoc některého odborníka (např. psychologa, sociálního pracovníka apod.).

Cela, ve které je obviněný umístěn má asi 2,5 x 4 metry, je uzavřená kovovými dveřmi s okénkem, kterým je vydávána strava. Pokud chce některý ze dvou (i tří) obviněných umístěných na cele chodit, zbývající vězňené osoby musí zůstat ležet na posteli, protože stísněnost prostoru to dalšímu neumožní. Při odpočinku na posteli začne obviněný

zpravidla bilancovat svoji situaci, od spoluvězňů zjistí, jak jsou na tom oni a je jimi ujištěn, že pobyt ve vazební věznici se pohybuje od jednoho do čtyř let, podle obtížnosti dokazování spáchaného trestného činu a schopnosti soudu daný případ projednat. Následkem toho se zvyšuje psychická zátěž a dostávají se různé druhy frustrace.

Paralelně s těmito stavy zpravidla nastupuje tzv. *vězeňský terapeutický zákrok*, který se odvíjí od verbální a nonverbální vězeňské komunikace, která může působit kladně, ale i záporně. Kladná stránka spočívá ve snižování psychické tenze osobními rozhovory, srovnáváním různých situací, hrou, četbou knih, novin, cvičením a dalšími aktivitami. Zápornou složkou tohoto chování je ovlivňování slabších jedinců těmi silnějšími k různým činnostem, intrikám, úsluhám apod. U obviněných, kteří se ocitnou ve vazbě poprvé, pozorujeme častou snahu bránit se vězeňskému prostředí tím, že dodržují hygienické návyky a dovednosti, ty se však za nějaký čas otupí a vězeňská komunita začne plnit roli ochrany k přežití vazebního života. Po částečném zklidnění se začnou projevovat snahy po vlastním hledání obranných reakcí často kopírovaných od druhých, např. vyzývavé chování a provokace směrem k zaměstnancům věznice. Výjimkou nejsou ani pokusy podplatit personál k různým úsluhám (obstarání či pronesení různých věcí, včetně zakázaných). V případě neúspěchu vězeň prohru popírá, cítí ji jako vnitřní rozpor. Tato rozporuplnost vnitřních pocitů a vnějších vězeňských pravidel, vytváří tenzi a stres, důsledkem je pak vztek, navenek se projevující agresivním chováním, které je směřováno nejen k sobě samému, ale i ostatním spoluvězňům včetně vězeňského personálu. Často je to vyjádřeno slovy „*co dnes miluji, zítra mohu nenávidět*“. Své místo má zde i pocit viny, který však nesmí být vidět. Byl by projevem slabosti a slabost je být druhý, méněcenný a tedy i potenciální objekt nátlaku. Vězeň začíná negovat přijatelné, slušné chování a preferuje úskoky, podvody, intriky. Někteří vězni jsou natolik přizpůsobiví, že začínají velmi brzy hrát hru mezi nimi a zaměstnanci („já budu bez problémů a ty mně dáš pokoj“). Vězeňská hra má mnoho modelů a variant (13:7-9).

2.3 Procesní kroky při nástupu výkonu trestu prvotrestaných osob

Nástupní oddělení

Pro účely nástupu výkonu trestu odnětí svobody jsou v každé věznici zřizována tzv. nástupní oddělení. Tímto oddělením musí projít každá odsouzená osoba. Jeho prioritní funkcí je, aby se prvotrestané osoby alespoň částečně adaptovaly na vězeňské prostředí a aby se seznámily s obsahem zákona č. 169/1999 Sb. (v platném znění) o výkonu trestu odnětí svobody, vyhláškou Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb. (v platném znění), kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody a obsahem vnitřního řádu věznice. V průběhu zpravidla týdenního pobytu na přijímacím oddělení se provádí zdravotní diagnostická vyšetření. Na nástupních odděleních se pak v průběhu maximálně 3 týdnů sestaví psychologická, pedagogická a sociální anamnéza. Odsouzeného postupně vyšetřuje lékař, psycholog, pedagog a sociální pracovník. Podle celkového hodnocení osobnosti pak odborná komise v čele s vedoucím oddělení výkonu trestu zpracuje komplexní zprávu a návrh resocializačního programu. Rovněž tak určí vychovatele, jemuž bude odsouzený svěřen do péče. Při rozhodování o umístění odsouzeného na konkrétní ubytovnu se vychází

z principu oddělení více a méně narušených odsouzených. Odsouzený, který má vážné psychické problémy, může být přednostně umístěn na krizové oddělení, kde se zapojí do terapeutických programů. Splňuje-li odsouzený kritéria pro zařazení na volné pracovní místo na vnitřním či vnějším pracovišti (hodnotí se jeho kvalifikace, zdravotní stav a bezpečnostní důvody), zařazovací komise mu přidělí odpovídající práci. O této skutečnosti je odsouzený bezprostředně informován.

Na závěr pobytu v nástupním oddělení projedná odborná komise s odsouzeným obsah resocializačního programu, k němuž se odsouzený může ještě vyjádřit, popřípadě doplnit o další návrhy. Zvolený resocializační program odsouzený podepíše a tím se zároveň zavazuje k tomu, že bude aktivně spolupracovat s pracovníky Vězeňské služby při naplňování účelu výkonu trestu odnětí svobody. Tvorba resocializačního programu vychází z podmínek v dané věznici a ze znalosti schopností a zájmů jednotlivého odsouzeného. Resocializační program není míněn jako diktát, ale jako dohoda potvrzená smlouvou mezi vězněm – klientem a personálem. Resocializační program se v průběhu výkonu trestu může dále doplňovat a měnit podle dalších dohod mezi odsouzeným a vychovatelem, popřípadě dalšími pracovníky oddělení výkonu trestu. Samozřejmě je také nutno počítat s tím, že odsouzený odmítne spolupracovat se zaměstnanci na tvorbě svého resocializačního programu – v tom případě se bude při zacházení s ním postupovat podle tzv. minimálního resocializačního programu. Komise ho s tímto programem seznámí.

Minimální resocializační program může v některé věznici vypadat například takto:

- zaměstnaní odsouzení se hodnotí podle plnění pracovních norem, využívání pracovní doby, dodržování pravidel bezpečnosti práce a ochrany zdraví při práci, šetření materiálem a energiemi,
- nezaměstnaní se podílejí na pracích prospěšných věznici, nebo jsou zařazováni do pracovní terapie, odpovídající jejich zdravotnímu stavu,
- odsouzení se zapojují do úklidových prací ve věznici, vykonávají výpomocné práce ve vězeňské kuchyni, při úpravách prostranství budov apod.,
- odsouzení se mohou zúčastňovat kulturně výchovných akcí, přednášek sociálních pracovníků a kurátorů, sledování televizních zpráv, sportovních akcí (6:110-111).

2.4 Mladiství a drogově závislé osoby ve výkonu vazby

Mladiství

Mladiství obvinění (i odsouzení) jsou pro výkon vazby (trestu) v rámci ČR umístěni ve 21 věznicích a vazebních věznicích (nejvíce ve vazební věznici Ostrava, Praha-Ruzyně, Karviná, Brno). Mladiství se umísťují do cel zpravidla ve vyčleněné části věznice, nebo na samostatná oddělení, kde platí na rozdíl od jiných částí věznice zvláštní režim a vybavení. Jako příklad lze uvést - společná kulturní místnost, učebna apod. Na tomto oddělení působí kromě dozorců také vychovatel, speciální pedagog a lektor – instruktor. Za účelem omezení negativních účinků izolace mladistvého, se v souladu s účelem vazby pro mladistvé, vytvářejí podmínky pro účast na zájmových, společenských, kulturně vzdělávacích a sportovních akcích. Na rozdíl od ostatních vazebně stíhaných osob, je u mladistvých

obviněných např. prováděno koupání nejméně dvakrát týdně a vycházky mohou být až po dobu dvou hodin denně.

Již od roku 1993 postupuje Vězeňská služba podle materiálu nazvaného „Program zacházení s mladistvými vězni“, týkajícího se práce s mladistvými obviněnými a odsouzenými ve věznicích a vazebních věznicích. Materiál obsahuje popis pojmu *mladistvý*, jež je dán charakteristikami pedagogicko-psychologických hledisek, dále návrhy zacházení s mladistvými vězni a přehled navrhovaných organizačních opatření. Pro práci s mladistvými vězni a tvorbu jednotlivých programů zacházení má tento materiál charakter návodný a svým obsahem je ve druhé části koncipován ve formě návrhu zacházení s mladistvými vězni. Bylo nutno stanovit, jaké nejdůležitější podmínky a předpoklady pro pozitivní průběh pobytu mladistvých ve vazebních věznicích a věznicích mají být vytvořeny a splněny. Bylo zformulováno těchto pět podmínek a předpokladů:

1. Vytvořit podmínky pro zmírnění záporného dopadu na psychiku mladistvých vězňů

- intenzivním cílevědomým zacházením a jednáním v průběhu celého uvěznění,
- rychlým a účinným informováním mladistvých o úskalích a nástrahách vazby a trestu a jak jim čelit,
- okamžitým navázáním kontaktu s funkčním zázemím mladistvých, s cílem jeho držení a zprostředkovávání co nejčtetnějších styků, průběžná spolupráce se sociálními kurátory.

2. Vytvořit předpoklady pro nalezení odpovídajícího zaměstnání po návratu do občanské společnosti

- dát šanci (ve škále – krátkodobé praktické kurzy, zaučení, dokončení učebního poměru, vyučení, příprava na střední školu) dokončit, zvýšit či rozšířit si vzdělání s tím, že výběr akcí je volný, vzdělávání však povinné,
- cílevědomě působit na vznik kladného postoje k úloze vzdělání a kvalifikace v životě.

3. Vytvořit předpoklady k návyku trávit volný čas způsobem, uspokojujícím obecné i zvláštní potřeby mladistvých a zároveň neodporujícím běžným normám občanské společnosti a zákonům

- naplnit volný čas v průběhu výkonu vazby (trestu) smysluplným způsobem, zahrnujícím vždy tělovýchovné aktivity a prvky arteterapie (např. vycházet ze snahy zdobit svou ložnici apod.) s uplatňováním zásady, že výběr je volný, ale povinný. Volnočasové aktivity musí být pedagogicky vedeny.

4. Vytvořit předpoklady k pochopení nutnosti vlastního aktivního přístupu k řešení životních situací bez únikových a agresivních reakcí

- vystavovat mladistvé ve výkonu vazby (trestu) nutnosti vlastního rozhodování (volba části programu, účast na komunitách apod.),

- vystavit je nutnosti aktivně se o sebe sama postarat v běžných praktických záležitostech (úklid, vaření, mytí nádobí, praní, žehlení apod.) se zásadou co nejvíce vlastního úsilí, co nejméně hotového zabezpečení ze strany věznice a vazební věznice, a to i přesto, že je to organizačně složité. V předpropouštěcí době zásadně.

5. Jako povinný prvek programu zařadit sociální výcvik, zaměřený na zmírnění nezdravě agresivního chování a zároveň na způsoby, jak agresivnímu chování předcházet a čelit (např. praktický trénink sebeovládání, vstřícnosti, kooperace, důvěryhodného jednání, způsobů uvolňování napětí apod.). Může jít dle podmínek o kurs stejný jako o reakci na události, které se spontánně vyskytnou.

Bylo navrženo, aby na základě těchto pěti elementárních komponentů vytvořila každá věznice a vazební věznice, kde jsou umístěni mladiství vězni, alternativní program, zohledňující samozřejmě podmínky bezpečnosti a důvody vazby podle § 67 písm. b) trestního zákona. Jako forma programu byl navržen dlouhodobý a postupný systém, jehož obsah a hlavně vnější formy vycházejí vstříc mentalitě mladistvých (17).

Drogově závislé osoby ve výkonu vazby

Uvěznění jedince dlouhodobě užívajícího drogy, znamená většinou výrazný životní zlom jak pro něj, tak pro jeho nejbližší okolí. Je vytržen ze všech každodenních vztahů, ve kterých se do té doby pohyboval, a umístěn do prostředí, kde má jen velmi omezené možnosti svobodně se rozhodnout s kým a jak bude trávit čas. Tento silný zásah do jeho identity často vede k obecným otázkám po dalším životním směřování. Nucená abstinence, vnímaná těsná souvislost mezi užíváním drog a uvězněním mohou být důvodem pro více či méně vágně formulované rozhodnutí přestat brát drogy. To bývá dále podporované i ze strany rodinných příslušníků a blízkých, kteří mu v průběhu návštěv připomínají, jaké negativní důsledky mělo jeho užívání drog pro okolí.

Zdálo by se tedy, že abstinence po výstupu z vězení je společným cílem jak daného jednotlivce, tak jeho okolí, zkrátka ideální výchozí pozice pro úspěšné zvládnutí drogového problému. Existuje ovšem celá řada překážek, které se tomuto cíli staví do cesty, a vysoká míra jak drogové, tak kriminální recidivy ukazuje, že jsou často jen velice obtížně překonatelné. Samotný pobyt ve vězení a soužití s vězeňskou subkulturou vedou spíše ke vzdálení než přiblížení jedince většinové společnosti. Jak si všimli někteří sociologové (Hoffman, 1961; Foucault, 1999; Bourdieu, 1997), vězení prohlubuje a neustále stvrzuje delikventní identitu a vyvolává sociální exkluzi. Výrazné komplikace přináší také výstup z vězení. Hoffman popisuje tzv. výstupní úzkost („anxiety on release“), která se vyznačuje pocitem dezorientace, zmatku a nejistoty. Navíc jedinec náhle opouští prostředí, které utvářelo jeho rozhodnutí abstinovat a často se vrací tam, kde je takové rozhodnutí irelevantní, mezi subkulturu uživatelů drog. Je to také jedna z mála skupin, kde může získat svým pobytem ve vězení určitou prestiž (24).

Nelze se domnívat, že vězení jsou vůči drogám neprodyšně uzavřena a že tedy obviněným (odsouzeným) ve věznicích nezbyvá nic jiného, než abstinovat. Distributoři i uživatelé drog dovedou být v tomto ohledu velmi kreativní. Z praxe lze uvést příklady, kdy pervitin (a další typy drog) je zasílán v balíčcích a malých sáčkích v šamponech, zubních

pastách a mastech, u žen jsou s oblibou zasílány hygienické vložky a tampóny, které jsou máčené do pervitinu, nebo do výkonu vazby přijde osoba, která má v konečníku zasunutý kontejner s drogou (10-20 dávek). Mezi další důmyslné skryše je možné zařadit prsty v rukavicích nebo dokonce spolknutý prezervativ, obsahující drogu.

Pokud se jedná o užívání drog ve věznicích, můžeme pozorovat nejčastěji příznaky, jako jsou: vpichy – zarudlé, mnohdy zarudle červené terče, způsobené vpichem stříkačky přes oděv. Vězněná osoba má rozšířené oční zornice, zvýšený psychomotorický neklid nebo naopak nápadnou apatii, nekoordinované pohyby při chůzi, potácení, nechutenství. Dokázání drogy v těle se provádí nejčastěji pod legendou – na moč a krev. Euforickou náladu může střídat nálada agresivní a to tehdy, když účinek drogy doznívá a není kde vzít další dávku. Do věznice se mohou kromě klasických drog dostat i drogy přírodní, jako např. sušené lysohlávky, sušený lýkovec, blín a další rostliny, jejichž dávkování je spojeno s odvarem čaje, tabákem a dalšími halucinátory k vyvolání halucinací či jiné ovlivnění centrální nervové soustavy. Tyto drogy jsou uloženy a vpašovávány do věznice např. v televizoru, tranzistorovém rádiu, ve vadných či náhradních součástkách, které lze při kontrole snadno přehlédnout.

Na základě těchto skutečností jsou ve věznicích přijímána různá opatření. Jedním z opatření ke zvýšení účinnosti k zamezení průniku drog do věznic je zavedení vězeňských prodejen. Návštěva vězněné osoby nesmí z domu přinést žádné věci ani potraviny, proto je jí umožněno toto zboží zakoupit v ústavní kantýně (pouze dovolený sortiment). Mezi další opatření lze také zařadit neustálé zdokonalování pracovníků Vězeňské služby tak, aby byli všichni zaměstnanci ve věznicích dobře obeznámeni s problematikou drog, a to nejen v teorii, ale také v praxi, aby porozuměli vlivům drog a přesně věděli, co mají dělat a jak spolupracovat se specialisty Vězeňské služby a zdravotním personálem při jednání s těmito jedinci (13:16).

V souvislosti s nebezpečím infekčních onemocnění vydala Světová zdravotnická organizace (WHO) již na konci 80. let doporučení, obsahujících výčet kroků, které by měly doprovázet zavádění strategií harm reduction ve vězení (WHO,1987). WHO doporučila zejména:

- zajištění pravidelného přísunu informací vězeňskému personálu o AIDS a jiných infekčních onemocněních,
- distribuci informačních materiálů pro vězně o AIDS/HIV rizicích a rizikových způsobech užívání drog a homosexuálních kontaktů ve vězeních,
- zajištění dostupnosti kondomů ve vězení,
- zvážení zavedení programů distribuce čistých jehel a stříkaček v rámci zdravotní péče ve vězení,
- odmítnutí izolace a segregace uživatelů drog ve vězení (např. při jejich zaměstnávání),
- dodržování obecných hygienických standardů ve věznicích.

Harm reduction ve vězeňském systému ČR

Strategie harm reduction, tedy minimalizace rizik, spojených s užíváním (nelegálních) drog, kdy plná abstinence od psychoaktivních látek není vnímána jako cíl, ale jen jako jeden z možných prostředků, není ve vězeních ČR prováděna. V zařízeních pro výkon vazby a trestu v ČR neexistují ani pilotní projekty výměny jehel, ani vzdělávání o méně rizikových způsobech užívání drog, ani možnost legálního pořízení sterilního náčiní k užívání drog. Pro prostředí vězeňství navrhuje Světová zdravotnická organizace širší definici harm reduction: „Termín harm reduction ve vztahu k ochraně veřejného zdraví ve věznicích označuje přístup, jehož cílem je předcházet negativním zdravotním dopadům, souvisejícím s určitým typem chování (např. injekční aplikací drog), s pobytem ve vězení a s přeplněností věznic, jakož i negativním dopadům na duševní zdraví, popřípadě tyto dopady snižovat“ (WHO, 2005). Zohledníme-li tuto specifickou definici, pak je třeba se zmínit zejména o projektu substituční léčby závislosti na opiátech, jehož pilotní fáze byla 1. dubna 2006 spuštěna ve dvou věznicích (Praha-Pankrác a Příbram). Substituční léčba je standardní léčebnou modalitou, jejímž cílem je úplná abstinence pacienta od nelegálních opiátů. Tato standardní léčba v sobě obsahuje prvky harm reduction; ten nejviditelnější spočívá ve faktu, že je přijímána i chronickými, těžkými pacienty, kteří mají potíže s jinými léčebnými režimy (24).

2.5 Sexuální chování vězněných osob

Sexuální chování vězněných osob je dalším z mnoha problémů, kterému je nutné věnovat náležitou pozornost. Ve věznicích, kde jsou umístěni muži i ženy často vznikají platonické vztahy, které jsou však vězeňským řádem zakázané. Jsou realizovány například dopisy i tzv. motáky posílané koňováním, což je vlastně dopis, předávaný z okna do okna (z cely do cely) pomocí provázku. Možnost vytvořit si předpoklady pro heterosexuální styk je ve věznicích relativně potlačena. Homosexualita, homosexuální chování či automasturbace jsou nejčastější formy sexuální činnosti, které jsou ve věznicích možné. Většina obviněných a odsouzených, a to nejen homosexuálové, má nutkání k homosexuálnímu chování. Kromě homosexuálů může takové chování vytvářet u vězňů neurotizaci a po delší době i jistou sexuální dezintegraci, zejména u těch, kteří většinu života strávili ve věznicích. Většina vězňů rozděluje své partnery na heterosexuály, které dále dělí na:

- automasturbanty a mutuální masturbanty s orálně genitálními praktikami,
- muže s pasivními homosexuálními tendencemi – neodmítají styky, dělají, že jim to nevádí a je jim to jedno,
- muže s pasivním homosexuálním chováním, tendencemi, které jsou charakteristické vynucováním aktivit, fyzickým nebo psychickým nátlakem, partner prožívá vztah velmi negativně, výrazným je zde aspekt pokoření a ponížení,
- heterosexuální prostitutky, kteří se pohlavně stýkají bez jakýchkoliv citových vazeb za úplatu nebo ochranu,
- muže, u nichž se projevují aktivní homosexuální tendence s citovou vazbou a s důrazem na sociální roli ve skupině. (Podobně je tomu i u heterosexuálně založených žen).

Homosexuály vězni dělí na:

- homosexuální prostitutky, podobně jako u heterosexuálních prostitutek je motivace stejná,
- homosexuály se silnou citovou vazbou (feministicky laděné) a to i tehdy, když partner cit neopětuje,
- homosexuály s citovou vazbou opěťované osobnosti převážně submisivní,
- homosexuály s tendencí dominovat, hrát vůdčí roli. (Takto se projevují i homosexuálně orientované ženy).

Otázky vlivu sexuální aktivity mužů a žen ve vězeňských zařízeních na pozdější sexuální aktivity a motivaci lze shrnout do několika okruhů. Návyk, frekvence, příležitost a sociální kontakt spolu s citovými vazbami vězňů – heterosexuálů vykazuje při hodnocení predikátory zjevného homosexuálního chování. Po propuštění z výkonu vazby či trestu se muž i žena snaží podle svého dřívějšího zaměření *přeladit* a život ve vězení tabuizovat. Tento stav negativně ovlivňuje nejen funkční a psychosexuální faktory, ale zejména činitele či faktory sociální, např. vztah a postoje rodinných příslušníků – manželky a její rodiny, spolupracovníků. Potíže mají ti jedinci, kteří po výkonu trestu musí nastoupit na soudem určenou léčbu (psychiatrickou, protialkoholní či sexuologickou). Tato léčba s docházením na denní stacionáře vadí v rozvíjení adekvátních psychosexuálních vztahů. Polovině mužů do normálního psychosexuálního stavu pomáhá druhá žena, zpravidla starší, které nevadí někdy vzniklý sexuální nezdar nebo disfunkce bývalého vězně. Dotazovaní uvádí, že jim často vadí neustálé otázky manželek typu „*Jak jsi to tam dělal s těmi chlapy?*“. A on se sám ptá, jak to dělala ona se svými partnery. Tyto mnohdy nevyřčené otázky jsou brzdou zdravého psychosexuálního zavedení do plnohodnotného sexuálního života po návratu z vězení. Poměrně velká skupina mužů, menší pak žen, uvedla, že v případě stresu v manželském či partnerském životě se bez potíží vrátí k sexuální epizodě s partnerem stejného pohlaví.

Ostatní sexuální deviace či odchylka a to ať v identifikaci (transsexualita), sexuální orientaci (homosexualita), v sexuální aktivitě (exhibicionismus) nebo v deviacích kombinovaných (pedofilní sadismus) se jen sporadicky etablují svým typickým deviantním programem, neboť zde nenalézají zpětnou vazbu. Uvedená skutečnost nás nutí zaujmout přiměřené postupy, formy a metody jednání s těmito osobami, neboť netaktické, mnohdy jen odsuzující zautomatizované postupy jsou nejen neprofesionální, ale i silně traumatizující, deprimující a ponižující (13:10-11).

2.6 Personál

Personální otázka českého vězeňství je komplexní problém, skládající se z několika komponentů. Vězeňská služba je státní rozpočtovou organizací, řízenou Generálním ředitelstvím Vězeňské služby České republiky (dále jen ČR); je podřízena Ministerstvu spravedlnosti České republiky (dále je ČR). Je tedy na rozhodnutí vlády, kolika zaměstnanci bude moci Vězeňská služba ČR disponovat. Vláda, respektive Ministerstvo

spravedlnosti ČR, přiděluje Vězeňské službě ČR určitý počet tabulkových míst a objem finančních prostředků na jejich platy. Obecně se dá říci, že Vězeňská služba ČR trpí nedostatkem zaměstnanců, a to jak civilních (vychovatelů, specialistů), tak i příslušníků (19).

I přes uvedené problémy se otázka vězeňského personálu musí řídit Evropskými vězeňskými pravidly a je obsahem páté části:

Vedení věznice a personál - Práce ve věznici jako veřejná služba

- Věznice musí být řízeny orgány státní správy nezávisle na vojenských a policejních orgánech a orgánech činných v trestním řízení.
- Věznice musí být řízeny se zřetelem k etickému kodexu uznávajícímu závazek zacházet se všemi vězni humánně a s respektem pro důstojnost, která je vlastní každému člověku.
- Pracovníci věznice musí dávat jasně najevo svou znalost účelu vězeňství. Vedení věznice musí vést pracovníky v jejich úsilí o co možná nejlepší dosažení tohoto účelu.
- Povinnosti personálu obsahují více než pouhý výkon dozorcí činnosti a musí přihlížet k potřebě umožnit opětné začlenění vězňů do společnosti po vykonání trestu odnětí svobody prostřednictvím programů pozitivní péče a pomoci.
- Vězeňský personál musí pracovat na vysoké profesionální i osobní úrovni.
- Jednou z největších priorit vězeňské správy musí být dodržování pravidel týkajících se vězeňského personálu.
- Zvláštní pozornost je nutno věnovat řízení vztahů mezi dozorcí a vězni v jejich péči.
- Personál se musí vždy chovat a vykonávat své povinnosti tak, aby ovlivnil vězně svým dobrým příkladem a aby si získal jejich respekt.

Výběr vězeňského personálu

- Vězeňský personál bude pečlivě vybírán a řádně zaškolen na průběžné bázi hned po přijetí, bude odměňován jako odborný personál a bude mít postavení, které si získá respekt v civilní společnosti.
- Při výběru nových pracovníků musí klást vězeňská správa velký důraz na požadavek jejich bezúhonnosti, lidskosti, profesionální způsobilosti i vhodnosti jejich osobnosti pro složitou práci, kterou budou muset vykonávat.
- Pracovníci mají být zpravidla zaměstnáváni na plný úvazek jako profesionální vězeňský personál s právním statutem státních úředníků a mají tak mít zabezpečeny veškeré jistoty, pracovní a sociální, jejichž požívání pak závisí pouze na jejich korektním chování, efektivitě práce, na jejich tělesných a mentálních schopnostech a na přiměřeném stupni vzdělání.
- Odměna za práci má být dostatečná, aby přitahovala do této služby a zabezpečovala udržení schopných a vhodných pracovníků.
- Je třeba stanovit různé výhody a upravit podmínky služby s ohledem na náročný charakter jejich práce, jakožto orgánu na ochranu práva.
- Kdykoli bude nutné přijmout pracovníky na částečný úvazek, musí se na ně vztahovat výše uvedená kritéria v odpovídajícím rozsahu.

Výcvik vězeňských pracovníků

- Před nastoupením do služby musí personál projít výcvikem týkajícím se jejich obecných a konkrétních povinností a musí absolvovat teoretické i praktické zkoušky.
- Vedení věznice zajistí, že si v průběhu své pracovní kariéry budou všichni zaměstnanci udržovat a zdokonalovat své znalosti a profesionální způsobilost účastí v kurzech při zaměstnání a že jejich profesní rozvoj bude zajišťován ve vhodných časových intervalech.
- Personál, který pracuje se specifickými skupinami vězňů, jako jsou například cizí státní příslušníci, ženy, mladiství nebo duševně nemocní vězni apod., musí absolvovat speciální školení zaměřené na jejich specializovanou práci.
- Školení všech pracovníků musí obsahovat i vzdělávání v oblasti mezinárodních a regionálních dokumentů a norem týkajících se lidských práv, zejména Evropské úmluvy o lidských právech a Evropské úmluvy o zamezení mučení a nelidského nebo ponižujícího zacházení nebo trestání, včetně používání Evropských vězeňských pravidel.

Řízení věznice

- Personál musí být vybírán a jmenován do služby na základě rovnosti, bez diskriminace z důvodů, jako jsou například pohlaví, rasa, barva pleti, jazyk, náboženství, politické či jiné přesvědčení, národnostní či sociální původ, spojení s národnostní menšinou, narození, majetkové či jiné postavení.
- Vězeňská správa musí zavést systém organizace a řízení, který:
  - a) zajistí řízení věznic na permanentně vysoké úrovni, jež bude odpovídat mezinárodním a regionálním dokumentům o lidských právech,
  - b) umožní dobrou komunikaci mezi věznicemi a mezi různými kategoriemi personálu v jednotlivých věznicích a vhodnou koordinaci všech oddělení uvnitř i vně věznic, která zajišťují služby pro vězně, zejména s přihlédnutím k péči o vězně a jejich opětovnému začlenění do společnosti.
- Každá věznice musí mít ředitele, který bude mít odpovídající kvalifikaci pro tuto funkci vyplývající z jeho charakteru, administrativních schopností, odpovídajícího profesního výcviku a zkušeností.
- Ředitelé věznic budou pracovat na plný úvazek a veškerý svůj čas budou věnovat svým oficiálním povinnostem.
- Vězeňská správa zajistí, aby byla každá věznice permanentně řízena ředitelem, jeho náměstkem nebo jiným pověřeným představitelem.
- Pokud ředitel odpovídá za více věznic, v každém z těchto vězení musí vždy pracovat jeho pověřený zástupce.
- Muži a ženy musí mít ve vězeňském personálu rovnoměrné zastoupení.
- Vedení věznice musí vytvořit takové podmínky, aby probíhaly konzultace s pracovníky věznice týkající se obecných záležitostí a zejména záležitostí týkajících se jejich pracovních podmínek.
- Je nutno přijmout opatření, jejichž cílem bude motivovat co možná nejlepší komunikaci mezi vedením věznice, ostatními pracovníky, externími organizacemi a vězni.
- Ředitel, vedení věznice a většina ostatních pracovníků vězeňského ústavu musí hovořit jazykem většiny umístěných vězňů nebo jazykem, kterému většina vězňů rozumí.

Odborný personál

- V rámci možností je třeba zařadit mezi vězeňské pracovníky dostatečný počet odborníků, jakými jsou psychiatři, psychologové, sociální pracovníci, učitelé, mistři odborného výcviku, učitelé tělesné výchovy a sportovní instruktoři.
- V rámci možností je třeba motivovat vhodné pracovníky na částečný úvazek a dobrovolníky, aby přispívali k činnostem vykonávaným s vězni.

Informovanost veřejnosti

- Vězeňská správa musí průběžně informovat veřejnost o účelu vězeňství a o práci vykonávané vězeňským personálem, aby u veřejnosti přispěla k lepšímu pochopení role, kterou mají vězňové ve společnosti.
- Vězeňská správa by měla motivovat občany, aby v případě potřeby přispívali svou dobrovolnou prací k činnostem ve věznicích (5).

3. Příčiny, vlivy a důsledky psychosociální zátěže ve vězeňském prostředí a možnosti jejich řešení

3.1 Hledisko vzetí do vazby

Jak již bylo zmíněno v kapitole 2.2. této práce, z psychologického hlediska představuje pevná vazba mnohem větší zátěž, než vazba volná. Samozřejmě důležitou roli hraje psychická vybavenost, připravenost a odolnost obviněného zvládat zátěžové situace. U osob ve výkonu vazby se lze setkat s těmito projevy:

- **Reakce trestající navenek** (namířené nejen proti vězeňskému personálu, ale také na další spoluobviněné osoby)
  - forma fyzická
  - forma verbální
- **Reakce trestající dovnitř**
  - sebepoškozování, hladovka, pokus o sebevraždu
- **Reakce netrestající vůbec - úniky**
  - únik přímý, fyzický (pokusy o útěk, úplné přiznání)
  - únik nepřímý, psychický (únik do fantazie, sebeizolace)

Uvedené reakce se samozřejmě podílí na kvalitě a věrohodnosti výpovědi, což by měl vzít na vědomí příslušný orgán činný v trestním řízení. Obranné psychické mechanismy (projekce, racionalizace) zde totiž působí, a to úměrně s dobou, která uplynula od spáchání trestného činu. Obviněný hledá vhodnou výmluvu (neustále ji zdokonaluje), přikrašluje si motiv svého činu, svou vinu popírá, nebo svaluje svá selhání na ostatní. Tyto obranné mechanismy se nejčastěji projevují ve vazební zátěžové situaci. Obviněný je ovládán pocitem neúspěchu z trestného činu, kterého se dopustil a rovněž pocitem frustrace z nemožnosti uspokojit plně své potřeby (14).

3.2 Hledisko výkonu trestu odnětí svobody u prvotrestaných

Pravomocným rozsudkem se stává z vazebně stíhaného jednice odsouzený ve výkonu trestu odnětí svobody a tím zároveň definitivně přichází nejen o poslední naději na možný zvrat ve své kauze, ale reálně mohou nastat i další možné ztráty, jako např.

- mnohdy dochází k rozpadu manželství,
- může se od něj odvrátit rodina,
- nemůže rozvíjet své pracovní schopnosti,
- ztrácí kontakt se svými dětmi,
- ztrácí i další sociální vztahy (přátele, spolupracovníky).

Projevy a reakce na výše uvedené iniciátory psychosociální zátěže bývají obdobné jako u vazebně stíhaných osob. Po ukončení výkonu trestu jsou následky

většinou nezvratitelné, nebo se napravují jen s velkými obtížemi. Mnohdy se stává, že jedinec není schopen bez podpory začít sám znovu žít normálním způsobem života, protože adaptace na vězeňské prostředí změnila podstatným způsobem jeho hodnoty a vzorce chování.

Pět základních typů adaptace na podmínky výkonu trestu odnětí svobody podle J.Čepeláka:

1. **realistické přizpůsobení** – jedinec sociálně nezralý a psychicky odolný vůči zátěži se orientuje na vyhlídku podmíněného propuštění, je motivován k hlubšímu poznání své osobnosti a ke změně chování,
2. **agresivně nepřátelské přizpůsobení** – bývá namířeno proti personálu i spoluvězňům (ironizování, zesměšňování, zastrašování). Výchovná práce je nesnadná, vyžaduje důkladný rozbor příčin takového chování,
3. **přizpůsobení se nepřiměřenou kompenzací** – odsouzený se vychloubá svou trestnou činností i tím, co spáchá, až se dostane na svobodu. Takový jedinec hraje roli „velkého zločince“, ale v podstatě si není jist sám sebou,
4. **přizpůsobení se nepřiměřenou projekcí** – je nejjednodušší způsob zacházení s pocitem viny. Obviňování někoho jiného, vyhýbání se odpovědnosti tvrzením, že za trestný čin může někdo jiný,
5. **přizpůsobení se únikem** – člověk plánuje, jak ve skutečnosti ze situace unikne, únik do denního snění.

S těmito typy přizpůsobení je nutno odborně pracovat, protože v opačném případě může dojít spíše ke zhoršení psychického stavu odsouzeného jedince (8).

3.3 Hledisko postpenitenciární

Postpenitenciární psychologie se zaměřuje na využívání psychologických poznatků v procesu opětovného začleňování jedince do běžných sociálních podmínek poté, co si odpykal trest a je propuštěn z vězeňského prostředí. Podněcuje vypracování fungující a účinné péče o propuštěné, podílí se na vytvoření ucelené koncepce takové péče, která by vhodným způsobem integrovala státní i nestátní postpenitenciární aktivity. Postpenitenciární psychologie se rozvíjí v těsné návaznosti na penitenciární oblast. Její vnitřní struktura není zatím v dostatečné míře ustálená.

Běžně se rozlišuje nucená a dobrovolná postpenitenciární péče. Nucené formy (parola, probace, ochranný dohled) jsou zaváděny, organizovány a zajišťovány státem, dobrovolné formy jsou záležitostí nestátních institucí převážně charitativního typu. V případě dobrovolné formy postpenitenciární péče záleží na propuštěném jedinci, zda takové služby vyhledá a zda se rozhodne je využívat. Dobrovolná postpenitenciární péče je v různých zemích různě rozvinuta. U nás je takřka v počátcích a nemá zatím povahu promyšlené koncepce či fungujícího systému. Vzájemné propojení obou forem postpenitenciární péče představuje další důležité téma této oblasti forenzní psychologie. Postpenitenciární psychologie se zabývá diagnostikou osobnosti propuštěného (tj. jak lze získat podstatné psychologické informace o osobnosti propuštěného) a dalším tématem jsou různé možnosti psychologického působení a podpory ve prospěch klienta.

Současně je třeba upozornit, že podmínky pro to, aby postpenitenciární péče mohla být obecně i v konkrétním případě účelná a úspěšná, v mnohém ovlivňuje již samotný způsob výkonu trestu odnětí svobody, tj. penitenciární oblast. Mezi oběma úseky existuje těsná propojenost. Odborníci vyjadřují tuto skutečnost pojmem kontinuální péče (7:145-146).

3.4 Typy zátěžových situací

3.4.1 Frustrace

Tento pojem zavedl v r. 1944 Rosenzweig. „Vyjadřuje interindividuální odlišnou způsobilost individua odolávat frustrující situaci nebo frustrujícímu vlivu“ (Hartl, 1993). Jinými slovy je to míra frustrace, kterou člověk snese bez porušení obvyklých způsobů chování. Hladina tolerance je intraindividuální a interindividuální. Závisí především na konstitučních faktorech, dosavadních zkušenostech a výchově, včetně emocionální podpory okolí. Děti mají obecně nižší frustrační toleranci než dospělí. Dlouhodobá frustrace může přejít ve stres. Některé stresové situace člověka zároveň frustrují, jiné nikoli. Nejčastější reakce na frustraci jsou únik, ustrnutí, přizpůsobení se překážce a agrese.

- únik se používá tam, kde je to možné, např. formou fantazijního uspokojení nebo úniku do nemoci, popř. alkoholu, drog aj.,
- ustrnutí ve formě stereotypie (jde o jednotvárné opakování stejných pokusů navzdory tomu, že nevedou k úspěchu),
- přizpůsobení se překážce, zde je důležitý stav naděje, že lze žádoucího cíle dosáhnout (vytrvalostí, volbou náhradní cesty k cíli, volbou náhradního cíle),
- agrese, znamená tendence k útočnému či nepřátelskému jednání vůči určitému objektu nebo útok na překážku na cestě k uspokojení své potřeby či cíle násilnou formou. Je to odezva s vrozeným základem, která je modifikována vlivy prostředí.

Uvězněním jedince výše popsaná zátěžová situace nabývá reálného rozměru a může se dále stupňovat vlivem zákonné restrikce a limitace, vycházející ze zákonné úpravy. Jde o to, že se osoba náhle ocitá v situaci, kdy ztrácí svobodu a souběžně se musí vyrovnávat s několika negativními aspekty. Patří mezi ně například omezení pohybu, omezení svobodného sexuálního chování podle své orientace, nemožnost vydělávat finanční prostředky a zajistit tak rodinu, apod. (16:30-31).

3.4.2 Deprivace

Deprivací je nejčastěji označován stav či negativní zkušenost, která vzniká, nejsou-li po dlouhou dobu a v dostatečné míře saturovány důležité potřeby člověka (ať již jde o potřeby základní, biologické či vyšší, psychické). Dlouhodobá deprivace působící ve zvýšeně citlivém vývojovém období může nepříznivě ovlivnit psychiku, resp. psychický vývoj jedince. Je potřeba vzít v úvahu, že míra dané potřeby je u každého jedince individuální.

Druhy deprivace:

- psychická deprivace (sem se řadí nejčastěji senzorická a kognitivní deprivace, které vyplývají z neuspokojené nebo nedostatečně saturované potřeby stimulace, někdy se hovoří souhrnně o podnětové deprivaci),
- citová deprivace (vzniká neuspokojením, resp. nedostatečnou saturací citových potřeb, chyběním stabilního vztahu s matkou, popř. osobou emočně blízkou),
- sociální deprivace (vzniká z nedostatku přiměřených mezilidských vztahů, které poskytují určitý model sociálního chování, popř. izolaci či separaci od přirozeného společenského prostředí (16:36-38).

3.4.3 Konflikt

Konflikt znamená střetnutí dvou nebo více zcela nebo do určité míry navzájem se vylučujících či protichůdných snah, sil a tendencí. Budeme-li hovořit o konfliktu zájmů dvou lidí, pak je třeba tímto termínem rozumět takové střetnutí snah dvou lidí, při němž splnění tužby jednoho buď zcela, nebo jen do určité míry vylučuje uspokojení druhé strany. Při určování druhu konfliktu hovoříme o interpersonálních a intrapersonálních konfliktech. Z psychologického hlediska je možné u konfliktů pozorovat různé aspekty. Do popředí může vystupovat např. kognitivní aspekt (hlediska poznávání) nebo hlediska zájmů (motivační aspekt). Ten či onen aspekt může výrazně převládat nad jinými. Může se dokonce stát, že ostatní aspekty zastiňuje tak, že se zdá, jako by tam ani nebyly. Máme-li na mysli složitost psychologických jevů, pak lze konflikty rozdělit podle extrémní dominance té či oné psychologické charakteristiky na:

a) konflikty představ

jsou zcela normálním jevem, s nímž je třeba ve styku s druhými lidmi počítat. Snadno se mohou setkat dva lidé s odlišnými představami o téže věci. Z toho vyplývají dvě hlavní zásady prevence:

- zřetelně říci, co si představuji, ověřit si, jak mi druhý rozumí,
- nebát se zeptat druhého, co si myslí, je lépe požádat vysvětlení dokud je čas, než se později dostat do úzkých.

Z toho, co bylo řečeno, vysvítá důležitost rozhovoru mezi lidmi. Jde především o to, aby se mluvilo k věci a aby v pozadí byl znát zájem o tvořivé řešení konfliktu. K tomu patří mimo jiné i určitá dávka tolerantnosti,

b) konflikty názorů

o názorových rozporech a střetech se mezi lidmi hovoří daleko snadněji než o konfliktech postojů, představ nebo zájmů. Je možné se domnívat, že rozdílné názory jsou přijímány jako něco do značné míry přirozenějšího, než jiné rozdílnosti. Konflikty názorů nejsou moderním vynálezem. Zabývaly se jimi generace i celé kultury. Konflikty názorů v běžném denním životě lze řešit různými způsoby (dotazem u odborníka, experta, pomocí norem apod.),

c) konflikty postojů

člověk zvažuje vše, s čím se dostává do styku. Postoje se dostaly do sociální psychologie v důsledku toho, že při jejich vzniku hraje sociální učení dominantní úlohu. Zde je i další pramen odlišnosti – dva lidé procházeli během svého života odlišným sociálním vlivem. Přišli do styku s různými lidmi, setkali se s různými názory a postoji,

d) konflikty zájmů

klasickým příkladem konfliktu zájmů je souboj, duel. Zde jde o střetnutí typu „buď já, nebo ty“ ve vyhocené formě. Tento typ konfliktu může nabývat různých forem. Střetávání interpersonálních zájmů tvoří nezávažnější skupinu mezilidských konfliktů. Zde se vytvářejí ohniska největších těžkostí v mezilidských vztazích. Konflikty zájmů mají nejtěžší důsledky pro zdraví jedinců i skupin.

V každodenním životě lidí není možné všechno od sebe tak přesně oddělit. Výše uvedené vykrytalizované druhy konfliktů jsou vzácné. Daleko častěji se v praxi setkáváme se smíšenými druhy konfliktů. Těmi budeme rozumět nakupení, prorůstání, propojení atp. jednoho druhu konfliktu s druhým a s celým předivem jejich vzájemných vazeb a závislostí (10:17-34).

3.4.4 Stres

Jak již bylo několikrát v této práci naznačeno, uvěznění se stává velmi výraznou změnou v dosavadním životě jedince. Místo ložnice, na kterou je zvyklý z domova, se najednou nachází na jakési hromadné ubytovně, kde je s lidmi, které nezná a o jejich přítomnosti rozhodnout nemohl. Jejich přítomnost musí snášet celý den, ať jde o jídlo, spánek, hygienu a další podobné procesy. Nerozhoduje o náplni svého času, ani o běžných věcech. Je pod neustálým dohledem a kontrolou ze strany vězeňského personálu a rovněž tak pod neustálým tlakem ze strany vězeňské komunity s jejími pravidly hry. Určitou negativní roli zde také sehrává kapacitní přetížení věznic, jehož důsledkem se zmenšuje životní prostor vězně. Stává se tedy, že stejný prostor spolu musí sdílet osoby, které se nesou. Takováto zátěž často zanechává důsledky, které se projevují různými formami.

Stresem se obvykle rozumí vnitřní stav člověka, který je buď přímo něčím ohrožován, nebo takové ohrožení očekává a přitom se domnívá, že jeho obrana proti nepříznivým vlivům není dostatečně silná. V kontextu se stresem se lze setkat s odlišnými termíny vztahujícími se ke stresu, podle toho, zda se vztahují k malé či velké intenzitě stresové reakce. Tak hovoříme o hyperstresu - o stresu překračujícím hranice adaptability, schopnosti vyrovnat se se stresem, nebo naopak o hypostresu, tj. o stresu nedosahujícím obvyklých tolerancí stresu, jinak je tomu např. u tzv. ministresorů, plíživých negativních vlivů monotónnosti, nudy apod. Pro relativně nižší než hraniční úroveň stresu se užívá termínu „zátěž“.

Podle toho, jak stres působí na člověka, je možno jej charakterizovat jako negativní či pozitivní. Distres (negativně působící stres) je používán pro nejnepříznivější stresové situace. Pro odlišení vnitřní těžké, tísnivé situace člověka ve stresové situaci, tj. člověka ve stresu, a okolností, podmínek či podnětů, které na něho doléhají, používá se stále častěji termínu „stresor“. Termín „stresor“ je možno chápat jako „negativně na člověka působící vliv“. Stresorem může být materiální faktor (např. nedostatek potravy), extrémní změna barometrického tlaku, může jím být i sociální faktor (např. působení jednoho člověka na druhého), nehody, úrazy, emocionální faktory (např. zármutek, obavy, strach, nenávisť) apod.

Mezi další důležité stresory, které se velmi významně podílejí na psychické zátěži vězňených osob, je nutné zařadit takové, jaké jsou například:

- traumata z úmrtí rodičů či jejich invalidizace,
- úmrtí či invalidizace životních partnerů,
- úmrtí či invalidizace dětí.

Příznaky stresu:

- bušení srdce,
- bolest a sevření za hrudní kostí,
- nechutenství a plynatost v břišní oblasti,
- časté nucení k močení,
- migréna – záchvatová bolest jedné poloviny hlavy,
- prudké a výrazně rychlé změny nálady,
- nadměrné pocity únavy a obtíže při soustředění pozornosti,
- zvýšená podrážděnost, popudlivost,
- ztráta chuti k jídlu nebo naopak přejídání,
- problémy s usínáním, dlouhé noční bdění,
- zhoršená kvalita práce, snaha vyhnout se úkolům, výmluvy, vyhýbání se odpovědnosti,
- zvýšená konzumace alkoholických nápojů, zvýšené množství vykouřených cigaret apod. (11:10-12; 11:29-30).

3.5 Uplatňovaná řešení

3.5.1 Programy zacházení s prvotrestanými

Programy zacházení vycházejí z díkce Zákona o výkonu trestu odnětí svobody č. 169/1999 Sb. a jsou zpracovávány na základě komplexní zprávy o odsouzeném. Zejména u prvotrestaných je kladen důraz na výběr vhodného a kvalitního programu. Sám odsouzený se může na jeho vzniku aktivně podílet, z vhodných předložených variant si může zvolit pro sebe tu nejvhodnější. Tyto programy jsou sestavovány speciálními pedagogy, kteří však spolupracují s ostatními odbornými zaměstnanci. Účinnými se programy zacházení stávají teprve po schválení ředitelem věznice. Podstata a cíle programů zacházení jsou v rámci celé vězeňské služby totožné. Detailní rozpracování je pak diferencované v závislosti na profilaci a možnostech příslušné věznice. Oblast programů zacházení mohou v detailnější rovině dále popsat na praxi, jež je mně známa z mého pracovního působiště (Vazební věznice Brno a nově budovaného objektu Rapotice).

Programy zacházení se člení:

- a) na aktivity speciálně výchovné,
- b) na aktivity pracovní,
- c) na aktivity vzdělávací,
- d) na aktivity volnočasové

ad a) Do těchto aktivit je zahrnována nejen terapeutická činnost, spočívající v individuální i skupinové terapii (např. drogová problematika, trénink zvládnání agresivního chování a jednání aj.), ale také právní a sociální poradenství (např. formy besed, přednášek, řešících otázky vztahů k rodině, sociálního zázemí po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, otázky bydlení aj.).

ad b) Prioritou každého individuálního programu zacházení je oblast zaměstnávání a vzdělávání. Práce je považována za základní prvek, který rozvíjí pracovní návyky, jež patří mezi nejdůležitější předpoklady zařazení odsouzeného zpět do života po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Samotnému pracovnímu zařazení odsouzeného předchází pečlivé vyhodnocení všech aspektů zařaditelnosti, jako je např. hledisko zdravotní a mentální způsobilosti, odborné způsobilosti aj. Snahou je, aby byli všichni práce schopní odsouzení zaměstnáni, což se daří v Brně. V objektu Rapotice je zatím zaměstnanost zhruba na 30%. Toto nízké procento má však své důvody, a to, že je teprve postupně naplňována kapacita objektu a celý areál je ještě ve fázi dostavby.

V obou objektech jsou prioritně odsouzení pracovní zařazováni ve vnitřních provozech (např. prádelna, ústavní kuchyně, knihovna, úklidová četa, údržbářská dílna, aj.). Odsouzení tak do určité míry nahrazují zaměstnance věznice a jsou odměňováni z limitovaného rozpočtu věznice, určeného na výplatu pracovních odměn. Z těchto pracovních odměn věznice samozřejmě odvádí státu povinné sociální a zdravotní pojištění. Pokud jsou obsazena pracovní místa ve vnitřních provozech, jsou odsouzení zaměstnáváni i u cizích firem na základě uzavřených smluv mezi věznicí a příslušnými podnikatelskými subjekty. Tyto pracovní odměny jsou hrazeny externími zaměstnavateli. V loňském roce projevilo několik firem zájem o zaměstnávání odsouzených, tento zájem však v současné době upadá, dokonce i zavedené firmy vypovídají smlouvy, na vině jsou dopady ekonomické krize.

ad c) V Brně mají vzdělávací programy několik podob. Některé probíhají v rámci věznice, jsou vedené kmenovými zaměstnanci (jako příklad lze uvést výuku jazyka anglického, výuka českého jazyka aj.). Pětiletou tradici má studium odsouzených na Ekonomicko-správní fakultě Masarykovy univerzity Brno. Ve školním roce 2008/2009 začalo studovat v prvním ročníku 5 studentů. Tito studenti si školné hradí ze svých prostředků a ke studiu byli vybráni (samozřejmě po úspěšném vykonání přijímacích zkoušek) na základě dalších přísných kritérií. Odsouzení se přihlásili na základě projektu, vypsaného výše uvedenou fakultou. Celkově již ve třech ročnících studuje 9 odsouzených a to ve dvou oborech (regionální rozvoj a cestovní ruch a management). Výuka probíhá přímo ve věznicí Brno, kam vyučující docházejí. Pro studijní účely byly ve věznicí připraveny podmínky ve formě učebny, která je počítačově vybavena a studenti mají k dispozici i odbornou literaturu.

ad d) Ve volném čase se mohou odsouzení v rámci Programu zacházení zúčastňovat různých aktivit. Pro tyto účely mají k dispozici dvě kulturní místnosti, hřiště, posilovnu, kuchyňku, modelářskou dílnu. Největšímu zájmu ze strany odsouzených se těší kroužek sportovní, modelářský, akvaristika a kroužek cizích jazyků (22,23).

3.5.2 Pomoc odborníků

Po celou dobu výkonu trestu odnětí svobody, od nástupního po výstupní oddělení, jsou odsouzení v péči týmu těchto odborníků:

A. Vychovatel - náplň vychovatele je nutno považovat za jednu z nejdůležitějších v práci s odsouzenými. Jejich práce je zaměřena na organizování a realizaci zájmové činnosti, jejímž prostřednictvím si odsouzení prohlubují a zdokonalují své dovednosti a tím se zároveň zvyšuje i jejich šance na uplatnění při propuštění z výkonu trestu. Zájmová činnost je však limitována rozpočtovými prostředky, proto výběr aktivit musí být této skutečnosti bohužel přizpůsobován. Ve věznici v Brně je z řad odsouzených velký zájem např. o vycházky s vychovatelem (navštěvují plavecký areál, různé kulturní akce, případně provádějí nákupy věcí osobní potřeby).

B. Speciální pedagog – činnost speciálního pedagoga je zaměřena na vzdělávací aktivity včetně sledování výukových programů.

C. Psycholog - činnost forenzního psychologa se mimo jiné zaměřuje v rámci preventivních opatření na vyhledávání osob z řad odsouzených, které se na psychiatrii léčily již v minulosti, dále na osoby závislé na návykových a psychotropních látkách a osoby, o kterých je známo, že se již v minulosti sebepoškodily apod. Jeho úkolem je vést s těmito osobami terapeutické rozhovory.

D. Sociální pracovník - základním úkolem sociálního pracovníka je samostatná práce, která je zaměřena na plynulý přechod vězňů do řádného občanského života.

I přes to, že je každý zaměřen dle své profese a specifické činnosti, jsou také činnosti a úkoly společné. Mezi ně patří zejména:

- podílet se na navrhování změn programů zacházení u svěřeného okruhu odsouzených,
- podílet se na návrhu, kterému vychovateli bude odsouzený svěřen,
- podílet se na vyhodnocování programů zacházení, zejména co se týče jejich účinnosti,
- podílet se na zpracování konkrétních programů zacházení,
- podílet se na posuzování návrhů na přerušení výkonu trestu odnětí svobody,
- podílet se na rozhodování o zařazení odsouzeného do pracovní činnosti,
- podílet se na rozhodování o udělení volného pohybu odsouzeného mimo věznici v souvislosti s výkonem pracovní činnosti (22,23).

3.5.3 Pomoc duchovní

Duchovní služby jsou odsouzeným poskytovány v souladu s §20 zák.č.169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. Tyto služby jsou vykonávány zejména v rámci služby Vězeňské duchovenské péče a nezaměřují se jen na duchovní péči ve věznici. Duchovní péče je zaměřena také do rodin vězňů a na pomoc při návratu do společnosti. Vězeňská duchovenská péče působí jako odborně informovaný orgán jak ze strany Vězeňské služby, tak ze strany církvi, a spolupracuje s orgány Vězeňské služby na doporučení církevních osob, vhodných pro dobrovolnou činnost i pro případnou funkci kaplana. Vězeňská duchovenská péče se tak kromě jiného zaměřuje na postupné vzdělávání, na řešení hraničních situací, uvádění začátečníků ve službě do problematiky

dobrovolné duchovní činnosti, opatřování odborné literatury a odborných seminářů, setkávání s vězeňským personálem atd.(22).

Ve věznici Brno je na částečný úvazek zaměstnán Mgr. Daniel Blažek, člen Českobratrské církve evangelické ve funkci kaplana. O jeho práci pro vězněné osoby nejlépe vypoví následující rozhovor, který si dovoluji v teoretické části mé práce ocitovat.

Ve věznici žijí vězni hlavně v duchovní nouzi

(rozhovor s kaplanem vězeňské duchovenské péče)

Mgr. Daniel BLAŽEK

34 let, člen Českobratrské církve evangelické od roku 1991, od roku 1998 farář Českobratrské církve evangelické, absolvent Evangelické teologické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, od února 2005 kaplan vězeňské duchovenské péče ve Vazební věznici v Brně, ženatý, otec dvou dcer.

Pane kaplane, jak jste se dostal k práci v českém vězeňství a co Vás k tomu vedlo ?

Jeden můj spolužák už na fakultě docházel do pankrácké věznice jako laický duchovenský pracovník (tenkrát to ještě nebylo pod hlavičkou vězeňské duchovenské péče=VDP) a ten mi o své práci vyprávěl a takovým způsobem jsem se tak trochu s tímto dosud neznámým světem seznámil. Moje kolegyně, která je členkou VDP a mnoho let již také navštěvovala vězně ve Znojmě, mě jednoho dne oslovila, jestli bych ji po proškolení nezastupoval, k čemuž došlo a po čase jsem začal působit jako dobrovolný duchovenský pracovník. A když se ve Vazební věznici v Brně odchodem pana kaplana Pavla Šimka uvolnilo místo kaplana, tak jsem tuto nabídku přijal. Ve Vazební věznici v Brně poskytují své služby vězněným osobám jeden den v týdnu, jinak pracuji jako evangelický farář, který má svůj sbor v Břeclavi.

S jakou představou a idejemi jste přicházel pracovat do vězeňské služby ?

Velice mě zajímalo, jací lidé ve vězení jsou a jak na ně působí vězeňské prostředí, zejména tedy po lidské stránce. Předpokládal jsem a nakonec se mi to i potvrdilo, že lidé ve vězení žijí v určité duchovní nouzi. Ta nouze může mít a má ve vězení nejen podobu vztahové nouze či materiální. Při své práci mi jde spíš o to, než někoho o něčem přesvědčovat, tak jej tím jeho životem a obdobím aktivně doprovázet. Nechci a nemohu si klást vyšší úkol.

V současné době pracujete ve vězeňské službě již sedmý měsíc. Zažil jste již při své práci nějaké zklamání nebo rozčarování ?

Vzhledem k tomu, že již předtím jsem pracoval jako dobrovolný duchovenský pracovník a jezdil jsem do věznice tři roky, tak nemám pocit, že bych prostředí neznal. A zklamání tudíž nebylo tak mnoho většinou se jedná o situace, kdy vznikne nějaký hlubší otevřený vztah a vídáme se delší dobu a ten vězeň se těší, že se po propuštění potkáme v běžném životě, ale pak k tomu z různých důvodů nedojde. I když vidím, že mají opravdu chuť se se mnou vidět, život je odvede někam stranou jinam. Ty vztahy jsou tady tedy do jisté míry podmiňovány situací, ve které obvinění a odsouzení jsou a prostředí. O to příjemnější je, když někomu navázaný kontakt ve vězení stojí za návštěvu i po výkonu vazby či trestu. Nikdy se mi nestalo, že by mě někdo nějakým způsobem obtěžoval. Zatím, ale uvědomuji si, že i to může přijít.

Jak vypadá Váš pracovní den ve věznici a co hlavně tvoří jeho obsah ?

I když popis práce kaplana VDP je velmi pestrý, hlavní činností jsou bezesporu individuální rozhovory. Zájem o tyto rozhovory je daleko větší než můj časový prostor jednoho dne v týdnu. Zjistil jsem, že často není možné věnovat se všem žádostem, protože i když jsem zvládl více, prakticky jsem dosáhl méně. Lidé (oslovení klient se mi v této souvislosti příliš nelíbí, protože klienti jsou např. v bance atd.) totiž vycítí ten spěch a vztah důvěry to poznamenává. Dávám vězňům určitou nabídku s tím, že buď si budeme povídat o jejich životní situaci, o životě jako takovém nebo si můžeme vykládat bibli. A dá se říci, že tak v polovině případů dávají vězni tomuto přístupu přednost, neboť si uvědomují, že v bibli, Písmu je určitá předloha a jejich životní situace se v ní nějakým způsobem odráží. Přitom si uvědomuji, že já sám jsem v tomto směru poměrně málo školeným psychologem. I teologie jako obor v tomto smyslu využívá další obory.

Dá se po zkušenostech a praxi říci, jaké jsou nejčastější starosti a problémy, se kterými se na Vás vězni obrací ?

Vidím zde určité tři fáze, které vychází zejména z délky pobytu ve věznici a stavu, popř. závažnosti konkrétního případu. Tak např. v prvním období mají lidé, kteří se dostanou do vězení problémy se na toto prostředí adaptovat. Prostředí věznice je totiž tak obrovsky odlišné a lidé nepřipravení na tuto situaci, že téměř každý zažívá v případě prvního uvěznění šok. Ti lidé stále žijí někde jinde, kde nejsou žijí v myšlenkách domova, v práci a řeší, co vyřešit na tu dálku nemohou a samozřejmě se tím i trápí. Jedna metafora hovoří o tom, že člověk dnes dokáže cestovat rychlostí nadzvukového letadla, ale jeho duše cestuje pořád rychlostí koně. A než se člověk opravdu vrátí se vším všudy z dovolené, tak to trvá opravdu tu dobu, než ten kůň doběhne domů. Něco na této myšlence podle mě je a já se snažím, pokud možno, aby vězeň tuto situaci přijal, aby opustil nároky, které jsou v té době nereálné a aby se s uvězněním vyrovnával. Ve druhé fázi se již vězeň na situaci adaptuje a přichází mašinérie soudů a vězení. Žije problémy, jako nepřišel mi advokát, propustí mě na kauci nebo ne, jak je možné, že ten člověk na mě řekl u soudu to a ono, to je ale nespravedlnost atd. Je to kruh otázek, někdy trochu bludný, lidsky naprosto pochopitelný, ale nikam nevedoucí, kdy se ten vězeň neustále, často až posedle zabývá svou kauzou. To ještě není situace, kdy by otázky víry stály v popředí. To nastává až tehdy, a kolikrát to trvá i měsíce, kdy se ten člověk sžije s novou situací ve vší plnosti a začne si klást otázky : Co s životem ? a už

to nejsou takové ty prvotní otázky typu Proč se to muselo stát mně ? Ve třetím období přichází určité uvědomění ve smyslu : nesu za svou situaci odpovědnost nebo naopak já jsem to sice přímo nezavinil, ale zase nemůžu tak úplně říci, že bych si za to přece jen trochu nemohl např. tím, že jsem se stýkal s podivnými lidmi a teď tady budu měsíce čekat a v ohrožení jsou vztahy, budoucnost Zde přichází prostor pro rozhovor o víře a duchovní nouzi člověka.

Ve Vazební věznici v Brně se již delší dobu také hovoří o vybudování vězeňské kaple. Jaký je současný stav v dané věci a k čemu hlavně bude kaple sloužit ?

V první řadě je třeba říci, že se bude jednat o víceúčelovou místnost, která bude sloužit i pro další aktivity. Místnost tedy bude zařízena tak, aby tyto zájmové aktivity umožňovala. Na zařízení a vybavení kaple se významným způsobem podílí brněnské biskupství a v tomto okamžiku mohu říci, že např. Stůl Páně je již hotov a jedná se již jen o dny, kdy budou všechny práce dokončeny. Bohužel do fáze budování kaple nepříznivě zasáhly např. dovolené, a tak se původní termín otevření kaple opět trochu posouvá.

Máte nějaké své životní krédo, kterým se řídíte ?

Pokud jde o krédo, líbí se mi jedno, které je hluboce zbožné, ovšem ne na první poslech: spoléhat na sebe, myslet na druhé. V souvislosti s celoživotní perspektivou mám jednu poznámku. Nedávno, při jednom ze setkání s vrstevníky jsme společně s ostatními hovořili o životních snech a já jsem s hrůzou zjistil, že přestáváme snít. Nevím, jestli je to tím, že jako dospělí se chováme více pragmaticky a co není dosažitelné v dohledné době, tak na to prostě nemyslíme. Člověk má už svůj život nějak naplánovaný a v těch jednotlivých oborech se přiměřeně rozvíjí. Ale lidská bytost je určitě zajímavá tím, že dokáže myslet o věcech nemyslitelných. Žádný konkrétní životní sen však nemám, jen rámcový že by se člověk např. jednoho dne probudil a zjistil, že je ráj na zemi.

Bojujete jako farář a kaplan také s nějakou svou lidskou neřestí ?

Musím se v tomto směru přiznat, že např. občas (a to hlavně v autě) mluvím nespisovně. Není to k chlubení a uvědomuji si, že v této oblasti bych nebyl určitě mládeži vzorem, ale je to tak.

A otázka závěrem zbývá faráři a kaplanovi také nějaký volný čas pro zájmy a koníčky ?

Jak jsem již řekl na začátku mám ve svém životě kromě farářské činnosti ještě i jiné plány a teď mám na mysli zejména svou rodinu. Kromě toho hraji také pořád závodně tenis, i když se dostávám do fáze, že už víc učím mladé lidi hrát tenis jako trenér. A je i několik dalších věcí, které bych dělat chtěl - jako mít jednou znovu malý vinohrad.

Děkuji Vám za rozhovor.
PhDr. Soňa Haluzová
tisková mluvčí VV (25).

3.5.4 Pomoc jiných organizací

Spolupráce Vazební věznice Brno se Sdružením Podané ruce

Vazební věznice Brno již od roku 1998 spolupracuje se Sdružením Podané ruce. Jedná se o občanské sdružení, které si klade za cíl poskytovat kvalitní služby v oblasti prevence a léčby drogových závislostí a kromě jiného i rozvíjet spolupráci v lokálních komunitách zaměřenou na zvládnutí drogového problému.

Sdružení Podané ruce spolupracuje s VV Brno zejména v rámci projektu Drogové služby ve vězení, který se orientuje na drogově závislé a problémové uživatele drog, kteří jsou t.č. ve vazbě nebo výkonu trestu, jejich rodinné příslušníky a partnery.

Hlavním cílem tohoto projektu je :

- kontaktovat uživatele drog ve výkonu vazby a ve výkonu trestu odnětí svobody,
- reagovat na jejich aktuální drogovou a kriminální situaci,
- motivovat je nejen k abstinenci během pobytu ve vězení, ale ke změně dosavadního způsobu života a abstinenci na svobodě,
- vytvářet návaznost v následné péči po propuštění z vězení.

Při své činnosti Sdružení Podané ruce spolupracuje s Vězeňskou službou ČR, a to zejména s Poradnou drogové prevence např. v předávání klientů, hodnocení jejich zapojení v programu, konzultacích a vzdělávání pracovníků Vězeňské služby ČR.

Ve Vazební věznici Brno pracují pod vedením Bc. Olgy Škvařilové Mgr. Libor Graclík a Pavel Nepustil, Dis. 3-4x týdně. Pro svou práci jim věznice uvolnila místnost, kde mohou realizovat individuální poradenství a terapie, sociální servis a právní poradenství. Současně vedou také pracovníci Sdružení skupinovou aktivitu přímo na oddělení mladistvých obviněných. Nedílnou součástí jejich práce jsou také reference k soudům, probační a mediační službě a poradenství pro rodinné příslušníky a blízké (26).

Spolupráce se státními institucemi

Současná věznice není instituce uzavřená před okolním světem. Pro její kvalitní fungování je nezbytná spolupráce se státními orgány a organizacemi, ale i společenskými organizacemi, občanskými sdruženími a církvemi nebo náboženskými společnostmi.

Povinností věznice je pomoci zajistit všem vězněným osobám s českou státní příslušností platný občanský průkaz. Při vyřizování této agendy vychází vstříc Vazební věznici v Brně Magistrát města Brna a v některých případech spolupracují sociální pracovníci věznice s Poradnou pro občanství / občanská a lidská práva, která vězněným osobám pomáhá při provádění administrativních úkonů potřebných k získání potvrzení, které jsou nezbytné pro získání občanství České republiky. Často využívá Vazební věznice v Brně pomoci Úřadu městské části Brno Bohunice při ověřování podpisů na úředních listinách, které potřebují naši obvinění nebo odsouzení. Dále spolupracují pověřeni pracovníci věznice s orgány péče o děti a mládež pověřených obcí při získávání informací o mladistvých obviněných a odsouzených umístěných ve věznici v Brně. Sociální pracovníci využívají také pomoci sociálních kurátorů a v poslední době se rozvíjí vzájemná spolupráce s probační a mediační službou (27).

4. Výzkumná část

4.1 Stanovení metod a cíle výzkumu

Jak již bylo naznačeno v úvodu, výzkum jsem rozdělila do dvou hlavních částí:

- zjistit, v jakém rodinném prostředí oslovení respondenti vyrůstali,
- zjistit pořadí nejzátěžovějších faktorů psychiky u skupin respondentů prvotrestaných, vazebně stíhaných a mladistvých (mladých dospělých).

Z první části plyne záměr, zjistit z jakých rodin oslovení respondenti jsou a do jaké míry mohla mít rodinná výchova vliv na jejich situaci, ve které se nyní nachází. Cílem tedy byla verifikace (vyvrácení):

hypotézy č. 1 - V páchání trestné činnosti převládají osoby s nižším vzděláním, pocházející z neúplných rodin nebo z rodin, kde rodiče ve větší míře konzumují alkoholické nápoje, nebo i páchají trestnou činnost.

Druhá část měla za cíl verifikaci (vyvrácení):

hypotézy č. 2 - U osob prvotrestaných patří mezi nejzátěžovější faktory:

- 1) ztráta kontaktu s rodinou,
- 2) starost o finanční zabezpečení rodiny,
- 3) ztráta zaměstnání,
- 4) podřízení se režimu,
- 5) snaha získat práci ve výkonu trestu.

hypotézy č. 3 - U osob vazebně stíhaných patří mezi nejzátěžovější faktory:

- 1) náhlá ztráta svobody,
- 2) vliv spolubydlících na cele,
- 3) podřízení se režimu,
- 4) ztráta kontaktu s rodinou,
- 5) ztráta kontaktu s kamarády.

hypotézy č. 4 - U mladistvých obviněných (odsouzených) patří mezi nejzátěžovější faktory:

- 1) náhlá ztráta svobody,
- 2) ztráta kontaktu s rodinou,
- 3) ztráta kontaktu s kamarády (partou),
- 4) omezení vyplývající z podřízení režimu,
- 5) vyšetřování orgánů činných v trestním řízení.

K verifikaci stanovených hypotéz a dosažení cíle výzkumu jsem použila metody:

1. Dotazník (uveden jako příloha č.1.), obsahující 23 uzavřených otázek, z nichž 15 přímo souviselo s hypotézou č.1. Otázky č. 16 - 21 byly zvoleny záměrně a zařazeny jako doplňující, mající podpořit hypotézu č. 1 a tak dovést, do jaké míry mohlo být chování a jednání respondentů ovlivněno rodinným prostředím a tím zároveň vyhodnotit první část. Šetření druhé části probíhalo v rámci stejného dotazníku, který byl sestaven pro obě části výzkumu jako celek. V dotazníku byly pro druhou část výzkumného šetření vyčleněny otázky č. 22 a 23. Tyto dvě otázky se sestávaly z dalších podotázek (u otázky č. 22 bylo stanoveno 10 podotázek, u otázky č. 23 bylo stanoveno 11 podotázek), u kterých měli respondenti za úkol sestavit pořadí důležitosti.
2. Metoda srovnávací byla použita při vyhodnocování výsledků obou částí výzkumného šetření.
3. Neformální rozhovor byl umožněn pouze u malé části (30 osob) výběrového vzorku respondentů u skupiny prvotrestaných osob, které se mohly vyjádřit osobně.

4.2 Charakteristika zkoumaného vzorku a prostředí

Vlastní výzkum jsem realizovala ve Vazební věznici (od 1.1.2009 je v platnosti nový název Vazební věznice a ústav pro výkon zabezpečovací detence) Brno – Bohunice a v nově budovaném objektu Rapotice (do doby osamostatnění patří pod Brno). Brněnská věznice je svojí profilací začleněna mezi věznice pro výkon vazby. V omezené míře je zde vykonáván i výkon trestu odnětí svobody. Obvinění jsou umístováni na jednotlivá oddělení jednak v návaznosti na stupeň závažnosti trestného činu, který spáchali a dále také podle toho, zda jde o recidivisty, mladistvé, narkomany, organizovaný zločin apod. Výkon trestu odnětí svobody je umožněn odsouzeným pro méně závažné delikty. Naproti tomu v objektu Rapotice jsou v současné době (předpokládá se i po osamostatnění) umístovány výhradně osoby k výkonu trestu odnětí svobody. Po plánovaném dokončení pojme tento nový objekt kapacitně cca 500 osob. V současné době je zprovozněna pouze část ubytovací kapacity pro odsouzené, proto mohlo být umístěno zatím pouze cca 190 odsouzených. S dostavbu také souvisí přísná bezpečnostní opatření, která nejsou ještě plně dobudována, proto jsou zde dočasně umístováni odsouzení, zařezaní do věznice s dohledem a dozorem. Shrnu-li tyto skutečnosti, pro potřebu výzkumu jsem měla k dispozici dostatečně velký vzorek respondentů, včetně zastoupení všech cílových skupin. Výzkum nebyl prováděn v nějak velkém časovém předstihu, probíhal v rozmezí září – prosinec 2008.

Mezi respondenty bylo distribuováno 260 kusů dotazníků. Možnost distribuce si vyžádala souhlas ředitele, který ho udělil s podmínkou, že vězňené osoby vyplní údaje jen na základě dobrovolnosti. Také sami respondenti souhlasili s vyplněním dotazníku pouze za předpokladu zachování anonymity. Z celkového počtu se vrátilo 175 kusů vyplněných dotazníků, což je 67 %. Největší počet – 102 kusů odevzdali prvotrestaní, mladiství a mladí dospělí odevzdali – 35 kusů a obviněné osoby – 38 kusů.

4.3 Výzkumné šetření

Osoby prvotrestané

Otázka č. 1 – *Uved'te svůj věk.*

I když věkové složení vzorku respondentů nebylo z hlediska tohoto výzkumného šetření klíčové, přesto jsem tuto otázku v dotazníku uvedla, aby bylo možné získat představu o tom, jakého věkového složení je výběrový vzorek prvotrestaných respondentů. Z výsledků sice vyplynulo, že největší zastoupení (31%) je patrné u věkové kategorie 26 – 35 let, ale ve srovnání s kategorií 36 – 45 let (29%) není rozdíl tak markantní. Naproti tomu výsledky u vyšší věkové kategorie ukazují, že s přibývajícím věkem počet delikventů klesá. (Viz. tabulka 1).

Tabulka 1

Pořadové číslo	Věkové kategorie	Počet respondentů	Vyjádření v %
1.	15 – 25 let	19	19
2.	26 – 35 let	32	31
3.	36 – 45 let	30	29
4.	46 – 55 let	13	13
5.	56 a více let	8	8
		102	100

Otázka č. 2 – *Uved'te pohlaví.*

I druhá otázka byla v dotazníku míněna spíše jako doplňující. Mezi respondenty, byla pouze jedna žena, která byla ochotna dotazník vyplnit. Jednalo se o obviněnou ženu, věkové kategorie od 56 let a více. (Viz. tabulka 2).

Tabulka 2

Pohlaví	Počet respondentů	Vyjádření v %
Žena	1	0,5
Muž	201	99,5
	202	100,0

Otázka č. 3 – *S kým jste vyrůstal(a)?*

U otázky byla na výběr jedna z šesti možností. Více jak polovina – 69 dotázaných (68%) uvedla s oběma rodiči, 23 dotazovaných (22%) uvedlo s matkou, 4 (4%) s otcem, 3 (3%) s prarodiči, 1 (1%) s cizí osobou a 2 (2%) v dětském domově. Z uvedeného vyplývá, že většina prvotrestaných (69 osob) vyrůstala v úplné rodině (68 %), zatímco v neúplné rodině vyrůstalo 33 osob (32 %), (viz. tabulka 3).

Tabulka 3

Vyrůstal(a)	Počet respondentů	Vyjádření v %
S oběma rodiči	69	68
S matkou	23	22
S otcem	4	4
S prarodiči	3	3
S cizí osobou	1	1
V dětském domově	2	2
	102	100

Otázka č. 4 – Jaké bylo soužití rodičů?

Respondent vybíral jednu ze čtyř možných variant. Většina – 54 dotázaných (53%) uvedla soužití rodičů jako spokojené, 32 osob – (31%) uvedlo rozpad, 15 osob – (15%) uvedlo manželství rodičů jako průměrné a 1 osoba (1%) uvedla, že manželství bylo nespokojené. Z výsledků vyplývá, že převážná většina respondentů pochází z harmonického rodinného prostředí. (viz.tabulka 4).

Tabulka 4

Soužití rodičů	Počet respondentů	Vyjádření v %
Spokojené	54	53
Průměrné	15	15
Nespokojené	1	1
Rozpadlo se	32	31
	102	100

Otázka č. 5 – Jaké je, nebo bylo nejvyšší dosažené vzdělání matky?

Respondenti vybírali jednu z pěti nabízených možností. Pouze v jednom případě (1%) měla matka vychozenou pouze speciální školu, základní vzdělání matky uvedlo 15 dotázaných – (15%), nejvíce – 41 osob (40%) uvedlo vyučení matky, v těsném závěsu – 39 osob (38%) uvedlo středoškolské vzdělání matky a vysokoškolské vzdělání matky uvedlo 6 osob (6%). Z výsledků vyplývá, že nadpoloviční většina matek respondentů dosáhla spíše nižšího vzdělání (56 %), vyššího vzdělání pak dosáhlo 44 % matek respondentů. (Viz.tabulka 5).

Tabulka 5

Nejvyšší dosažené vzdělání matky	Počet respondentů	Vyjádření v %
Speciální škola	1	1
Základní škola	15	15
Vyučena	41	40
Střední škola	39	38
Vysoká škola	6	6
	102	100

Otázka č. 6 – Jaké je, nebo bylo nejvyšší dosažené vzdělání otce?

Respondenti stejně, jako v předchozí otázce, vybírali jednu z pěti nabízených možností. Základní vzdělání otce uvedlo 9 dotázaných – (9%), nejvíce – 48 osob (47%) uvedlo vyučení otce, 32 osob (31%) uvedlo středoškolské vzdělání otce a vysokoškolské vzdělání otce uvedlo 13 osob (13%). Z výsledků je patrné, že otcové respondentů dosáhli spíše nižšího vzdělání (56 %), vyššího vzdělání dosáhlo 44 % otců respondentů. (Viz. tabulka 6).

Tabulka 6

Nejvyšší dosažené vzdělání otce	Počet respondentů	Vyjádření v %
Speciální škola	0	0
Základní škola	9	9
Vyučen	48	47
Střední škola	32	31
Vysoká škola	13	13
	102	100

Otázka č. 7 – Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

U této otázky byl výběr možností stejný, jako u předchozích dvou otázek. Nejvíce dotázaných – 37 (36%) dosáhlo vyučení v oboru, 32 dotázaných (31%) dosáhlo středoškolského vzdělání, základního vzdělání dosáhlo 18 dotázaných (18%), vysokoškolského vzdělání dosáhlo 14 dotázaných (14%) a jeden dotázaný (1%) měl vypozenou pouze speciální školu. Z uvedeného vyplývá, že nižšího vzdělání dosáhlo 55 % respondentů, vyššího 45 % respondentů. (Viz. tabulka 7).

Tabulka 7

Nejvyšší dosažené vzdělání respondenta	Počet respondentů	Vyjádření v %
Speciální škola	1	1
Základní škola	18	18
Vyučen	37	36
Střední škola	32	31
Vysoká škola	14	14
	102	100

Otázka č. 8 – Jaký je Váš rodinný stav?

Respondenti vybírali jednu z pěti uvedených možností. Nejvíce jich uvedlo, že jsou rozvedení – 40 osob (39%), svobodných bylo – 32 osob (31%), ženatých bylo – 15 osob (%), stejný počet – 15 osob (15%) žilo s družkou (druhem) a možnost vdovec, neuvedl nikdo. Z výsledků je patrné, že z celkového počtu prvotrestaných respondentů je 39 % rozvedených, což je poměrně vysoké číslo. (Viz. tabulka 8).

Tabulka 8

Rodinný stav	Počet respondentů	Vyjádření v %
Ženatý	15	15
Rozvedený	40	39
Svobodný	32	31
Druh-družka	15	15
vdovec	0	0
	102	100

Otázka č. 9 – Konzumace alkoholu u matky.

Dotázaní měli vybrat jednu ze čtyř nabízených variant. Konzumaci alkoholu u matky ve výjimečných případech uvedla převážná většina – 54 osob (53%), častou konzumaci uvedlo – 8 osob (8%), pravidelnou – pouze 3 osoby (3%) a abstinenci u matky uvedlo 37 osob (36%). Vezmeme-li abstinenci a výjimečnou konzumaci alkoholu u matky, výsledkem je, že 89 % matek respondentů alkoholu neholduje, pouze v 11 % častá a pravidelná konzumace naznačuje jistou závislost na alkoholu. (Viz. tabulka 9).

Tabulka 9

Konzumace alkoholu u matky	Počet respondentů	Vyjádření v %
Výjimečně	54	53
Často	8	8
Pravidelně	3	3
Vůbec	37	36
	102	100

Otázka č. 10 – Konzumace alkoholu u otce.

Respondenti, stejně jako u předchozí otázky, měli vybrat jednu ze čtyř nabízených možností. Konzumaci alkoholu u otce ve výjimečných případech, uvedlo – 51 dotázaných (50%), na druhém místě – 26 dotázaných (25%) uvedlo častou konzumaci alkoholu u otce, pravidelnou konzumaci uvedlo – 12 dotázaných (12%) a že otec nepije vůbec, uvedlo – 13 dotázaných (13%). Pokud sečtu procentuální podíl abstinujících otců s podílem výjimečné konzumace, vyjde, že 63 % otců alkoholu neholduje a zbytek (35%) naznačuje jistou alkoholovou závislost. Porovnáme-li matky s otcí respondentů, výsledkem je větší konzumace alkoholu u otců. (Viz. tabulka 10).

Tabulka 10

Konzumace alkoholu u otce	Počet respondentů	Vyjádření v %
Výjimečně	51	50
Často	26	25
Pravidelně	12	12
Vůbec	13	13
	102	100

Otázka č. 11 – Byla Vaše matka někdy ve výkonu trestu odnětí svobody?

U této otázky byly uvedeny jen dvě možnosti, ze kterých měli dotázaní jednu vybrat. Naprostá většina - 99 osob, což představuje 97 %, uvedlo, že matka výkon trestu neabsolvovala, pouze ve třech případech, tj. 3 % byl výkon trestu u matky uveden. (Viz.tabulka 11).

Tabulka 11

Výkon trestu u matky	Počet respondentů	Vyjádření v %
Ano	3	3
Ne	99	97
	102	100

Otázka č. 12 – Byl Váš otec někdy ve výkonu trestu odnětí svobody?

Z odpovědí dotázaných vyplývá, že jen velmi málo otců – 13 případů (13 %) mělo zkušenost s výkonem trestu odnětí svobody, převážná většina – v 89 případech (87 %) výkon trestu neabsolvovala. (Viz.tabulka 12).

Tabulka 12

Výkon trestu u otce	Počet respondentů	Vyjádření v %
Ano	13	13
Ne	89	87
	102	100

Otázka č. 13 – Měl(a) jste problémy ve škole?

Respondenti vybírali jednu ze čtyř uvedených možností. Převážná většina odpověděla, že problémy ve škole neměli – v 66 případech (65%), ve 14 případech (13%) uvedli problémy s chováním, ve 13 případech (13%) uvedli problém s prospěchem a v 9 případech (9%) uvedli problémy s chováním a prospěchem současně. Výsledkem je, že více jak polovina (65 %) neměla ve škole žádné problémy a 35 % nějaké problémy mělo. (Viz.tabulka 13).

Tabulka 13

Problémy ve škole	Počet respondentů	Vyjádření v %
S prospěchem	13	13
S chováním	14	13
S obojím	9	9
Bez problémů	66	65
	102	100

Otázka č. 14 – Do jaké míry měli rodiče(rodič) přehled o tom, co děláte ve volném čase?

Respondenti vybírali jednu ze čtyř uvedených možností. Nejvíce – 56 osob (55%) uvedlo, že rodiče převážně měli přehled o volném čase, na druhém místě, v 31 případech (30%) uvedli, že rodiče vždy měli přehled o volném čase, v 10 případech (10%) uvedli, že se rodiče občas zeptali na volný čas a jen v 5 případech (5%) uvedli, že se rodiče nikdy o volný čas nezajímali. Sečtu-li první dvě varianty, vychází pozitivní výsledek, protože 85 % rodičů se intenzivně zajímalo o volný čas respondentů a jen u zbývajících 15 % respondentů lze hodnotit zájem rodičů jak minimální. (Viz. tabulka 14).

Tabulka 14

Přehled rodičů o volném čase	Počet respondentů	Vyjádření v %
Převážně měli přehled	56	55
Vždy měli přehled	31	30
Občas se zajímali	10	10
Nikdy se nezajímali	5	5
	102	100

Otázka č. 15 – Jak hodnotíte své dětství?

Respondenti vybírali jednu ze tří odpovědí. Převážná většina – 63 osob (62%) považovalo svoje dětství za šťastné, v 32 případech (31%) bylo dětství respondenty hodnoceno jako průměrné a nešťastné dětství (tj. 7%) uvedlo 7 dotázaných. (Viz tabulka 15).

Tabulka 15

Dětství	Počet respondentů	Vyjádření v %
Šťastné	63	62
Průměrné	32	31
Nešťastné	7	7
	102	100

Otázka č. 16 – Chodil(a) jste za školu?

Respondenti vybírali jednu ze čtyř nabízených možností. V 51 případech (50%) uvedli občasné záškoláctví, v 47 případech (46%) uvedli, že za školu nechodili vůbec, ve 3 případech (3%) uvedli časté chození za školu a pouze v 1 případě (1%) bylo označeno velmi časté záškoláctví. Při hodnocení těchto odpovědí jsem dospěla k závěru, že by výsledky mohly vykazovat určité zkreslení. Moje domněnka vychází z toho, že nelze spolehlivě určit, co si respondenti představují pod pojmem „občas a často“. (Viz. tabulka 16).

Tabulka 16

Záškoláctví	Počet respondentů	Vyjádření v %
Občas	51	50
Vůbec	47	46
Často	3	3
Velmi často	1	1
	102	100

Otázka č. 17 – Jaké aktivity jste upřednostňoval(a) ve volném čase?

Respondenti vybírali jednu ze čtyř možných variant. Převážná většina – 85 osob (83%) uvedlo, že se ve volném čase nejvíce věnovali zájmům, koníčkům a sportu, pobyt s kamarády na ulici upřednostňovalo – 7 osob (7%), stejný počet osob – 7 (7%) upřednostňovalo pobyt s kamarády v hospodě a pouze 3 osoby (3%) uvedly, že dávaly přednost pobytu s rodiči před ostatními aktivitami. (Viz. tabulka 17).

Tabulka 17

Upřednostněné aktivity	Počet respondentů	Vyjádření v %
Zájmy, koníčky, sport	85	83
Pobyt s kamarády na ulici	7	7
Pobyt s kamarády v hospodě	7	7
Aktivity s rodiči	3	3
	102	100

Otázka č. 18 – Bral(a) jste někdy drogy?

U této otázky měli respondenti vybrat jednu odpověď ze tří nabízených možností. Naprostá většina – 75 osob (73%) uvedla, že drogy nikdy nebrala, v 11 případech (11%) bylo uvedeno, že drogy užívají a občasné brání drog (16%) přiznalo 16 osob. Výsledkem je skutečnost, že vzorek respondentů, trestaných poprvé, v převážné většině (73%) drogy nikdy nebrala, zbylých 27% s drogami zkušenosti má. (Viz. tabulka 18).

Tabulka 18

Drogy	Počet respondentů	Vyjádření v %
Ano	11	11
Ne	75	73
Občas	16	16
	102	100

*Otázka č. 19 – Léčil(a) jste se někdy z drogové závislosti?
Léčil(a) jste se někdy ze závislosti na alkoholu?*

Tato otázka (pouze doplňující) měla jednu podotázku a u obou bylo možné vybrat pouze jednu variantu ze dvou možných. U léčení drogové závislosti byl výsledek negativní u 101 dotázaných (99%), pouze 1 případ (1%) přiznal léčení. Obdobný výsledek byl u léčení alkoholové závislosti, kde dotázaní v 95 případech (93%) uvedli, že se nikdy neléčili, léčení uvedlo 7 dotázaných (7%). Výsledek je vzhledem k otázce předchozí logický. (Viz. tabulka 19).

Tabulka 19

Léčení z drogové závislosti	Počet respondentů	Vyjádření v %	Léčení z alkoholové závislosti	Počet respondentů	Vyjádření v %
Ano	1	1	Ano	7	7
Ne	101	99	Ne	95	93
	102	100		102	100

Otázka č. 20 – Jak často jste požíval(a) před uvězněním alkohol.

Respondenti vybírali jednu možnost z uvedených čtyř (pouze jako doplňující). Nadpoloviční většina uvedla konzumaci alkoholu jako výjimečnou – 68 případů (66%), častou konzumaci uvedlo – 18 osob (17%), velmi častou – pouze 3 osoby (3%) a 13 osob (13%) uvedlo, že jsou abstinenty (viz. tabulka 20). I u těchto výsledku šetření jsem vzala v potaz možné zkreslení, poněvadž nelze spolehlivě určit, jaké množství si respondenti pod uvedenými mírami představují. I přes tuto skutečnost lze dovodit, že většina ze skupiny respondentů neměla s alkoholem před uvězněním vážnější problémy.

Tabulka 20

Konzumace alkoholu před uvězněním	Počet respondentů	Vyjádření v %
Výjimečně	68	67
Velmi často	3	3
Často	18	17
Abstinence	13	13
	102	100

Otázka č. 21 – V kolika letech jste s pitím začal(a)

Tento údaj jsem uvedla pouze jako doplňující, posloužil mně k tomu, abych si udělala představu o tom, jaká část ze skupiny respondentů měla zkušenost s alkoholem již před dovršením 18 let. Výsledek šetření prokázal u většiny respondentů zkoumaného vzorku zkušenost s alkoholem až po 18 roce věku. (Viz. tabulka 21 - doplňující údaj).

Tabulka 21

věk	Počet respondentů	Vyjádření v %
Nikdy	13	13
Před dovršením 18 let	32	31
Po dovršení 18 let	57	56
	102	100

Otázka č. 22 -Jaké byly Vaše reakce v první dny pobytu ve vězení? – k uvedeným možnostem přiřaďte pořadí od 1 do 10 (pořadím 1 označte variantu nejhorší).

Pořadí, které jsem sestavila z vyhodnocených odpovědí zkoumaného vzorku prvotrestaných respondentů je uvedeno v následující tabulce 22. K dalšímu doplnění výzkumného šetření proběhl se skupinou prvotrestaných neformální rozhovor, z něhož vyplynuly i další skutečnosti. Jedinci, kteří byli ochotni vypovědět o svých prvotních pocitech se vyjádřili, že kromě níže uvedených psychických reakcí se také potýkali s některými fyzickými reakcemi jako např. bolestmi hlavy, nespavostí, pocity na zvracení aj. Většina se však shodla na tom, že tyto reakce postupem času odezněly.

Tabulka 22

Pořadí prvotních reakcí na uvěznění, jež jsou považovány za nejhorší (řazení od 1= nejhorší)	Reakce na uvěznění (osoby prvotrestané)
1.místo	Stesk po rodině
2.místo	Výčitky z toho, jak jsem ublížil(a) rodině
3.místo	Přemýšlel jsem nad sebou, jestli mně to stálo za to
4.místo	Stres
5.místo	Smutek
6.místo	Strach ze spolubydlících
7.místo	Deprese
8.místo	Strach z personálu
9.místo	Bez problémů
10.místo	Sebevražedné myšlenky

Otázka č. 23 - Který z níže uvedených faktorů považujete za nejzávažnější pro Vaši psychiku? Platí: pořadí č. 1 = varianta nejhorší.(Viz. tabulka 23).

Tato otázka byla cíleně zaměřena na faktory, které jedince provázejí nadále celým výkonem trestu odnětí svobody. Vyhodnocené výsledky šetření a sestavené pořadí u této otázky bylo rovněž podpořeno neformálním rozhovorem stejně, jako u otázky předchozí. Sdílní jedinci se rozpovídali o svých osudek a následcích, které je uvězněním postihly. Jejich osobní výpovědi potvrdily výsledky šetření a tím strohá čísla nabyla osobnějšího rozměru. Většina se shodla na tom, že sice uvedla pořadí tak, jak to aktuálně vnímá, ale pořadí prvních čtyř faktorů vnímá jako faktory, působící současně. Zaujal mě případ, kdy jeden třicetiletý muž, který je poprvé ve výkonu trestu odnětí svobody, popsal jak se do vězení dostal za výrobu omamných látek a jak toho hořce lituje. Svůj život považuje za zničený, přišel o rodinu a vůbec si zpočátku nedokázal

představit, co ho ve vězení čeká. Dosud má problémy s podřizováním se režimu (říká, že je to horší, než v ZOO), další problémy má se spolubydlícími, kteří mu podle jeho slov život za mřížemi doslova ztrpčují.

Tabulka 23

Pořadí faktorů nejvíce zatěžující psychiku (řazení od 1=největší zátěž)	Vyjmenované hodnocené faktory (osoby prvotrestané)
1.místo	Ztráta kontaktu s rodinou
2.místo	Ztráta svobody
3.místo	Starost o finanční zabezpečení rodiny
4.místo	Nedostatečné návštěvy blízkých
5.místo	Podřizování se režimu
6.místo	Ztráta zaměstnání
7.místo	Nedostatek finančních prostředků
8.místo	Vliv spolubydlících na cele
9.místo	Snaha být zaměstnán ve výkonu trestu
10.místo	Ztráta kontaktu s kamarády

Osoby vazebně stíhané

Otázka č. 1 – *Uved'te svůj věk.*

Tato otázka, stejně jako u kategorie prvotrestaných, má spíše informativní charakter a měla sloužit k vytvoření představy o věkovém složení vazebně stíhaných respondentů. Výsledek je obdobný jako u prvotrestaných, nejvíce – 35 osob (92%) je ve věku mezi 26 – 45 lety.

Tabulka 1

Pořadové číslo	Věkové kategorie	Počet respondentů	Vyjádření v %
1.	15 – 25 let	0	0
2.	26 – 35 let	20	53
3.	36 – 45 let	15	39
4.	46 – 55 let	3	8
5.	56 a více let	0	0
		38	100

Otázka č. 2 není blíže rozpracována, jak jsem uvedla již v úvodu výzkumného šetření, se zúčastnila pouze 1 obviněná žena ve věku nad 56 let.

Otázka č. 3 – *S kým jste vyrůstal(a)?*

U otázky byla na výběr jedna z šesti možností. Více jak polovina – 26 dotázaných (68%) uvedlo, že vyrůstali s oběma rodiči, 6 dotázaných (16%) vyrůstalo pouze s matkou, 2 (5%) pouze s otcem, 1(3%) s prarodiči a 3 (8%) v dětském domově.

Z uvedeného vyplývá, že většina vazebně stíhaných osob uvedeného vzorku (26 osob), vyrůstala v úplné rodině (68 %), zatímco v neúplné rodině vyrůstalo 12 osob (32 %). (Viz.tabulka 3).

Tabulka 3

Vyrůstal(a)	Počet respondentů	Vyjádření v %
S oběma rodiči	26	68
S matkou	6	16
S otcem	2	5
S prarodiči	1	3
S cizí osobou	0	0
V dětském domově	3	8
	38	100

Otázka č. 4 – Jaké bylo soužití rodičů?

Respondenti vybírali jednu ze čtyř možných variant. Většina – 18 dotázaných (47%) uvedla soužití rodičů jako spokojené, 14 osob – (37%) uvedlo rozpad manželství rodičů, 6 osob – (16%) hodnotilo manželství rodičů jako průměrné. Z výsledků vyplývá skutečnost, že rozdíl mezi harmonickými vztahy rodičů a rozpadem manželství je minimální rozdíl.(Viz.tabulka 4).

Tabulka 4

Soužití rodičů	Počet respondentů	Vyjádření v %
Spokojené	18	47
Průměrné	6	16
Nespokojené	0	0
Rozpadlo se	14	37
	38	100

Otázka č. 5 – Jaké je, nebo bylo nejvyšší dosažené vzdělání matky?

Respondenti vybírali jednu z pěti nabízených možností. Základní vzdělání matky uvedlo 8 dotázaných – (21%), nejvíce – 18 osob (47%) uvedlo vyučení matky, 11 osob (29%) uvedlo středoškolské vzdělání matky a vysokoškolské vzdělání matky uvedla 1 osoba (3%). Z výsledků vyplývá, že nadpoloviční většina matek respondentů dosáhla spíše nižšího vzdělání (68 %), vyššího vzdělání pak dosáhlo 32 % matek respondentů.(Viz.tabulka 5).

Tabulka 5

Nejvyšší dosažené vzdělání matky	Počet respondentů	Vyjádření v %
Speciální škola	0	0
Základní škola	8	21
Vyučena	18	47
Střední škola	11	29
Vysoká škola	1	3
	38	100

Otázka č. 6 – Jaké je, nebo bylo nejvyšší dosažené vzdělání otce?

Respondenti stejně, jako v předchozí otázce, vybírali jednu z pěti nabízených možností. Základní vzdělání otce uvedli 3 dotázaní – (8%), nejvíce – 21 osob (55%) uvedlo vyučení otce, 11 osob (29%) uvedlo středoškolské vzdělání otce a vysokoškolské vzdělání otce uvedly 3 osoby (8%). Z výsledků je patrné, že otcové respondentů dosáhli spíše nižšího vzdělání (63%), vyššího vzdělání dosáhlo 37 % otců respondentů. (Viz. tabulka 6).

Tabulka 6

Nejvyšší dosažené vzdělání otce	Počet respondentů	Vyjádření v %
Speciální škola	0	0
Základní škola	3	8
Vyučen	21	55
Střední škola	11	29
Vysoká škola	3	8
	38	100

Otázka č. 7 – Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

U této otázky byl výběr možností stejný, jako u předchozích dvou otázek. Nejvíce dotazovaných - 13 (34%) dosáhlo vyučení v oboru, 12 dotázaných (32%) dosáhlo středoškolského vzdělání, základního vzdělání dosáhlo 11 dotázaných (29%), vysokoškolského vzdělání dosáhli 2 dotazovaní (5%). Z výsledků vyplývá, že nižšího vzdělání dosáhlo 63 % respondentů, vyššího vzdělání 37 % respondentů. (Viz. tabulka 7).

Tabulka 7

Nejvyšší dosažené vzdělání respondenta	Počet respondentů	Vyjádření v %
Speciální škola	0	0
Základní škola	11	29
Vyučen	13	34
Střední škola	12	32
Vysoká škola	2	5
	38	100

Otázka č.8 – Jaký je Váš rodinný stav?

Respondenti vybírali jednu z pěti uvedených možností. Nejvíce jich uvedlo, že jsou rozvedení – 17 osob (45%), svobodných bylo – 7 osob (18%), ženaté byly pouze 4 osoby (11%) a 10 osob (26%) uvedlo soužití s družkou (druhem). Z výsledků je patrné vysoké procento (45%) rozvedených.(Viz.tabulka 8).

Tabulka 8

Rodinný stav	Počet respondentů	Vyjádření v %
Ženatý	4	11
Rozvedený	17	45
Svobodný	7	18
Druh-družka	10	26
vdovec	0	0
	38	100

Otázka č. 9 – Konzumace alkoholu u matky.

Dotázaní měli vybrat jednu ze čtyř nabízených variant. Konzumaci alkoholu u matky ve výjimečných případech uvedla převážná většina – 20 osob (53%), častou konzumaci uvedly 3 osoby (8%), pravidelnou konzumaci uvedly 2 osoby (5%) a abstinenci u matky uvedlo 13 osob (34%). Vyhodnotím-li abstinenci a výjimečnou konzumaci alkoholu u matky, výsledek ukazuje, že 87 % matek respondentů alkoholu neholduje, pouze v 13 % častá a pravidelná konzumace naznačuje problém s alkoholem. (Viz.tabulka 9).

Tabulka 9

Konzumace alkoholu u matky	Počet respondentů	Vyjádření v %
Výjimečně	20	53
Často	3	8
Pravidelně	2	5
Vůbec	13	34
	38	100

Otázka č. 10 – Konzumace alkoholu u otce.

Respondenti, stejně jako u předchozí otázky, měli vybrat jednu ze čtyř nabízených možností. Konzumaci alkoholu u otce ve výjimečných případech, uvedlo – 16 dotázaných (42%), na druhém místě – 10 dotázaných (26%) uvedlo častou konzumaci alkoholu u otce, pravidelnou konzumaci uvedlo – 6 dotázaných (16%) a že otec nepije vůbec, uvedlo – 6 dotázaných (16%). Pokud sečtu procentuální podíl abstinujících otců s podílem výjimečné konzumace, vyjde, že 58 % otců alkoholu neholduje a zbytek (42%) naznačuje jistou alkoholovou závislost. Porovnáme-li matky s otci respondentů, výsledkem je vyšší konzumace alkoholu u otců.

U otázek, dotýkajících se množství a četosti konzumovaného alkoholu, je nutné počítat s určitým zkreslením v závislosti na tom, že pro každého jedince je chápání množství odlišné.(Viz.tabulka 10).

Tabulka 10

Konzumace alkoholu u otce	Počet respondentů	Vyjádření v %
Výjimečně	16	42
Často	10	26
Pravidelně	6	16
Vůbec	6	16
	38	100

Otázka č. 11 – Byla Vaše matka někdy ve výkonu trestu odnětí svobody?

U této otázky byly uvedeny jen dvě možnosti, ze kterých měli dotázaní jednu vybrat. Naprostá většina – 37 dotázaných (97%), uvedlo, že matka výkon trestu neabsolvovala, pouze v jednom případě (3%) byl výkon trestu u matky uveden.(Viz.tabulka 11).

Tabulka 11

Výkon trestu u matky	Počet respondentů	Vyjádření v %
Ano	1	3
Ne	37	97
	38	100

Otázka č. 12 – Byl Váš otec někdy ve výkonu trestu odnětí svobody?

Z odpovědí vyplývá, že u většiny dotázaných – v 31 případech (82%) otec ve výkonu trestu nebyl, v 7 případech (18%) byla odpověď pozitivní.(Viz.tabulka 12).

Tabulka 12

Výkon trestu u otce	Počet respondentů	Vyjádření v %
Ano	7	18
Ne	31	82
	38	100

Otázka č. 13 – Měl(a) jste problémy ve škole?

Respondenti vybírali jednu ze čtyř uvedených možností. Většina odpověděla, že problém ve škole neměla – 16 případů (42%), ve 12 případech (32%) uvedli problémy s chováním, ve 2 případech (5%) uvedli problém s prospěchem a v 8 případech (21%) uvedli problémy s chováním a prospěchem současně. Vyhodnocení výsledků ukazuje na školní problémy u nadpoloviční většiny dotázaných (58%).(Viz.tabulka 13).

Tabulka 13

Problémy ve škole	Počet respondentů	Vyjádření v %
S prospěchem	2	5
S chováním	12	32
S obojím	8	21
Bez problémů	16	42
	38	100

Otázka č. 14 – Do jaké míry měli rodiče(rodič) přehled o tom, co děláte ve volném čase?

Respondenti vybírali jednu ze čtyř uvedených možností. Nejvíce – 18 osob (47%) uvedlo, že rodiče převážně měli přehled o volném čase, na druhém místě, v 10 případech (26%) uvedli, že se rodiče zajímali pouze občas, ve 3 případech (9%) uvedli, že rodiče vždy měli přehled o volném čase a v 7 případech (18%) uvedli nezájem rodičů o trávení volného času svého dítěte. Porovná-li výsledky, kdy rodiče měli vždy a převážně přehled o volném čase dítěte s výsledky, kdy se rodiče zajímali jen občas a nebo vůbec, rozdíl představuje pouhých 12% ve prospěch pozitivního výsledku.(Viz.tabulka 14).

Tabulka 14

Přehled rodičů o volném čase	Počet respondentů	Vyjádření v %
Převážně měli přehled	18	47
Vždy měli přehled	3	9
Občas se zajímali	10	26
Nikdy se nezajímali	7	18
	38	100

Otázka č. 15 – Jak hodnotíte své dětství?

Respondenti měli na výběr jednu ze tří možností. Většina – 21 dotázaných (55%), považovala svoje dětství za šťastné, ve 14 případech (37%) bylo dětství hodnoceno respondenty jako průměrné a nešťastné dětství (8%) uvedli 3 dotázaní.(Viz tabulka 15).

Tabulka 15

Dětství	Počet respondentů	Vyjádření v %
Šťastné	21	55
Průměrné	14	37
Nešťastné	3	8
	38	100

Otázka č. 16 – Chodil(a) jste za školu?

Respondenti vybírali jednu ze čtyř nabízených možností. V 23 případech (61%) uvedli občasné záškoláctví, v 10 případech (26%) uvedli, že za školu nechodili vůbec, ve 3 případech (8%) uvedli časté chození za školu a pouze ve 2 případech (5%) bylo označeno velmi časté záškoláctví. Při hodnocení těchto odpovědí jsem stejně, jako u hodnocení této otázky u prvotrestaných osob, dospěla k závěru, že by výsledky mohly vykazovat určité zkreslení. Moje domněnka vychází z toho, že nelze spolehlivě určit, co si respondenti představují pod pojmem „občas a často“.(Viz.tabulka 16).

Tabulka 16

Záškoláctví	Počet respondentů	Vyjádření v %
Občas	23	61
Vůbec	10	26
Často	3	8
Velmi často	2	5
	38	100

Otázka č. 17 – Jaké aktivity jste upřednostňoval(a) ve volném čase?

Respondenti vybírali jednu ze čtyř možných variant. Nadpoloviční většina zkoumaného vzorku – 20 osob (53%) uvedlo, že se ve volném čase nejvíce věnovalo zájmům, koníčkům a sportu, pobyt s kamarády na ulici upřednostňovalo – 14 osob (37%), přednost pobytu s kamarády v hospodě dávaly 4 osoby (10%). Žádný z nich nevedl, že by dával přednost aktivitám s rodiči. Uvedené odpovědi však ukazují minimální rozdíl (2 osoby) mezi trávením volného času mezi kamarády na ulici nebo v hospodě a smysluplným trávením volného času sportem, zájmy, koníčky.(Viz.tabulka 17).

Tabulka 17

Upřednostněné aktivity	Počet respondentů	Vyjádření v %
Zájmy, koníčky, sport	20	53
Pobyt s kamarády na ulici	14	37
Pobyt s kamarády v hospodě	4	10
Aktivity s rodiči	0	0
	38	100

Otázka č. 18 – Bral(a) jste někdy drogy?

Tato otázka nabízela 3 varianty odpovědí, ze kterých respondenti měli jednu vybrat. Výsledek je velmi nelichotivý, ukázal, že s drogami nemělo zkušenost pouze 18 osob (47%), občasnou zkušenost uvedlo – 6 osob (16%) a 14 osob (37%) bralo drogy pravidelně. Porovná-li variantu pravidelného a občasného užívání drog, vychází, že nadpoloviční většina zkoumaného vzorku respondentů zkušenosti s drogami má. (Viz.tabulka 18).

Tabulka 18

Drogy	Počet respondentů	Vyjádření v %
Ano	14	37
Ne	18	47
Občas	6	16
	38	100

Otázka č. 19 – Léčil(a) jste se někdy z drogové závislosti?

Léčil(a) jste se někdy ze závislosti na alkoholu?

Tato otázka (pouze doplňující) měla jednu podotázku a u obou bylo možné vybrat pouze jednu variantu ze dvou možných. Léčení z drogové závislosti uvedli 4 dotázaní (11%), zbylých 34 dotázaných (89%) léčení nepodstoupilo. Nepatrný byl rozdíl ve výsledku u léčení alkoholové závislosti, kde 33 dotázaných (87%) uvedlo, že léčbu nepodstoupilo a 5 dotázaných (13%) léčení alkoholové závislosti přiznalo. (Viz. tabulka 19).

Tabulka 19

Léčení z drogové závislosti	Počet respondentů	Vyjádření v %	Léčení z alkoholové závislosti	Počet respondentů	Vyjádření v %
Ano	4	11	Ano	5	13
Ne	34	89	Ne	33	87
	38	100		38	100

Otázka č. 20 – Jak často jste požíval(a) před uvězněním alkohol.

Respondenti vybírali jednu možnost z uvedených čtyř (považováno pouze za doplňující údaj). Nadpoloviční většina uvedla konzumaci alkoholu jako výjimečnou – 22 případů (58%), častou konzumaci uvedlo – 5 osob (13%), velmi častou – 8 osob (21%) a 3 osoby (8%) uvedly abstinenci. (Viz. tabulka 20). I u těchto výsledků je potřeba počítat s možným zkreslením, odhad míry je u každého subjektu individuální.

Tabulka 20

Konzumace alkoholu před uvězněním	Počet respondentů	Vyjádření v %
Výjimečně	22	58
Velmi často	8	21
Často	5	13
Abstinence	3	8
	38	100

Otázka č. 21 – V kolika letech jste s pitím začal(a)

Rovněž tento údaj jsem zařadila mezi doplňující, posloužil mně k tomu, abych si udělala představu o tom, jaká část ze zkoumané skupiny respondentů měla zkušenost s alkoholem již před dovršením 18 let. Výsledek šetření sice prokázal, že většina s pitím začala až po dovršení plnoletosti – 18 osob (47%), ale téměř shodný počet – 17 osob (45%) uvedlo konzumaci alkoholu již před dovršením 18 let. (Viz. tabulka 21).

Tabulka 21

Věk	Počet respondentů	Vyjádření v %
Nikdy	3	8
Před dovršením 18 let	17	45
Po dovršení 18 let	18	47
	38	100

Otázka č. 22 – Jaké byly Vaše reakce v první dny pobytu ve vězení? U 10 vyjmenovaných podotázek uveďte pořadí důležitosti od 1 do 10 (příčemž nejhorší reakce řaďte od 1).

Pořadí, které jsem nakonec sestavila z vyhodnocených odpovědí zkoumaného vzorku vazebně stíhaných respondentů je uvedeno v následující tabulce 22. Zjištěné výsledky mě nejprve trochu zaskočily, protože jsem nepředpokládala, že se na 3. místo dostane varianta zvládnutí prvních dnů ve vězení bez problémů. Nicméně na základě dedukce jsem tento výsledek připustila, protože aktuálně vazebně stíhané osoby mohly již v minulosti výkonem vazby nebo výkonem trestu projít. Vzhledem k požadované anonymitě nebylo možné přesnější údaje získat. I přes to, že otázky byly uzavřeného typu, ve třech případech respondenti sami podrobněji své reakce popsali. Jeden, který na prvním místě uvedl deprese, označil za viníka svého stavu chování příslušníků eskortní služby. Ve dvou dalších případech, respondenti na prvním místě uvedli stesk po rodině, ale s dovětkem, že jejich rodina jsou milovaní psi, které museli náhle opustit.

Tabulka 22

Pořadí prvotních reakcí na uvěznění, jež jsou považovány za nejhorší (řazení od 1= nejhorší)	Reakce na uvěznění (osoby vazebně stíhané)
1.místo	Stesk po rodině
2.místo	Výčitky z toho, jak jsem ublížil rodině
3.místo	Bez problémů
4.místo	Přemýšlel jsem nad sebou, jestli mně to stálo za to
5.místo	Stres
6.místo	Deprese
7.místo	Smutek
8.místo	Strach ze spolubydlících
9.místo	Strach z personálu
10.místo	Sebevražedné myšlenky

Otázka č. 23 - Který z níže uvedených faktorů považujete za nejzátěžovější pro Vaši psychiku? K uvedeným variantám přiřaďte pořadí od 1 – do 10, přičemž platí: pořadí č. 1 = nejhorší. (Viz. tabulka 23).

Vyhodnotit a sestavit výsledek pořadí u této otázky (stejně jako u č.22) si vyžádalo velkou časovou náročnost (postup podrobněji popsán v kapitole celkového vyhodnocení šetření).

Tabulka 23

Pořadí faktorů nejvíce zatěžující psychiku (řazení od 1=největší zátěž)	Vyjmenované hodnocené faktory (osoby vazebně stíhané)
1.místo	Ztráta kontaktu s rodinou
2.místo	Starost o finanční zabezpečení rodiny
3.místo	Náhlá ztráta svobody
4.místo	Nedostatečné návštěvy blízkých
5.místo	Podřízení se režimu
6.místo	Nedostatek finančních prostředků
7.místo	Vliv spolubydlících na cele
8.místo	Ztráta kontaktu s kamarády
9.místo	Ztráta zaměstnání
10.místo	Snaha být zaměstnán ve výkonu vazby

Osoby mladistvé a mladí dospělí

Otázka č. 1 – Uved'te svůj věk.

U této skupiny respondentů nemá smysl věk detailněji rozebírat. Vzhledem k tomu, že mladistvých ve vzorku respondentů bylo nepatrné množství, zařadila jsem mezi ně i osoby dospělé-blízké věku mladistvých. Nejmladšímu respondentovi je 16 let, nejstaršímu 25 let.

Otázka č. 2 – Uved'te pohlaví.

Otázka rovněž není zpracována, jak jsem uvedla již v úvodu výzkumného šetření, zúčastnila se pouze 1 obviněná žena ve věku nad 56 let.

Otázka č. 3 – S kým jste vyrůstal(a)?

Respondenti vybírali jednu z šesti možností. Z celkového počtu 35 osob jich 16 (46%) uvedlo, že vyrůstalo s oběma rodiči, - 14 dotázaných (40%) vyrůstalo pouze s matkou, - 1 osoba (3%) pouze s otcem a 4 osoby (11%) v dětském domově. Výsledek ukazuje, že více jak polovina – 19 respondentů (54%), vyrůstala v neúplné rodině. (Viz. tabulka 3).

Tabulka 3

Vyrůstal(a)	Počet respondentů	Vyjádření v %
S oběma rodiči	16	46
S matkou	14	40
S otcem	1	3
S prarodiči	0	0
S cizí osobou	0	0
V dětském domově	4	11
	35	100

Otázka č. 4 – Jaké bylo soužití rodičů?

Respondenti vybírali jednu ze čtyř možných variant. Rozpad manželství rodičů uvedlo – 19 osob (54%), manželství rodičů jako průměrné hodnotily – 3 osoby (9%), nespokojené – 1 osoba (3%) a 12 osob (34%) považovalo manželství rodičů za spokojené. Z výsledků vyplývá skutečnost, že většina respondentů nevyrostala v harmonickém rodinném prostředí. (Viz. tabulka 4).

Tabulka 4

Soužití rodičů	Počet respondentů	Vyjádření v %
Spokojené	12	34
Průměrné	3	9
Nespokojené	1	3
Rozpadlo se	19	54
	35	100

Otázka č. 5 – Jaké je, nebo bylo nejvyšší dosažené vzdělání matky?

Respondenti vybírali jednu z pěti nabízených možností. Základní vzdělání matky uvedlo 5 dotázaných – (14%), nejvíce – 21 osob (60%) uvedlo vyučení matky, - 5 osob (14%) uvedlo středoškolské vzdělání matky a vysokoškolské vzdělání matky uvedly - 2 osoby (6%). Z výsledků vyplývá, že 80% matek respondentů dosáhlo nižšího vzdělání, naopak vyššího vzdělání dosáhlo pouze 20% matek respondentů. (Viz. tabulka 5).

Tabulka 5

Nejvyšší dosažené vzdělání matky	Počet respondentů	Vyjádření v %
Speciální škola	2	6
Základní škola	5	14
Vyučena	21	60
Střední škola	5	14
Vysoká škola	2	6
	35	100

Otázka č. 6 – Jaké je, nebo bylo nejvyšší dosažené vzdělání otce?

Respondenti stejně, jako v předchozí otázce, vybírali jednu z pěti nabízených možností. Základní vzdělání otce uvedlo – 6 dotázaných (17%), nejvíce – 22 osob (63%) uvedlo vyučení otce, - 5 osob (14%) uvedlo středoškolské vzdělání otce, vysokoškolského vzdělání nedosáhl žádný z otců. Z výsledků je patrné, že otcové respondentů dosáhli v 86% spíše nižšího vzdělání, vyššího vzdělání dosáhlo pouze 14% otců respondentů.(Viz.tabulka 6).

Tabulka 6

Nejvyšší dosažené vzdělání otce	Počet respondentů	Vyjádření v %
Speciální škola	2	6
Základní škola	6	17
Vyučen	22	63
Střední škola	5	14
Vysoká škola	0	0
	35	100

Otázka č.7 – Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

U této otázky byl výběr možností stejný, jako u předchozích dvou otázek. Nejvíce dotázaných – 17 (49%) dosáhlo pouze základního vzdělání, - 11 (31%) se vyučilo, - 5 (14%) absolvovalo jen speciální školu a 2 osoby (6%) dosáhly středoškolského vzdělání. Z výsledků vyplývá, že 94% respondentů dosáhlo nižšího vzdělání a jen 6% vyššího vzdělání.(Viz.tabulka 7).

Tabulka 7

Nejvyšší dosažené vzdělání respondenta	Počet respondentů	Vyjádření v %
Speciální škola	5	14
Základní škola	17	49
Vyučen	11	31
Střední škola	2	6
Vysoká škola	0	0
	35	100

Otázka č.8 – Jaký je Váš rodinný stav?

U této skupiny respondentů je vzhledem k věku logické, že jsou převážně svobodní – 32 osob (90%), 3 osoby (10%) uvedly soužití s družkou.(Viz.tabulka 8).

Tabulka 8

Rodinný stav	Počet respondentů	Vyjádření v %
Ženatý	0	0
Rozvedený	0	0
Svobodný	32	90
Druh-družka	3	10
vdovec	0	0
	35	100

Otázka č. 9 – Konzumace alkoholu u matky.

Výjimečnou konzumaci alkoholu u matky uvedlo – 17 dotázaných (49%), častou konzumaci uvedli - 4 dotázaní (11%), pravidelnou konzumaci uvedl – 1 dotázaný (3%) a 13 dotázaných (37%) uvedlo abstinenci u matky. Vyhodnotím-li abstinenci a výjimečnou konzumaci alkoholu u matky, výsledek ukazuje, že 86 % matek respondentů alkoholu nehoduje, ve 14 % mají matky dotázaných problémy s alkoholem.(Viz.tabulka 9).

Tabulka 9

Konzumace alkoholu u matky	Počet respondentů	Vyjádření v %
Výjimečně	17	49
Často	4	11
Pravidelně	1	3
Vůbec	13	37
	35	100

Otázka č. 10 – Konzumace alkoholu u otce.

Konzumaci alkoholu u otce ve výjimečných případech, uvedlo – 16 dotázaných (46%), – 12 dotázaných (34%) uvedlo častou konzumaci alkoholu u otce, pravidelnou konzumaci uvedli – 4 dotázaní (11%) a otcovu abstinenci uvedli – 3 dotázaní (9%). Pokud sečtu procentuální podíl abstinujících otců s podílem výjimečné konzumace, vyjde, že 55 % otců alkoholu nehoduje a zbytek (45%) ukazuje na alkoholovou závislost. Porovnáám-li matky s otcí respondentů, výsledkem je větší konzumace alkoholu u otců. U otázek, dotýkajících se množství a častosti konzumovaného alkoholu, je nutné počítat s určitým zkreslením v závislosti na tom, že pro každého jedince je chápání množství odlišné.(Viz.tabulka 10).

Tabulka 10

Konzumace alkoholu u otce	Počet respondentů	Vyjádření v %
Výjimečně	16	46
Často	12	34
Pravidelně	4	11
Vůbec	3	9
	35	100

Otázka č. 11 – Byla Vaše matka někdy ve výkonu trestu odnětí svobody?

U této otázky byly uvedeny jen dvě možnosti, ze kterých měli dotázaní jednu vybrat. Naprostá většina – 31 dotázaných (89%) uvedla, že matka výkon trestu neabsolvovala, ve – 4 případech (11%) byl výkon trestu u matky uveden.(Viz.tabulka 11).

Tabulka 11

Výkon trestu u matky	Počet respondentů	Vyjádření v %
Ano	4	11
Ne	31	89
	35	100

Otázka č. 12 – Byl Váš otec někdy ve výkonu trestu odnětí svobody?

Z odpovědí vyplývá, že rozdíl mezi absolvováním výkonu trestu otců respondentů a neabsolvováním není rozdíl tak výrazný, je to pouze 20%.(Viz.tabulka 12).

Tabulka 12

Výkon trestu u otce	Počet respondentů	Vyjádření v %
Ano	14	40
Ne	21	60
	35	100

Otázka č. 13 – Měl(a) jste problémy ve škole?

Respondenti v – 15 případech (43%) uvedli problémy jak s prospěchem, tak chováním ve škole, problémy s chováním uvedli ve – 13 případech (37%), - 1 (3%) uvedl problémy s prospěchem a v 6 případech (17%) respondenti ve škole problémy neměli. Vyhodnocení výsledků ukazuje na školní problémy u převážné většiny dotázaných (83%).(Viz.tabulka 13).

Tabulka 13

Problémy ve škole	Počet respondentů	Vyjádření v %
S prospěchem	1	3
S chováním	13	37
S obojím	15	43
Bez problémů	6	17
	35	100

Otázka č. 14 – Do jaké míry měli rodiče(rodíč) přehled o tom, co děláte ve volném čase?

Respondenti vybírali jednu ze čtyř uvedených možností. Nejvíce – 18 osob (51%) uvedlo, že rodiče vždy měli přehled o volném čase, na druhém místě, ve 12 případech (34%) uvedli, že se rodiče zajímali pouze občas, ve 2 případech (6%) uvedli, že rodiče měli převážně přehled o volném čase a ve 3 případech (9%) uvedli nezájem rodičů o trávení volného času. Porovnáme-li výsledky, kdy rodiče měli vždy a převážně přehled o volném čase dítěte s výsledky, kdy se rodiče zajímali jen občas a nebo vůbec, rozdíl představuje 5% ve prospěch pozitivního výsledku.(Viz.tabulka 14).

Tabulka 14

Přehled rodičů o volném čase	Počet respondentů	Vyjádření v %
Převážně měli přehled	2	6
Vždy měli přehled	18	51
Občas se zajímali	12	34
Nikdy se nezajímali	3	9
	35	100

Otázka č. 15 – Jak hodnotíte své dětství?

Respondenti měli na výběr jednu ze tří možností. Šťastné dětství uvedlo 17 dotázaných (49%), 14 dotázaných (40%) hodnotilo své dětství jako průměrné a 4 dotázaní (11%) považovali svoje dětství za nešťastné.(Viz tabulka 15).

Tabulka 15

Dětství	Počet respondentů	Vyjádření v %
Šťastné	17	49
Průměrné	14	40
Nešťastné	4	11
	35	100

Otázka č. 16 – Chodil(a) jste za školu?

Respondenti vybírali jednu ze čtyř nabízených možností. Ve 4 případech (11%) uvedli občasné záškoláctví, v 17 případech (49%) uvedli, že za školu nechodili vůbec, v 8 případech (23%) uvedli časté chození za školu a pouze v 6 případech (17%) uvedli velmi časté záškoláctví. Při hodnocení těchto odpovědí jsem stejně, jako u hodnocení této otázky prvotrestaných osob, dospěla k závěru, že by výsledky mohly vykazovat určité zkreslení. Moje domněnka vychází z toho, že nelze spolehlivě určit, co si respondenti představují pod pojmem „občas, často, velmi často“.(Viz.tabulka 16).

Tabulka 16

Záškoláctví	Počet respondentů	Vyjádření v %
Občas	4	11
Vůbec	17	49
Často	8	23
Velmi často	6	17
	35	100

Otázka č. 17 – Jaké aktivity jste upřednostňoval(a) ve volném čase?

Respondenti vybírali jednu ze čtyř možných variant. Většina z nich – 21 osob (60%) dávalo přednost ve volném čase pobytu s kamarády na ulici nebo v hospodě a pouze 14 osob (40%) se raději věnovalo svým koníčkům, nebo společným aktivitám s rodiči. (Viz. tabulka 17).

Tabulka 17

Upřednostněné aktivity	Počet respondentů	Vyjádření v %
Zájmy, koníčky, sport	10	29
Pobyt s kamarády na ulici	18	51
Pobyt s kamarády v hospodě	3	9
Aktivity s rodiči	4	11
	35	100

Otázka č. 18 – Bral(a) jste někdy drogy?

Tato otázka nabízela 3 varianty odpovědí, ze kterých respondenti měli jednu vybrat. Výsledek je velmi nelichotivý, ukázal, že s drogami nemělo zkušenost pouze 7 osob (20%), občasnou zkušenost uvedlo 5 osob (14%) a nadpoloviční většina - 23 osob (66%) bralo drogy pravidelně. (Viz. tabulka 18).

Tabulka 18

Drogy	Počet respondentů	Vyjádření v %
Ano	23	66
Ne	7	20
Občas	5	14
	35	100

*Otázka č. 19 – Léčil(a) jste se někdy z drogové závislosti?
Léčil(a) jste se někdy ze závislosti na alkoholu?*

Tato otázka (pouze doplňující) měla jednu podotázku a u obou bylo možné vybrat pouze jednu variantu ze dvou možných. Léčení z drogové závislosti uvedlo

7 dotázaných (20%), zbylých 28 dotázaných (80%) léčení nepodstoupilo. Léčení z alkoholové závislosti nepodstoupil nikdo z dotazovaných.(Viz.tabulka 19).

Tabulka 19

Léčení z drogové závislosti	Počet respondentů	Vyjádření v %	Léčení z alkoholové závislosti	Počet respondentů	Vyjádření v %
Ano	7	20	Ano	0	0
Ne	28	80	Ne	35	100
	35	100		35	100

Otázka č. 20 – Jak často jste požíval(a) před uvězněním alkohol.

Respondenti vybírali jednu možnost z uvedených čtyř (považováno pouze za doplňující údaj). Nadpoloviční většina uvedla konzumaci alkoholu jako výjimečnou – 24 případů (69%), častou konzumaci uvedly – 3 osoby (9%), velmi častou – 4 osoby (11%) a 4 osoby (11%) uvedly abstinenci.(Viz.tabulka 20). I u těchto výsledků je potřeba počítat s možným zkreslením, odhad míry je u každého subjektu individuální. Vzhledem k věkovému složení respondentů je tento výsledek nepříznivý.

Tabulka 20

Konzumace alkoholu před uvězněním	Počet respondentů	Vyjádření v %
Výjimečně	24	69
Velmi často	4	11
Často	3	9
Abstinence	4	11
	35	100

Otázka č. 21 – V kolika letech jste s pitím začal(a)

Rovněž tento údaj jsem zařadila mezi doplňující, posloužil mně k tomu, abych si udělala představu o tom, jaká část ze zkoumané skupiny respondentů měla zkušenost s alkoholem již před dovršením 18 let. Výsledek šetření je alarmující, naprostá většina – 27 osob (77%) přiznala konzumaci alkoholu před dovršením 18 let.(Viz.tabulka 21).

Tabulka 21

Věk	Počet respondentů	Vyjádření v %
Nikdy	4	11
Před dovršením 18 let	27	77
Po dovršení 18 let	4	11
	35	100

Otázka č. 22 – Jaké byly Vaše reakce v první dny pobytu ve vězení?

U 10 vyjmenovaných podotázek uveďte pořadí důležitosti od 1 do 10 (příčemž nejhorší reakce řaďte od 1).

Přes značnou časovou náročnost, kterou si vyžádalo vyhodnocení této otázky, vzešlo pořadí, které je uvedeno níže v tabulce. Na čtvrté příčce pomyslného žebříčku se umístily současně dvě podotázky (stres a smutek). (Viz. tabulka 22).

Tabulka 22

Pořadí prvotních reakcí na uvěznění, jež jsou považovány za nejhorší (řazení od 1= nejhorší)	Reakce na uvěznění (osoby mladistvé a mladí dospělí)
1.místo	Stesk po rodině
2.místo	Přemýšlel jsem nad sebou, jestli mně to stálo za to
3.místo	Výčitky z toho, jak jsem ublížil rodině
4.místo (podotázky 3 a 4 dosáhly stejného pořadí)	Smutek Stres
5.místo	Strach ze spolubydlících
6.místo	Bez problémů
7.místo	Deprese
8.místo	Strach z personálu
9.místo	Sebevražedné myšlenky

Otázka č. 23 - Který z níže uvedených faktorů považujete za nejtěžovější pro Vaši psychiku?

K uvedeným variantám přiřaďte pořadí od 1 – do 8 (platí: pořadí č. 1 = varianta nejhorší).

Vyhodnocení výsledků a sestavení pořadí si rovněž, jako u předchozí otázky, vyžádalo časovou náročnost. Bližší postup zpracování výsledků posledních dvou otázek, které byly předmětem šetření u všech tří zkoumaných skupin (prvotrestaných, vazebně stíhaných, mladistvých a mladých dospělých), podrobněji popíši v kapitole „Vyhodnocení a porovnání výsledků šetření“. U této skupiny respondentů nemělo smysl, vzhledem k věkovému složení, zkoumat takové otázky, jako je ztráta zaměstnání, starost o finanční zabezpečení rodiny apod. Není pravděpodobné, že by některá z těchto otázek, kdyby v dotazníku uvedena byla, získala prioritu. V 6 případech respondenti sami uvedené podotázky doplnili o „drogy“. Ve 2 případech je dokonce umístili na 1. pořadí, ostatní 4 případy se dělily o pátou až šestou příčku. Celkový výsledek tím však nebyl nijak dotčen. (Viz. tabulka 23).

Tabulka 23

Pořadí faktorů nejvíce zatěžující psychiku (řazení od 1=největší zátěž)	Vyjmenované hodnocené faktory (osoby mladistvé a mladí dospělí)
1.místo	Ztráta kontaktu s rodinou
2.místo	Náhlá ztráta svobody
3.místo	Podřízení se režimu
4.místo	Ztráta kontaktu s kamarády
5.místo	Nedostatečné návštěvy blízkých
6.místo	Nedostatek finančních prostředků
7.místo	Vliv spolubydlících na cele
8. místo	Vyšetřování orgánů činných v trestním řízení

4.4 Vyhodnocení a porovnání výsledků výzkumného šetření

Celá tato podkapitola obsahuje analýzu výsledků výzkumného šetření. Z mého pohledu jsem považovala za nejvhodnější, provést procentuální porovnání každé otázky dotazníku v kontextu všech tří skupin respondentů a výsledky prezentovat prostřednictvím tabulky. Každá tabulka je opatřena stručným hodnotícím komentářem.

Otázka č. 1 – *Uved'te svůj věk.*

Tabulka 1

Pořadové číslo	Věkové kategorie	Prvotrestaní % podíl	Vazebně stíhaní % podíl	Mladiství a mladí dospělí % podíl
1.	16 – 25 let	19	0	100
2.	26 – 35 let	31	53	0
3.	36 – 45 let	29	39	0
4.	46 – 55 let	13	8	0
5.	56 a více	8	0	0
		100	100	100

Jak jsem již uvedla na začátku výzkumného šetření, otázka věku sice nebyla klíčovou z hlediska samotného výzkumu, byla považována za doplňující, ale přesto pomohla potvrdit moji domněnku, že páchaní trestné činnosti se nejvíce dopouštějí osoby věkové hranice mezi 25 - 45 rokem věku, zatímco od 46 let a výše pomyslná křivka prudce klesá. Bez povšimnutí také nelze ponechat zvyšující se procento delikventů, věkem blízkých školní mládeži.

Otázka č. 2 – *Uved'te pohlaví.*

Tabulka 2

Pohlaví	Prvotrestaní podíl v %	Vazebně stíhaní % podíl	Mladiství a mladí dospělí % podíl
Žena	0	0,5	0
Muž	100	99,5	100

I druhá otázka byla začleněna do dotazníku jako doplňující. Předpokládala jsem, že se od uvězněných žen vrátí dotazníků více a budu mít tak možnost některé aspekty zátěže porovnat s muži. Mezi respondenty, byla pouze jedna žena, která byla ochotna dotazník vyplnit. Jednalo se o obviněnou ženu, věkové kategorie od 56 let a více.

Otázka č. 3 – S kým jste vyrůstal(a)?

Tabulka 3

Vyrůstal	Prvotrestaní podíl v %	Vazebně stíhaní % podíl	Mladiství a mladí dospělí % podíl	Průměrný % podíl
S oběma rodiči	68	68	46	60,66
S matkou	22	16	40	26,00
S otcem	4	5	3	4,00
S prarodiči	3	3	0	2,00
S cizí osobou	1	0	0	0,34
V dětském domově	2	8	11	7,00
	100	100	100	100,00

Porovná-li procentuální podíl osob, vyrůstajících s oběma rodiči, výsledek se neliší u osob prvotrestaných a vazebně stíhaných. Ukazuje, že 68% těchto osob vyrůstalo v úplné rodině, naproti tomu podíl mladistvých delikventů, vyrůstajících v úplné rodině je jen 46%. Výsledek za všechny 3 zkoumané skupiny = 60% vyrůstalo v úplné rodině, 40% v rodině neúplné.

Otázka č. 4 – Jaké bylo soužití rodičů?

Tabulka 4

Soužití rodičů	Prvotrestaní podíl v %	Vazebně stíhaní % podíl	Mladiství a mladí dospělí % podíl	Průměrný % podíl
Spokojené	53	47	34	44,67
Průměrné	15	16	9	13,33
Nespokojené	1	0	3	1,33
Rozpadlo se	31	37	54	40,67
	100	100	100	100,00

Porovná-li procentuální podíl spokojeného a průměrného manželství s nespokojeným a rozpadlým manželstvím rodičů delikventů, výsledkem je rozdíl 16% ve prospěch spokojeného a průměrného manželství.

Otázka č. 5 – Jaké je, nebo bylo nejvyšší dosažené vzdělání matky?

Tabulka 5

Nejvyšší dosažené vzdělání matky	Prvotrestání podíl v %	Vazebně stíhaní % podíl	Mladiství a mladí dospělí % podíl	Průměrný % podíl
Speciální škola	1	0	6	2,33
Základní škola	15	21	14	16,67
Vyučena	40	47	60	49,00
Střední škola	38	29	14	27,00
Vysoká škola	6	3	6	5,00
	100	100	100	100,00

Výsledek ukazuje na 68% podíl matek respondentů s dosaženým nižším vzděláním, zatímco vyššího vzdělání dosáhlo 32% matek.

Otázka č. 6 – Jaké je, nebo bylo nejvyšší dosažené vzdělání otce?

Tabulka 6

Nejvyšší dosažené vzdělání otce	Prvotrestání podíl v %	Vazebně stíhaní % podíl	Mladiství a mladí dospělí % podíl	Průměrný % podíl
Speciální škola	0	0	6	2,00
Základní škola	9	8	17	11,33
Vyučena	47	55	63	55,00
Střední škola	31	29	14	24,67
Vysoká škola	13	8	0	7,00
	100	100	100	100,00

Výsledek je stejný, jako u předchozí otázky, hodnotící dosažené vzdělání matek, tzn., že otcové respondentů dosáhli v 68% spíše nižšího vzdělání, zatímco vyššího v 32%.

Otázka č.7 – Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

Tabulka 7

Nejvyšší dosažené vzdělání otce	Prvotrestání podíl v %	Vazebně stíhaní % podíl	Mladiství a mladí dospělí % podíl	Průměrný % podíl
Speciální škola	1	0	14	5,00
Základní škola	18	29	49	32,00
Vyučena	36	34	31	33,67
Střední škola	31	32	6	23,00
Vysoká škola	14	5	0	6,33
	100	100	100	100,00

Výsledkem je 71% podíl respondentů s nižším vzděláním, zatímco vyššího vzdělání dosáhlo pouze 29% respondentů.

Otázka č.8 – Jaký je Váš rodinný stav?

Tabulka 8

Rodinný stav	Prvotrestaní podíl v %	Vazebně stíhaní % podíl	Mladiství a mladí dospělí % podíl
Ženatý	15	11	0
Rozvedený	39	45	0
Svobodný	31	18	90
Druh-družka	15	26	10
vdovec	0	0	0
	100	100	100

U této otázky nelze porovnávat procentuální podíl v rámci všech tří kategorií respondentů. Lze porovnávat pouze skupinu prvotrestaných se skupinou vazebně stíhaných. Tato otázka měla za cíl zjistit poměr mezi ženatými a rozvedenými respondenty, tj. 26% ženatých a 84% rozvedených. Na základě tohoto výsledku se lze oprávněně domnívat, že uvěznění významným způsobem ovlivnilo jejich rodinný stav.

Otázka č. 9 – Konzumace alkoholu u matky.

Tabulka 9

Konzumace alkoholu matky	Prvotrestaní podíl v %	Vazebně stíhaní % podíl	Mladiství a mladí dospělí % podíl	Průměrný % podíl
Výjimečně	53	53	49	51,67
Často	8	8	11	9,00
Pravidelně	3	5	3	3,66
Vůbec	36	34	37	35,67
	100	100	100	100,00

Konzumace alkoholu matek respondentů je v 87% na úrovni výjimečnosti či úplné abstinence a ve 13% ukazuje na alkoholovou závislost. Jak již bylo uvedeno u dílčího hodnocení těchto otázek v rámci jednotlivých kategorií, je nutné počítat s možným zkreslením, neboť představa míry se u jednotlivých respondentů může lišit.

Otázka č. 10 – Konzumace alkoholu u otce.

Tabulka 10

Konzumace alkoholu otce	Prvotrestání podíl v %	Vazebně stíhaní % podíl	Mladiství a mladí dospělí % podíl	Průměrný % podíl
Výjimečně	50	42	46	46,00
Často	25	26	34	28,33
Pravidelně	12	16	11	13,00
Vůbec	13	16	9	12,67
	100	100	100	100,00

Konzumace alkoholu u otců respondentů vychází poněkud odlišně ve srovnání s alkoholem u matek. Otcové v 59% jsou výjimečnými konzumenty nebo abstinenty a v 41% jsou na alkoholu závislí, což je dost vysoké procento.

Otázka č. 11 – Byla Vaše matka někdy ve výkonu trestu odnětí svobody?

Tabulka 11

Výkon trestu u matky	Prvotrestání podíl v %	Vazebně stíhaní % podíl	Mladiství a mladí dospělí % podíl	Průměrný % podíl
Ano	3	3	11	5,67
Ne	97	97	89	94,33
	100	100	100	100,00

Výkon trestu odnětí svobody absolvovalo necelých 6% matek respondentů.

Otázka č. 12 – Byl Váš otec někdy ve výkonu trestu odnětí svobody?

Tabulka 12

Výkon trestu u otce	Prvotrestání podíl v %	Vazebně stíhaní % podíl	Mladiství a mladí dospělí % podíl	Průměrný % podíl
Ano	13	18	40	23,67
Ne	87	82	60	76,33
	100	100	100	100,00

Výkon trestu odnětí svobody absolvovalo téměř 24% otců respondentů, což je o 18% více, než u matek.

Otázka č. 13 – Měl(a) jste problémy ve škole?

Tabulka 13

Problémy ve škole	Prvotrestaní podíl v %	Vazebně stíhaní % podíl	Mladiství a mladí dospělí % podíl	Průměrný % podíl
S prospěchem	13	5	3	7,00
S chováním	13	32	37	27,33
S obojím	9	21	43	24,33
Bez problémů	65	42	17	41,34
	100	100	100	100,00

Výsledky ukazují, že pouze 41% respondentů nemělo ve škole žádné problémy, kdežto 59% respondentů problémy mělo.

Otázka č. 14 – Do jaké míry měli rodiče(rodíč) přehled o tom, co děláte ve volném čase?

Tabulka 14

Přehled rodičů o volném čase	Prvotrestaní podíl v %	Vazebně stíhaní % podíl	Mladiství a mladí dospělí % podíl	Průměrný % podíl
Převážně měli přehled	55	47	6	36,00
Vždy měli přehled	30	9	51	30,00
Občas se zajímali	10	26	34	23,33
Nikdy se nezajímali	5	18	9	10,67
	100	100	100	100,00

Tento výsledek ukazuje, že 66% rodičů mělo přehled o trávení volného času respondentů. U této otázky rovněž lze uvažovat o možném zkreslení výsledků, poněvadž nelze objektivně zjistit, do jaké míry respondenti pravdivě rodiče informovali.

Otázka č. 15 – Jak hodnotíte své dětství?

Tabulka 15

Dětství	Prvotrestaní podíl v %	Vazebně stíhaní % podíl	Mladiství a mladí dospělí % podíl	Průměrný % podíl
Šťastné	62	55	49	55,33
Průměrné	31	37	40	36,00
Nešťastné	7	8	11	8,66
	100	100	100	100,00

Respondenti hodnotili svoje dětství v 91% případů jako šťastné nebo průměrné. Za nešťastné ho označilo necelých 9% respondentů, z toho nejvíce připadlo na mladistvé a mladé dospělé.

Otázka č. 16 – Chodil(a) jste za školu?

Tabulka 16

Záškoláctví	Prvotrestání podíl v %	Vazebně stíhaní % podíl	Mladiství a mladí dospělí % podíl	Průměrný % podíl
Občas	50	61	11	40,67
Vůbec	46	26	49	40,33
Často	3	8	23	11,33
Velmi často	1	5	17	7,67
	100	100	100	100,00

Z uvedených odpovědí vyplývá, že 41% respondentů se školní docházce nevyhýbalo, 40% se vyhýbalo občas a 19% chodilo za školu často a velmi často. I u těchto odpovědí je nutné počítat s jistým zkreslením výsledků, neboť pojem „občas“ je chápán individuálně. Z výsledků tedy vyplývá, že převážná část respondentů problémy se záškoláctvím měla.

Otázka č. 17 – Jaké aktivity jste upřednostňoval(a) ve volném čase?

Tabulka 17

Upřednostněné aktivity	Prvotrestání podíl v %	Vazebně stíhaní % podíl	Mladiství a mladí dospělí % podíl	Průměrný % podíl
Zájmy, koníčky, sport	83	53	29	55,00
Pobyt s kamarády na ulici	7	37	51	31,67
Pobyt s kamarády v hospodě	7	10	9	8,67
Aktivity s rodiči	3	0	11	4,66
	100	100	100	100,00

I když výsledek za všechny tři zkoumané skupiny v téměř 60% hovoří ve prospěch zájmů, koníčků a aktivit s rodiči, přesto se domnívám, že zbylých 40%, upřednostňujících pobyt s kamarády na ulici či v hospodě, je velmi vysoké číslo. Nejpatrnější je to u skupiny mladistvých (mladých dospělých), kteří takto činí v 60% !

Otázka č. 18 – Bral(a) jste někdy drogy?

Tabulka 18

Drogy	Prvotrestaní podíl v %	Vazebně stíhaní % podíl	Mladiství a mladí dospělí % podíl	Průměrný % podíl
Ano	11	37	66	38,00
Ne	73	47	20	46,67
Občas	16	16	14	15,33
	100	100	100	100,00

Výsledek ukázal, že v každé skupině respondentů se našlo určité procento, které mělo nějakou zkušenost s drogou. Alarmující však je zjištění výsledku za všechny tři skupiny, kdy jen necelých 47% respondentů nemělo zkušenost s drogou. Naopak 53% zkušenost s drogou mělo. Nejvyšší procento (66%) pozitivních odpovědí na pravidelné užívání drog se vyskytlo u skupiny mladistvých (mladých dospělých).

*Otázka č. 19 – Léčil(a) jste se někdy z drogové závislosti?
Léčil(a) jste se někdy ze závislosti na alkoholu?*

Tabulka 19

Léčení z alkoholové závislosti	Prvotrestaní podíl v %	Vazebně stíhaní % podíl	Mladiství a mladí dospělí % podíl	Průměrný % podíl
Ano	7	13	0	6,67
Ne	93	87	100	93,33
	100	100	100	100,00

Tabulka 19 a)

Léčení z drogové závislosti	Prvotrestaní podíl v %	Vazebně stíhaní % podíl	Mladiství a mladí dospělí % podíl	Průměrný % podíl
Ano	1	11	20	10,67
Ne	99	89	80	89,33
	100	100	100	100,00

Výsledkem je, že se z alkoholové závislosti léčilo jen necelých 7% respondentů a to jen z okruhu prvotrestaných a vazebně stíhaných. Naopak léčení z drogové závislosti podstoupilo 20% mladistvých (mladých dospělých) a jen 1% prvotrestaných a 11% vazebně stíhaných osob. Tento výsledek jasně ukazuje na problémy užívání drog mezi mládeží.

Otázka č. 20 – Jak často jste požíval(a) před uvězněním alkohol.

Tabulka 20

Konzumace alkoholu před uvězněním	Prvotrestaní podíl v %	Vazebně stíhaní % podíl	Mladiství a mladí dospělí % podíl	Průměrný % podíl
Výjimečně	67	58	69	64,67
Velmi často	3	21	11	11,67
Často	17	13	9	13,00
Abstinence	13	8	11	10,66
	100	100	100	100,00

I když výsledek v 75% ukazuje na převažující část respondentů, kteří jsou buď abstinenty, nebo výjimečnými konzumenty, přesto je 20% podíl častých a velmi častých konzumentů z řad mladistvých (mladých dospělých) velmi vysoký. Navíc je opět nutné počítat v celkovém výsledku s možným zkreslením, poněvadž pojem „výjimečně“ může být jednotlivci chápán značně odlišně.

Otázka č. 21 – V kolika letech jste s pitím začal(a)

Tabulka 21

Věk	Prvotrestaní podíl v %	Vazebně stíhaní % podíl	Mladiství a mladí dospělí % podíl	Průměrný % podíl
Nikdy	13	8	11	11,00
Před dovršením 18 let	31	45	77	51,00
Po dovršení 18 let	56	47	11	38,00
	100	100	100	100,00

Souhrnně za všechny tři skupiny je výsledkem 51% podíl těch respondentů, kteří začali s konzumací alkoholu již před dovršením 18 let. Vezmeme-li výsledky po jednotlivých skupinách, nejlépe jsou na tom osoby prvotrestané, které v nadpoloviční většině začaly s alkoholem až po 18 roce věku, vazebně stíhané osoby jsou na tom přibližně stejně jako prvotrestaní, kdežto u osob mladistvých (mladých dospělých) je výsledek alarmující obdobně, jak tomu bylo i u otázky užívání drog. Před dovršením dospělosti začalo s alkoholem 77% respondentů výběrového vzorku z řad mladistvých (mladých dospělých).

Otázka č. 22 -Jaké byly Vaše reakce v první dny pobytu ve vězení? – k uvedeným možnostem přiřaďte pořadí od 1 do 10 (pořadím 1 označte variantu nejhorší).

Tabulka 22

Prvotní reakce na uvěznění	Prvotrestání výsledné pořadí	Vazebně stíhaní výsledné pořadí	Mladiství a mladí dospělí výsledné pořadí
Stesk po rodině	1.	1.	1.
Výčitky z toho, jak jsem ublížil(a) rodině	2.	2.	3.
Přemýšlel jsem nad sebou, jestli mně to stálo za to	3.	4.	2.
Stres	4.	5.	4.
Smutek	5.	7.	4.
Strach ze spolubydlících	6.	8.	5.
Deprese	7.	6.	7.
Strach z personálu	8.	9.	8.
Bez problémů	9.	3.	6.
Sebevražedné myšlenky	10.	10.	9.

Otázka č. 23 - Který z níže uvedených faktorů považujete za nejzátěžovější pro Vaši psychiku?

Tabulka 23

Nejzátěžovější faktory	Prvotrestání výsledné pořadí	Vazebně stíhaní výsledné pořadí	Mladiství a mladí dospělí výsledné pořadí
Ztráta kontaktu s rodinou	1.	1.	1.
Ztráta svobody	2.	3.	2.
Starost o finanční zabezpečení rodiny	3.	2.	nehodnoceno
Nedostatečné návštěvy blízkých	4.	4.	5.
Podřízení se režimu	5.	5.	3.
Ztráta zaměstnání	6.	8.	nehodnoceno
Nedostatek finančních prostředků	7.	6.	6.
Vliv spolubydlících na cele	8.	7.	7.
Snaha být zaměstnán ve výkonu trestu	9.	9.	nehodnoceno
Ztráta kontaktu s kamarády	10.	10.	4.
vyšetřování orgánů činných v trestním řízení	nehodnoceno	nehodnoceno	8.

Poslední dvě otázky se sestávaly z několika dalších podotázek, s cílem získat za jednotlivé skupiny pořadí těch faktorů, které nejvíce zatěžují psychiku respondentů. Otázka č. 22 byla spíše zaměřena na zátěžové reakce během prvních dnů po uvěznění. Otázka č. 23 měla naopak za cíl zjistit, které z uvedených faktorů mají největší podíl na psychické zátěži během delšího pobytu ve vězení.

Vyhodnocení těchto posledních dvou otázek bylo velmi pracné a časově náročné. U každé skupiny respondentů bylo nutné nejprve zjistit, jaké pořadí přiřadili jednotlivým podotázkám, poté sečíst jednotlivá pořadí u každé podotázky a teprve na

základě těchto výsledků sestavit konečné pořadí. I když pro potvrzení či vyvrácení stanovených hypotéz bude stačit pořadí prvních 5 faktorů, myslím si, že i pořadí ostatních faktorů může být velmi přínosné a bude možné je nadále předložit odborným pracovníkům (sociálním pracovníkům, vychovatelům aj.) k dalšímu využití při jejich práci (např. při tvorbě programů zacházení).

4.5 Verifikace stanovených hypotéz

Hypotéza č. 1 – V páčání trestné činnosti převládají osoby s nižším vzděláním, pocházející z neúplných rodin nebo rodin, kde rodiče ve větší míře konzumují alkoholické nápoje, nebo páchají trestnou činností.

Tato hypotéza byla potvrzena pouze částečně. Potvrdilo se, že v páčání trestné činnosti převládají osoby s nižším vzděláním – 71% respondentů. Rovněž u rodičů respondentů byl prokázán 68% podíl s nižším vzděláním. Je tedy patrné, že stupeň vzdělanosti má významný vliv na páčání trestné činnosti. Částečně byl potvrzen předpoklad, že pachatelé trestné činnosti pocházejí z neúplných či rozvrácených rodin. Z provedeného vyhodnocení za všechny tři skupiny respondentů, tj. prvotrestané, vazebně stíhané a mladistvé (mladé dospělé) osoby, vyjde 60% podíl těch, kteří vyrůstali v úplné rodině. Provedu-li však vyhodnocení pouze za skupinu mladistvých (mladých dospělých), hypotéza je plně potvrzena, neboť jen 46% vyrůstalo v úplné rodině, kdežto nadpoloviční většina - 54% v rodině neúplné nebo rozvrácené.

Hypotéza nebyla potvrzena v aspektu, který předpokládal převládající počet osob, negativně ovlivněných rodinným prostředím ve smyslu páčání trestné činnosti rodičů, nebo nadměrné konzumace alkoholických nápojů. I když procento rodičů závislých na alkoholu není zanedbatelné – matky 13%, otcové - 41%, přesto nelze hovořit o převážné většině. Rozhodně však lze usuzovat na skutečnost, že respondenti, jejichž rodiče propadli alkoholové závislosti, byli tímto značně ovlivněni.

Očekávala jsem, že mně podaří ve větší míře prokázat negativní vlivy rodinného prostředí na páčání trestné činnosti. Za tímto účelem bylo směřováno velké množství otázek. Nepodařilo se prokázat, že by rodiče neprojevovali dostatek zájmu o volný čas – v 66% procentech respondenti uvedli zájem rodičů o trávení volného času. Co se však podařilo prokázat, převážná část respondentů - 59% měla problémy ve škole s prospěchem i chováním a stejné procento i se záškoláctvím. Také velmi vysoké procento – 60% mladistvých (mladých dospělých) upřednostňovalo ve svém volném čase pobyt s kamarády na ulici nebo v hospodě a v 66% přiznalo pravidelné užívání drog. Alarmujícím výsledkem bylo rovněž zjištění, že v 77% začali s konzumací alkoholických nápojů již před 18 rokem věku (výjimkou nebyli ani patnáctiletí konzumenti).

Hypotéza č. 2 - U osob prvotrestaných patří mezi nejzátěžovější faktory (v průběhu uvěznění):

- 1) ztráta kontaktu s rodinou,
- 2) starost o finanční zabezpečení rodiny,
- 3) ztráta zaměstnání,
- 4) podřízení se režimu,
- 5) snaha získat práci ve výkonu trestu.

U osob, nacházejících se ve výkonu trestu odnětí svobody poprvé, se hypotéza potvrdila jen částečně. Z pětice uvedených faktorů byly respondenty potvrzeny tři, i když v jiném pořadí (ztráta kontaktu s rodinou - 1.pořadí, starost o finanční zabezpečení rodiny – 3.pořadí, podřízení se režimu – 5.pořadí). Nepředpokládala jsem, že se faktory, jakými jsou ztráta zaměstnání a snaha získat práci ve výkonu trestu umístí mimo první pětici. Naopak na 2.pořadí se umístil faktor – ztráta svobody a na 4.pořadí – nedostatečné návštěvy blízkých. I přes to, že je ve výsledku hodnoceno 5 nejzátěžovějších faktorů, ve výzkumném šetření bylo hodnoceno celkem 10 faktorů. I tato další pořadí však mají význam, mohou pomoci při řešení eliminací projevů psychických zátěží odbornými zaměstnanci.

Hypotéza č. 3 - U osob vazebně stíhaných patří mezi nejzátěžovější faktory (v průběhu uvěznění):

- 1) náhlá ztráta svobody,
- 2) vliv spolubydlících na cele,
- 3) podřízení se režimu,
- 4) ztráta kontaktu s rodinou,
- 5) ztráta kontaktu s kamarády.

I u osob vazebně stíhaných se hypotéza potvrdila jen částečně. Z pětice uvedených faktorů byly potvrzeny tři, i když v jiném pořadí (náhlá ztráta svobody – 3.pořadí, podřízení se režimu – 5.pořadí, ztráta kontaktu s rodinou – 1.pořadí). Nepředpokládala jsem, že na 2.pořadí bude respondenty uvedena starost o finanční zabezpečení rodiny (za logičtější jsem to považovala u skupiny prvotrestaných osob) a na 4. pořadí nedostatečné návštěvy blízkých. Domnívala jsem se, že se tento aspekt neumístí v první pětici vzhledem k tomu, že část respondentů již někdy výkon vazby (či výkon trestu) absolvovala, takže byla se situací dobře obeznámena. Nečekané bylo pro mě i umístění – vlivu spolubydlících na cele - 7.pořadí a ztráta kontaktu s kamarády - 10.pořadí.

Hypotéza č. 4 - U mladistvých (mladých dospělých) patří mezi nejzátěžovější faktory (v průběhu uvěznění):

- 1) náhlá ztráta svobody,
- 2) ztráta kontaktu s rodinou,
- 3) ztráta kontaktu s kamarády (partou),
- 4) omezení vyplývající z podřízení režimu,
- 5) vyšetřování orgánů činných v trestním řízení.

U mladistvých (mladých dospělých) se rovněž hypotéza potvrdila jen z části. Čtyři faktory z pěti uvedených byly potvrzeny, i když v jiném pořadí, než jsem předpokládala. Odhadovala jsem, že tato skupina na prvním místě uvede ztrátu svobody jako nejhorší aspekt psychické zátěže. Do doby uvěznění to byli mladí lidé se spoustou volného času, trávícího po svém mezi kamarády, touláním se po ulicích apod. Najednou se ocitli v neznámém prostředí s určitým režimem, na který nebyli zvyklí. Výsledek však předčil očekávání, neboť i tato skupina, stejně jako předešlá skupina prvotrestaných a vazebně stíhaných, označili ztrátu kontaktu s rodinou za faktor, nejvíce ovlivňující jejich psychiku. Ztráta svobody se umístila hned na 2. pořadí. Předpokládala jsem, že pro mladistvé (mladé dospělé) bude také velmi obtížné smířit se s tím, že uvězněním byl přerušen jejich kontakt s kamarády, partou a že se tento faktor umístí na 3. pořadí. Respondenti ho uvedli až na 4. pořadí, na 3. pořadí uvedli problém s podřízením se režimu. Odhadovala jsem, že se v první pěti zátěžových faktorů umístí i vyšetřování orgánů činných v trestním řízení. Vycházela jsem při tom z informací, které jsem měla od odborné pracovnice, jež se ve věznicích těmto osobám věnuje a pracuje s nimi již mnoho let. Reakce po ukončeném výslechu jsou různé, přes agresi orientovanou proti sobě (např. sebepoškozování, hladovka), šikanu až po pokus o útěk. Často také dochází k neurotickým poruchám (nespavost, neodůvodněný strach, nutkavé jednání apod.). Výše popsaný aspekt byl respondenty vyhodnocen na místě posledním, mimo hodnocenou pěti. Co však na 5. pořadí umístili – je z jejich pohledu nedostatek návštěv blízkých. Z jejich celkového hodnocení a přiřazování pořadí je evidentní, že jsou po psychické stránce nejvíce zatíženi absencí rodinných kontaktů a vazeb.

V poslední řadě chci ještě navázat na vyhodnocení otázky č. 22, která i přesto, že nesloužila jako přímý podklad pro ověření či vyvrácení stanovených hypotéz u jednotlivých kategorií vězněných osob (zkoumala jsem zátěžové faktory spíše dlouhodobějšího charakteru), úzce s problematikou souvisela. Na základě vyhodnocení výsledku, který měl za cíl zjistit u respondentů pořadí nejhorších reakcí, se kterými se potýkali v prvních dnech uvěznění, jasně opět vyplynul aspekt rodinný. Všechny tři skupiny (prvotrestaní, vazebně stíhaní i mladiství – mladí dospělí) v prvních dnech shodně bojovaly zejména s problémem stesku po rodině, s výčitkami, jak rodině ublížili a s myšlenkami, zda jim to stálo za to. Z toho plynuly následné reakce, zejména stresová zátěž. Jak jsem již zmínila v kapitole samotného vyhodnocení výsledků, respondenti se v převážné většině shodli na tom, že s délkou pobytu se mnohé reakce zmírnily, některé dokonce vymizely úplně a naopak některé přibýly. Jaké pořadí přiřadily jednotlivé skupiny respondentů dalším podotázkám by opět mohlo posloužit jako určité vodítko pro pracovní zaměření jednotlivých odborných pracovníků (psychologů, pedagogů volného času, sociálních pracovníků apod.).

Závěr

V závěru této práce chci vyjádřit domněnku, že cíle, které jsem si stanovila v subkapitole 4.1, se mně podařilo naplnit. I když hypotézy byly potvrzeny pouze částečně, protože některá pořadí nejjátěžovějších faktorů psychiky uvězněných, vyplývající z vyhodnocení dotazníků jednotlivých skupin, se odlišovala od pořadí předpokládaného, přesto se stoprocentně jak prvotrestaní a vazebně stíhaní, tak i mladiství (mladí dospělí) shodli na nejjátěžovějším faktoru č. 1, a to je ztráta kontaktu s rodinou. Jak jsem již uvedla při hodnocení otázek č. 22-23 u skupiny prvotrestaných, bylo mně umožněno s touto skupinou vést neformální rozhovor, při němž se někteří jedinci rozpovídali o svých osudech a následcích, které je uvězněním postihly. Jejich osobní výpovědi jen potvrdily výsledky šetření a tím strohá čísla nabyla osobnějšího rozměru. V souladu s výše uvedenými souvislostmi bych se chtěla pokusit o nástin možných řešení, jak zmírnit dopady uvěznění na psychické a duševní zdraví odsouzených. Domnívám se, že osoba, která neměla před uvězněním závažnější psychické problémy, tak uvěznění samotné by nemělo zásadním způsobem ohrozit její duševní zdraví. Je tedy důležité, aby psychologové ve věznicích dobře znali strukturu osobnosti (i za dobu, která uvěznění předcházela), aby bylo možné od prvních chvil uvěznění s případně narušenou osobností pracovat na eliminaci negativních následných reakcí, které ohrožují jak personál, tak i ostatní spoluvězně.

Horší situace je v oblasti sociální. Sociální izolace se stává nevyhnutelným důsledkem dlouhodobých trestů odnětí svobody. Jak již samotné výzkumné šetření potvrdilo, ztrátu kontaktů s rodinou, blízkými a celkové zpřetrhání svazků s venkovním světem považují nejen odsouzení, ale i vazebně stíhané a mladistvé osoby, za jeden z nejzávažnějších problémů, které jsou nuceni zvládat. Dlouhodobé odnětí svobody může tedy vést k postupné sociální deformaci. A tady opět velmi záleží na síle sociálních vztahů, zejména rodinných, které mohou vést k posílení a možné snazší obraně proti jiným negativním faktorům, které vězeňské prostředí skýtá. Každý jedinec je jinak vybaven k tomu, aby se dokázal vypořádat s požadavky uvěznění, záleží také na předchozích zkušenostech (pokud již někdy výkon trestu nebo vazby absolvoval), sociálních vztazích a osobnostních dispozicích.

V souvislostech s výše uvedeným považuji za nutné zmínit se také o naléhavé potřebě účinné prevence předcházení trestné činnosti. Že je potřeba začít již u školní mládeže, je beze sporu. I když samozřejmě hlavní tíha spočívá na bedrech rodiny, jejím správném fungování, vzájemném budování pevných emocionálních vztahů a citových vazeb, přesto sama není schopna v plné míře tento problém zvládnout. Současná doba, kdy rodiče mají starosti s finančním zabezpečením rodiny, často za prací dojíždějí, domů se vrací až v pozdních odpoledních hodinách, nahrává dětem v přemíře času, kdy unikají rodičovskému dohledu. I když je v poslední době velmi diskutovaná otázka zdravého životního stylu dětí a mládeže, kdy je kritizována přemíra času stráveného dětmi u počítačových her či u televize, přesto se domnívám, že to představuje stále menší zlo. Horší by bylo toulání po ulicích s partou vrstevníků, kteří by se mezi sebou předháněli ve společensky nežádoucích projevech (ničení hodnot, vandalismus apod.). Aby mohlo být v dohledném horizontu dosaženo nějakého pozitivního výsledku, je potřeba, aby se na mládež zaměřila celá společnost, tedy nejen rodina, ale také škola či příslušné instituce. Za velmi přínosné bych považovala nejen preventivní a terapeutické programy, které již pro problémové skupiny dětí a mládeže fungují, ale stejné programy také pro jejich rodiče. Rodiče by měli prolomit bariéru studu a tabuizování problémů

svých dětí navenek, mělo by se pro ně stát samozřejmostí v případě zjištění negativních jevů či projevů, požádat o pomoc orgán sociálně-právní ochrany.

Co se týká zmírnění dopadů na psychiku již uvězněných osob, zde vidím jako nejdůležitější, vytvořit za spolupráce specialistů co nejkvalitnější programy zacházení „šité přímo na míru“ jedinci, o kterém je již dostatečně zpracována rodinná a osobnostní anamnéza. Tyto programy již fungují, pravidelně se vyhodnocují a neustále se pracuje na jejich dalším zdokonalování. Je potřeba je co nejvíce přizpůsobit jednotlivým skupinám vězněných osob. V neposlední řadě považuji za velmi důležité, aby programy v praxi byly realizovány zaměstnanci, dobře kvalifikačně vybavenými pro tuto nelehkou práci. S jakou mírou úspěšnosti jsou realizovány v jiných věznicích, mně není známo, ale mohu zmínit, jak fungují ve věznici v Brně.

Na oddělení výkonu trestu odnětí svobody s dozorem a ostrahou jsou všichni odsouzení pracovníčně zařazeni ve vnitřních provozech (ústavní kuchyně, prádelna, údržba, úklidová četa apod.). Další náplní pracovních programů je brigádnická činnost v rámci věznice, úklid a údržba ubytovacích prostor oddělení. Zájmová činnost tedy probíhá v mimopracovní době. Vybraní odsouzení se v rámci programu zacházení účastní tematických vycházek s pedagogem, případně vychovatelem-terapeutem, navštěvují významné kulturní památky v městě Brně. Každý nově příchozí je povinen zúčastnit se šesti sezení adaptačního kurzu, orientovaného na aktuální společenská témata. Největší zájem je o sportovní činnost jak na venkovním hřišti, tak i v posilovně. Dobře funguje i divadelní kroužek, který má již za sebou několik vydařených představení. Díky několika nově příchozím odsouzeným se v poslední době těší velkému zájmu výtvarný kroužek, ve kterém tvoří především z keramické hlíny, kroužek akvaristiky, zájem je také o výuku anglického a německého jazyka. Návštěvy rodinných příslušníků probíhají ve vyhrazené místnosti každý druhý víkend v sobotu za dozoru vychovatelů a pedagogů.

Na oddělení krátkodobých trestů jsou zařazováni odsouzení s tresty do tří měsíců. Pro tuto skupinu nejsou zpracovávány programy zacházení, mají pouze jakýsi plán aktivit. Mají k dispozici kulturní místnost s televizí, trvale mají k dispozici stolní tenis a jejich zájem se soustřeďuje na půjčování knih z ústavní knihovny. Tito odsouzení nejsou pracovníčně zařazeni. Návštěvy rodinných příslušníků probíhají v určené místnosti za přítomnosti vychovatelů a asistentů oddělení o určených sobotách.

Program zacházení u obviněných vychází ze zájmu obviněných, dále pak z možností prostorových, personálních a materiálního vybavení. Aktivity jsou realizovány tak, aby byly pro obviněné motivační, eliminovaly negativní účinky izolace, zbavovaly je stresu a napětí. Aktivity probíhají formou skupinové práce. Průběžně se uskutečňují individuální pohovory s terapeutickým zaměřením a abreaktivní pohovory. Dvakrát týdně probíhá kulturně vzdělávací kroužek a besedy na různá témata. Obvinění mají k dispozici kulturní místnost, pracuje kroužek společenských her a také nově funguje videokroužek, kde sledují převážně naučné filmy. Preventivně výchovné aktivity se uskutečňují v oblasti sociálního poradenství, dvakrát týdně probíhala skupinová psychologická péče, vedená psychologem. Obvinění jsou vedeni a motivováni k tomu, aby udržovali pořádek na celách a dbali o svůj zevnějšek.

Práce s mladistvými je zaměřena na preventivně výchovné, vzdělávací, sportovní a zájmové aktivity. U šesti mladistvých bylo zajišťováno plnění povinné školní docházky. Další preventivně výchovné programy jsou zaměřeny zejména na zneužívání drog, alkoholu, na rodinnou výchovu. Mladiství se učí psát úřední dopisy, např. i svůj životopis, žádosti k soudu, učí se vyplňovat formuláře. Součástí komplexního působení na osobnost mladistvých je postupné zvyšování náročnějších požadavků na chování, plnění povinností a dodržování vězeňského řádu. V rámci pracovní terapie chodí dvakrát týdně uklízet prostory dvora. Jednou týdně také probíhá výukový program zaměřený na rozvíjení sebeobslužných aktivit.

Resumé

Záměrem této práce bylo popsat, vysvětlit a ověřit ty aspekty uvěznění, které značnou měrou ovlivňují psychiku jedinců. Zaměřila jsem se podrobněji na jednotlivé skupiny vězňů, jako jsou prvotrestaní, vazebně stíhaní a mladiství – mladí dospělí. Chtěla jsem zjistit, které vlivy působí největší psychickou zátěž z hlediska jednotlivých skupin a do jaké míry jsou tyto vlivy společné či odlišné. Rovněž jsem se zabývala nejdůležitější sociální skupinou – rodinou, jejíž kladný postoj a zájem o uvězněného má zásadní význam při zvládnutí reakcí, jež z vězeňského prostředí plynou. Je tedy zřejmé, že jedinci s nenarušenými rodinnými vazbami odolávají psychické zátěži mnohem lépe, než ti, bez sociálního zázemí. Jsem přesvědčena, že kromě rodiny má velmi významný vliv na psychiku uvězněného kvalita personálu. Vhodným individuálním přístupem lze najít formy, jak mnohé psychické důsledky alespoň zmírnit.

Praktická část této práce mně umožnila výsledky šetření porovnat s údaji, které bylo nutné nastudovat k vypracování teoretické části. Téma mé diplomové práce je problematikou velmi rozsáhlou a jistě by vydalo na několik diplomových prací. Já jsem svým dílem jen poodhalila roušku komplexu mnoha dalších, s uvězněním souvisejících problémů. I přes to si myslím, že by výsledky mohly pomoci vězeňskému personálu, zejména specialistům, kteří se jednotlivými skupinami vězňů zabývají a pracují s nimi. Je potřeba najít si k nim tu správnou cestu a umět jim (samozřejmě do jisté míry) vyjít vstříc.

Anotace

Tato práce si v teoretické části klade za cíl popsat soudobou společnost v kontextu s kriminalitou, popsat rozdíly mezi výkonem vazby a výkonem trestu odnětí svobody a ozřejmit příčiny, vlivy a důsledky psychosociální zátěže vězeňského prostředí. Ve výzkumné části šetření je cílem zjistit, z jakých rodin pocházejí osoby, které se ocitly ve vězení a do jaké míry mohla mít rodinná výchova vliv na jejich situaci, ve které se nyní nachází a dále zjistit pořadí nejzátěžovějších faktorů psychiky u jednotlivých skupin (prvotrestaných, vazebně stíhaných a mladistvých – mladých dospělých).

Klíčová slova

Prvotrestaní, vazebně stíhané osoby, psychosociální zátěž, stres, frustrace, deprivace, konflikt, programy zacházení, penitenciární a postpenitenciární hledisko.

Annotation

The aim of theoretical part of this work is to describe present society in the context of criminality, to show the differences between remanding in prison and serving one's prison sentence, and to make clear the causes, influences and results of psychosocial stress of the prison atmosphere. The researchal part of this work proposes an analysis of the family background of imprisoned people and its impact on their current situation. At the same time it arranges in order the psychical stressors of the individual groups (first-time offenders, prosecuted in remand prison, and juvenile offenders).

Keywords

first-time offenders, people prosecuted in remand prison, juvenile offenders, young adults, psychosocial load, stress, frustration, deprivation, conflict, treatment of offenders programmes, penitentiary and postpenitentiary aspects, prison atmosphere, prison subculture.

Seznam použité literatury

1. Zákon č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody.
2. Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody.
3. Zákon č. 293/1993 Sb. o výkonu vazby.
4. Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 109/1994 Sb., kterou se vydává řád výkonu vazby.
5. Evropská vězeňská pravidla, část pátá.
6. BAJCURA, L. Práva vězně. Grada, 1999, ISBN 80-7169-555-6.
7. ČÍRTKOVÁ, L. ČERVINKA, F. Forenzní psychologie. Praha: Support 1994.
8. ČEPELÁK, J. Penitenciární psychologie SSNV Praha: 1982.
9. KOHOUTEK, R. Sociální psychologie II. Brno: IMS opravené vydání 2007.
10. KŘIVOHLAVÝ, J. Konflikty mezi lidmi. Praha: Portál 2002, ISBN 80-7178-642-X.
11. KŘIVOHLAVÝ, J. Jak zvládat stres. Praha: Grada 1994, ISBN 80-7169-121-6.
12. NAKONEČNÝ, M. Základy psychologie osobnosti. Praha: Management Press 1993.
13. OLEJNÍČEK, A. Sborník referátů. Trenčianské Teplice: Forum medici, 1987.
14. OLEJNÍČEK, A. Pracovní materiály – písemná podoba.
15. ŘEHOŘ, J. Základy kriminologie. Doplnkové texty pro posluchače kombinovaného studia. Jihočeská univerzita České Budějovice: 2007.
16. ŠVINGALOVÁ, D. 2001, Kapitoly z psychologie osobnosti. Studijní texty pro distanční studium, Pedagogická fakulta Liberec: 2001.
17. Autor: Vězeňská služba ČR - vnitřní materiál - určen projednání vlády ČR.
18. Návrh systémového přístupu k péči o dětské a mladistvé delikventy. Materiál Ministerstva vnitra ČR - tištěná podoba.
19. Zpráva JM Krajského úřadu - tištěná podoba.
20. Vězeňská služba ČR - vnitřní materiál - určen projednání vlády ČR.

21. Vnitřní řád Vazební věznice a ústavu pro výkon zabezpečovací detence Brno.
22. Vnitřní materiál Vězeňské služby ČR - tištěná podoba.
23. Vnitřní materiál Vazební věznice a ústavu pro výkon zabezpečovací detence Brno. Materiál v tištěné podobě.
24. Materiál vydal Úřad vlády ČR, Zaostřeno na drogy 4/2006.
25. Internet - http://brno.vscr.cz/clanky/?cl_id=143.
26. Internet -http://brno.vscr.cz/clanky/?cl_id=108.
27. Internet -http://brno.vscr.cz/clanky/?cl_id=106.

Přílohy

1. Dotazník.
2. Příspěvek vězně, píšícího pod pseudonymem "Zero".
3. Báseň mladistvého „feťáka“.
4. Autoportrét psychicky narušeného mladistvého: „Jak vidím sám sebe“.

Příloha č. 1

**Anonymní dotazník: jsem prvotrestaný – obviněný - mladistvý (mladý dospělý)
(označte prosím!!!)**

1. Uveďte svůj věk

-----

2. pohlaví (zakroužkuj alternativu)

muž

žena

-----

3. vyrůstal(a) jste (zakroužkujte vybranou možnost): s oběma rodiči s matkou

s otcem

s prarodiči

s cizí osobou

v dětském domově

-----

4. soužití rodičů bylo (zakroužkujte vybranou možnost):

spokojené

průměrné

nespokojené

rozpadlo se

-----

5. jaké je, případně bylo, nejvyšší dosažené vzdělání matky? (zakroužkujte vybranou možnost):

speciální škola

základní škola

vyučena

střední škola

vysoká škola

-----

6. jaké je, případně bylo, nejvyšší dosažené vzdělání otce? (zakroužkujte vybranou možnost):

speciální škola

základní škola

vyučen

střední škola

vysoká škola

-----

7. jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání? (zakroužkujte vybranou možnost):

speciální škola

základní škola

vyučen

střední škola

vysoká škola

-----

8. jaký je Váš rodinný stav? (zakroužkujte vybranou možnost):

ženatý(vdaná)

rozvedený(á)

svobodný(á)

druh (družka)

vdovec(vdova)

-----

9. konzumace alkoholu u matky (zakroužkujte vybranou možnost):

výjimečně

často

pravidelně

vůbec

-----

10. konzumace alkoholu u otce (zakroužkujte vybranou možnost):

výjimečně

často

pravidelně

vůbec

-----

22. jaké byly Vaše reakce v první dny pobytu ve vězení – k uvedeným možnostem přiřaďte pořadí od 1 do 10 (pořadím 1 označte variantu nejhorší).

1. bez problémů .....
2. stesk po rodině .....
3. smutek .....
4. stres .....
5. deprese .....
6. strach ze spolubydlících .....
7. strach z personálu .....
8. přemýšlel jsem nad sebou, jestli mně to stálo za to .....
9. výčitky z toho, jak jsem ublížil(a)rodině .....
10. měl(a) jsem i sebevražedné myšlenky .....

23. Který z níže uvedených faktorů považujete za nejzátěžovější pro Vaši psychiku? K uvedeným variantám přiřaďte: (prvotrestaní + vazebně stíhaní) pořadí od 1 do 10, (mladiství-mladí dospělí) pořadí od 1 do 8.
Pro všechny skupiny platí: pořadí č. 1 = nejhorší.

1. ztráta kontaktu s rodinou .....
2. starost o finanční zabezpečení rodiny .....
- (nevyplňují mladiství-mladí dospělí)
3. ztráta zaměstnání .....
- (nevyplňují mladiství-mladí dospělí)
4. podřízení se režimu .....
5. snaha být zaměstnán ve výkonu trestu .....
- (nevyplňují mladiství-mladí dospělí)
6. náhlá ztráta svobody .....
7. vliv spolubydlících na cele .....
8. ztráta kontaktu s kamarády .....
9. vyšetřování orgánů činných v trestním řízení .....
- (nevyplňují prvotrestaní a vazebně stíhaní)
10. nedostatečné návštěvy blízkých .....
11. nedostatek finančních prostředků .....

Co obnáší ztráta svobody ?

Příspěvek vězně, pišícího pod pseudonymem "Zero".

Zkuste si představit nebo si to vyzkoušejte, co je to ztráta svobody. Zavřete se do koupelny. Nesmíte používat nic z jejího zařízení. Jen kohoutek na to, abyste se napili. Nic víc! A pokuste se tam vydržet co nejdéle. Prostor zhruba odpovídá cele. Vydržíte – li to půl dne, máte 1% představu o ztrátě svobody.

Ted' to vylepšíme. Požádejte kamaráda, aby vás do té koupelny zavřel a pustil, až sám uzná za vhodné. Nesmí vám dopředu říct, kdy to bude. Začněte ráno. Přitom nesmí reagovat na prosby, aby vás už pustil a ani se s vámi nesmí bavit. Jinak, jako v předchozím, nesmíte tam nic používat, prát, koupat se, nic. Jde o jeden den, kdy nebudete vědět, zda vás pustí za hodinu, v poledne nebo večer. Podat vám může jen jídlo, a to ne takové, které byste si objednali, ale něco ne zrovna lahůdku.

A ted' si představte, že by vám prováděli nepříjemnou osobní prohlídku takřka vždy, když byste tu koupelnu opouštěli. Třeba jako je tomu v reálu, když jde člověk třeba na návštěvu a zpět. A musíte se tomu podrobit ! Ale to taky nic není. Na to si zvyknete, musíte ! A vůbec neříkejte, že byste to neudělali.

Zkuste si představit, že musíte žít v jedné místnosti s cikány nebo s lidmi, se kterými byste se normálně vůbec nebavili. Musíte tam s nimi žít měsíc, rok, dvacet let. Nemůžete odejít, musíte přežít. Musíte s nimi nejen vycházet, ale i komunikovat, jinak vás „sežerou“ a nepřežijete – pozor, to doslova ! Ty lidi jste si nevybrali, ale musíte s nimi žít, a to v jedné místnosti 24 hodin denně. Jak dlouho byste si to troufali vydržet ? „Ponorková“ nemoc je to nejmenší, co přijde. Nikdo, kdo to nezažil, si nedovede představit, co to obnáší. Pokud máte 100% schopnost empatie, tak vám vznikne asi tak 5 – 10 % představa vězení, protože to není zdaleka vše.

Pokud by to pro ilustraci nestačilo, tak přidám ještě jednu srandu. Pusťte si doma naplno všechno, co dělá nějaký kravál – rádio, TV, vysavač, atd. A pokuste se u toho na něco soustředit, něco se naučit, něco důležitého napsat (na velké cele, které jsou většinové, by na vás taky nikdo nebral ohled a musíte to vyřešit).

70% energie ve vězení zabere jen boj o holé přežití, o samotnou existenci a nikdy nemáte dovolenou, nikdy si od toho nemůžete odpočinout ani na minutu a tak prakticky nikdy nemůžete relaxovat tak, abyste řádně doplnili energii. I když neděláte naprosto nic a jste výjimečně někde, kde není nikdo, ani rachot, tak na vás automaticky působí podvědomě ona stresová zátěž už jen z prostředí a ztráty svobody. Proto je taky běžné, že někteří zešílí, jiní se zabijí. To není nic neobvyklého. Kdekdo během trestu projde alespoň vězeňským blázincem.

Pokud se do toho umíte vžít, tak máte možná 10% představu o tom, co je to výkon trestu odnětí svobody v praxi a v ČR.

Příloha č.3

Peklo uprostřed města

Je pozdní noc a nějaký parchant se za stromem skryl,
někdo řve o pomoc
a smrtící ránu v dálce kdosi vystřelil.
Přemýšlím.
A tu náhle vidím překoplýho feťáka v posledním tažení.
Mlátí ho jeho dealer a řve:
"Nech toho ležení a pojď! Pojď si dát další dávku!"
Tak jako zhasl život toho feťáka, zhaslo vedle mne i světlo,
ožralej skín udělal z cigána mtzáka,
kouknu se před sebe,
přede mnou je peklo.
Jakoby do srdce mi někdo vrazil nůž,
když uřím, jak do ženy muž násilně proniká
a ta bolestí se zajíká.
Ukápla mi slza.
Mě obejmula hrůza a já prchám.
Tu spatřím kostel a v něm chci hledat azyl,
když tu náhle kdosi mě srazil a já padám,
padám do bezedné,
hluboké propasti smrti.

/ Plášek Daniel/
"kuře"

